

spiritum in animam admittit, nostrarum precum impedit effectum, furorem parit, et innumera mala producit. Paulo post eadem dicit de tristitia, et inter cætera, quod *crucia spiritum sanctum... faci iracundiam spiritus*. Ait tandem : *Oratio tristis hominis non habet virtutem, ut ascendat ad altare Dei* (77).

Inter plura, quæ animadvertit Pastor contra impuritatem, hæc potissimum fidelium ædificationi peropportuna erunt. Imprimis vocat *magnum peccatum omnem cogitationem de alieno matrimonio, et de fornicatione* (78). Deinde docet, in corde puro cogitationem impuram inhabitare haud posse (79); quod quidem intelligendum non de simplicibus cogitationibus, sed de illis, quas morales theologi morosas appellant, sive in iis delectemur, sive non. Medium insuper efficacissimum, quo a nobis malas has cogitationes avertamus, et nunquam peccemus, assignat non intermissam Dei memoriam (80).

Alibi subjungit (81) aliud motivum, quo ad mi-

animam etiam voluptatum illicitarum horrem excitamur, pœnam peccati scilicet a nobis subeundam, quæ multum excedit dulcedinem in eo perpetrando perceptam. *Dulcedinis una hora, ait ille suo spatio terminatur ; pœnæ vero una hora triginta dierum vim possidet...vide igitur concludit, exiguum esse tempus mundanæ dulcedinis ac voluptatis ; pœnæ vero tormentorumque amplius*. Itaque re bene perpensa, si nosmetipsos diligeremus, capitali odio haberemus sensus voluptates.

Circa mendacium et obtreccationem mandat Pastor ne de aliquo male loquamur, nec minus rigore prohibet audire male loquentes, præcipue si id fiat deliberate et libenter (82). Addit insuper, quod *detractio sit pernicioza, inconstans dæmonium nunquam in pace consistens, sed semper in discordiis manens ; et : Qui mentiuntur, ait ipse, abnegant Dominum, non reddentes ei depositum quod acceperunt ; acceperunt enim spiritum sine mendacio* (83).

(77) Herm. *Past.*, mand. x, cap. 2.

(78) Idem. l. II, mandat. iv, c. 1.

(79) *Ibidem*. vide etiam l. I, visione I, cap. 1.

(80) *Ibidem*.

(81) Idem, simil. vi, c. 3.

(82) Idem, l. II, mand. II.

(83) Idem, l. II, mand. III.

SANCTI HERMÆ PASTOR.

(GALLAND., *Veterum Patrum Bibliotheca*, t. I, Venet. 1765, in-fol., p. 59. — In notis. ANGL. denotat mss. Anglicanos B. et L ; BODL., ms. bibl. Bodleianæ ; CARM., ms. Carmelitarum exalceatorum suburbii Parisiensis ; GERM., ms. S. Germani ; LAMB., ms. bibliothecæ Lambethanæ ; VICT., ms. S. Victoris. — Caput lemmata absunt a codd. mss. Gallicanis.)

LIBER PRIMUS.

QUI INSCRIBITUR

VISIONES.

—
VISIO I.

Contra turpes et elatas cogitationes, et negligentem Hermæ filiorum castigationem.

CAPUT PRIMUM.

Qui enutriverat me, vendidit quamdam puellam Romæ. Post multos autem annos hanc visam ego recognovi ; et cœpi eam diligere ut sororem. Exacto autem tempore aliquo (84), lavari eam in flumine Tiberi vidi ; et porrexi ei manum, et eduxi eam e flumine. Visaque ea, cogitabam in corde meo, dicens Felix essem, si talem uxorem et specie et moribus sortitus essem. Hoc solum, nec ultra quidquam cogitavi (85). Post tempus autem aliquod cum iis cogitationibus proficiscens, honorificabam creaturam

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(84) Mss. Bodl. et Lamb. *Post tempus aliquod.*

(85) Mss. S. Germ., Carm., Bodl. et Lamb. *Visaque ea dixi : Felix essem, si talem uxorem haberem. Et speciem cum vidissem, cogitabam in corde meo*

dicens : Felix essem, si talem uxorem haberem et specie et moribus. Hoc solum cogitavi, nec ultra aliquid cogitavi.

Dei (86), cogitans quam magnifica et pulchra sit. Et dum ambulassem, obdormivi. Et spiritus me rapuit et tulit me per quemdam locum ad dexteram, per quem non poterat homo iter facere. Erat autem locus ille in rupibus, et abruptus (87), et invius ab aquis. Cumque transissem locum illum, veni ad planitiem, et genibus positus cœpi orare Dominum, et confiteri peccata mea. Et orante me, apertum est cœlum ; et video mulierem quam concupiveram, salutantem me de cœlo, et dicentem : Herma, ave. Et ego prospiciens illam, dico ei (88) : Domina, quid tu hic facis ? At illa respondit mihi : Recepta sum (89) huc (90) ut peccata tua arguam apud Dominum. Domina, inquam, num tu me argues ? Non, inquit. Sed audi verba, quæ tibi dictura sum (91). Deus qui in cœlis habitat, et condidit ex nihilo ea quæ sunt (92), et multiplicavit propter sanctam Ecclesiam suam, irascitur tibi quoniam peccasti in me. Respondens dico ei : Domina, si in te ego peccavi, ubi, aut quo in loco, aut quando tibi turpe verbum aliquod locutus sum ? Nonne semper te quasi dominam arbitratus sum (93) ? Nonne semper te reveritus sum velut sororem ? Quid in me comminisceris (94) hæc tam nefanda ? Tunc illa arridens mihi, ait : In corde tuo ascendit concupiscentia nequitiae. Annon (95) videtur tibi, viro justo rem iniquam (96) esse, si ascenderit in corde (97) mala concupiscentia ? Peccatum est ei, et quidem grande. Justus enim vir justa cogitat. Cogitante ergo illo quæ justa sunt, et recte eo incedente, in cœlis propitium habebit Dominum in omni negotio suo. Qui autem nefanda cogitant in cordibus suis, mortem et captivitatem assumunt (98); maxime ii qui sæculum hoc diligunt, et gloriantur in divitiis suis ; et qui non exspectant futura bona, vacuantur (99) animæ eorum. Hæc autem faciunt dubii (100), qui non habent spem in Domino (1), et contemnunt et negligunt vitam suam. Sed tu, ora ad Dominum ; et sanabit peccata tua, totiusque domus tuæ et omnium sanctorum.

CAPUT II.

Postquam autem locuta est verba hæc, clausi sunt cœli. Et ego totus eram in mœrore et metu, et dicebam intra me : Si hoc mihi peccatum ascribitur, quomodo potero salvus esse ? Aut quomodo exorabo Dominum pro peccatis meis abundantissimis ? Quibus (2) verbis rogabo Dominum, ut mihi propitius sit ? Hæc me recogitante et discernente in corde meo ; video contra me cathedram de lanis candidis, sicut nix, factam magnam. Et venit mulier anus (3) in veste splendida (4), habens librum in manu ; et sedit sola, et salutavit me ; Herma, ave. Et ego mœstus et plorans. dixi : Domina, ave. Et illa dixit mihi : Quid mœstus es. Herma, qui eras patiens, et modestus, et semper hilaris ? Respondens dico ei : Domina, contumelia (5) mihi objecta est a muliere optima dicente, quod peccavi in eam. At illa dixit mihi : Absit a servo Dei res ista. Sed forte in corde tuo ascendit illius concupiscentia (6). Est quidem in servis Dei talis cogitatio, peccatum inferens. Non enim debet hæc cogitatio abhorrenda, esse in servo Dei ; neque spiritus (7) probatus, concupiscere malum opus ; et præcipue Hermas qui est continens ab omni concupiscentia (8) scelestas, et est omni simplicitate plenus, et innocentia magna.

CAPUT III.

Verumtamen non causa tui irascitur Dominus ; sed propter domum tuam, quæ nefas admisit in Dominum et in parentes suos. Et tu cum sis amator filiorum, non commonuisti domum tuam, sed dimisisti illos conversari violenter (9) ; propter hoc enim irascitur tibi Dominus : sed sanabit omnia (10)

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(86) Desunt ista in mss. S. Germ. et S. Vict.

(87) Hæc item desunt in utroque cod.

(88) Sic ms. Lamb.: *Domina mea, quid heic ? Præcepta sum a Domino, ut peccata tua arguam. Domina nunc tu me arguis ?*(89) Ms. Carm. *Præcepta*, sicut modo Lamb.

(90) Deest huc in codd. S. Germ. et S. Vict.

(91) Lamb. et Carm. *incipio dicere*.(92) Vide infra lib. II, mand. I. Laudat hunc locum Origenes tom. I *Comment. in Joan. I, 1*. Græca Origeniana protulimus supra inter Veterum testimonia, ex edit. Cl. Huetii a præcedentibus editoribus *Pastoris* omissa.(93) Lamb. *Num semper te ac si deam*. Mox autem pro *reveritas*, Fellus exhibet *veritus* in sua edit. Oxon.(94) Lamb. *Quid mei commemoraris*.(95) Lamb. *Aut non*.(96) Mss. Carm. et Lamb. *sævam*.(97) Lamb. addit *illius*. Sic et Fellus. Et mox idem ms. *ei equidem magnum*.(98) Lamb. *sibi assumunt*.(99) Mss. Angl. *vagantur*.(100) Δίψυχος. Hanc vocem auctorem scripsisse ex Clem. Alex. discimus. Vid. S. Jac. I, 8. FELLUS. — Locus Alex. exstat Στρωμ. lib. I, cap. 29, p. 426, sed respicit vis. III, cap. 4. Videsis etiam lib. II, mand. IX. Eadem quoque vox usurpatur a Clemente Romano, *Epist. I ad Cor.*, cap. 23, et *Epist. II*, cap. 11. Cæterum hunc Hermæ locum illustrat Dodwellus in dissert. *De Rom. pontif. succes.*, cap. 11, § 6, pag. 160.(1) Lamb. *Deo*.(2) Lamb. *pessimis ? quantis*.(3) Hieron. *in Osee VII, 9. Hermæ primum videtur Ecclesia cano capite*.(4) Lamb. *candida*. Et mox, *singularis pro sola*.(5) Mss. Angl. *lascivia*.(6) Ms. S. Germ. *illa*, omissa voce *concupiscentia*.(7) M Carm. *spiritu*.(8) Lamb. *pollutione*.(9) Lamb. et Carm. *conviolari sæve*.(10) Lamb. *sanavit omnia quæ ante gesta sunt in domo tua mala*.

quæ ante gesta sunt mala in domo tua (11). Propter illorum enim peccata et iniquitates, consumptus (12) es a sæcularibus negotiis. Jam enim misericordia Dei miserta est tui et domus tuæ, et conservavit (13) te in gloria. Tu tantum noli vagari : sed animæquus esto, et conforta domum tuam. Tanquam ærarius producens opus suum, exponit (14) ei cui vult ⁶³ : sic et tu verbum quotidianum justum (15) docens, abscindes grande peccatum. Ne (16) desinas ergo commonere natos tuos ; scit enim Dominus quod pœnitentiam agent ex toto corde suo ; et scribet te (17) in libro vitæ. Cumque finisset verba hæc, ait mihi : Vis audire me legentem ? Dico ei (18) : Domina, volo. Esto ergo auditor. Et revolutio libro, legebat gloriose, magnifice et mirifice, quæ (19) non poteram in memoria retinere. Erant enim verba terrificæ, quæ non poterat homo sustinere. Novissima tamen verba memoriæ mandavi ; erant enim pauca et utilia nobis. Ecce Deus virtutum, qui invisibili virtute, et magno sensu suo condidit mundum, et honorifico consilio circumdedit decorem creaturæ suæ, et fortissimo (20) suo verbo confixit cœlum, et fundavit terram super aquas ⁶⁴, et virtute sua potenti condidit sanctam Ecclesiam suam, quam benedixit ; ecce transferet cœlos ac montes, colles ac maria ; et omnia plana (21) fient electis ejus, ut reddat illis repositionem quam repromisit cum multo honore et gaudio, si servaverint (22) legitima Dei, quæ acceperunt in magna fide.

CAPUT IV.

Cumque consummasset legendo, exsurrexit de cathedra : et venerunt quatuor juvenes, et tulerunt cathedram ad orientem. Et vocavit me ad se, et tetigit pectus meum atque mihi : Placuit tibi lectio mea ? Dico ei : Domina, hæc mihi novissima placent ; priora autem sæva et dura sunt. At illa ait mihi : Hæc novissima justis (23) ; priora autem refugis et ethnicis. Et cum loqueretur mecum, duo quidam viri apparuerunt ; et sustulerunt illam humeris (24), et abierunt, ubi et cathedra erat, ad orientem. Hilaris autem discessit. Et cum abiret, ait mihi : Confortare, Herma.

VISIO II.

Rursum de negligenti uxoris loquacis et filiorum libidinosorum castigatione, et ejus moribus

CAPUT PRIMUM.

Cum vero proficiscerere cum his (25) circa illud tempus quo et anno priore, ambulans (26) commemoratus sum anni prioris visionem. Rursumque me abstulit spiritus, et duxit (27) me in eundem locum, quo anno primo. Cumque venissem ad illum locum, positus genibus cœpi orare Dominum, et honorificare (28) nomen ejus, quod dignum me arbitratus sit, et manifestaverit mihi peccata pristina. Et cum surrexissem ab oratione, video (29) contra me anum illam quam et anno superiore videram, ambulans et legentem libellum aliquem. Et ait mihi : Potes hæc electis Dei renuntiare ? Dico ei : Domina, tanta in memoria retinere non possum ; da autem mihi libellum, et describam. Accipe, inquit, et restituas mihi illum. Ut autem (30) accepi, in quemdam locum agri secedens (31), descripsi omnia ad litteram ; non inveniebam enim syllabas (32). Cumque consummassem scripturam libelli, subito de manu mea raptus est libellus ; a quo autem non vidi.

⁶³ Matth. XIII, 52 ; xxv, 27 ; Luc. XIX, 13. ⁶⁴ II Petr. III, 5.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(11) Sic mss. S. Germ. et Carm. præter Lamb. Editi, *in te*. Fellus tamen sic : *quæ ante patrata sunt mala a domo tua*.

(12) Ita mss. Angl. apud Fellum : *cujus tamen editio exhibet, contritus*.

(13) Mss. S. Germ. et Lamb. *confortavit*.

(14) Mss. Vict. et Germ. *obtingit*. Fellus autem *omittit, ei*.

(15) Lamb. *juste*. Carm. *optimum*.

(16) Sic Lamb. sic et Fellus. At *Non*.

(17) *An scribentur in ?*

(18) Carm. ms. *et ego*.

(19) Lamb. *glorias... quas, pro gloriose... quæ*. Fellus autem *omittit et mirifice*, quod varia ipsi videatur lectio.

(20) Quinque hæc verba, *circumdedit... fortissimo* desunt in Lamb.

(21) Ita mss. cod. Vict., Carm., Bodl. et Lamb. Ita et Fellus Editi, *plena*.

(22) Mss. codd. Vic., Carm. Lamb. et vet., impressi, *repromisit... si servaverint*. Fellus secuti, hanc retinimus lectionem. Al. *repromisit, cum... gaudio servaverint*.

(23) Sic Lamb. Sic et Fellus. Editi, *istis*.

(24) Lamb. *in humerum*.

(25) Quidni forte legendum cum cl. Cotelerio, *Cumis ?* Infra enim vis. IV, cap, 1. *Proficiscebar in illa via Campana*.

(26) Ms. S. Germ. *videram ambulans*.

(27) Lamb. *eduxit*. Sic et Fellus.

(28) Hæc omnia, *Cumque venissem... et honorificare* restituimus ex ms. Carm. Sic et Fellus. Et recte quidem, ut videtur. Mox namque subdit : *Et cum surrexissem ab oratione*. Al. vero, *anno primo ; et honorificavi*.

(29) Mss. Carm. et Lamb. *audivi*.

(30) Lamb. *Ut eum autem*.

(31) Mss. S. Germ., Carm., et Lamb. *sedens*.

(32) Clemens Alex. Στρωμ lib. VI, cap 15, pag. 806, huc respiciens, hæc habet : Τοῦτο δὲ μετεγράψατο πρὸς γράμμα, φησὶ, μὴ εὐρίσκων τὰς συλλαβὰς τελέσαι. Id est : *Eum autem inquit se transcripsisse ad litteram, cum non inveniret quomodo syllabas perficeret*. Ubi notat Cl. Potterus, hoc modo cum marmora et nummos, tum etiam libros vetustissimos scriptos conspici, perpetua scilicet litterarum serie, nulla vocum distinctione facta. Jamque idem monuerat Fellus ad hunc locum.

CAPUT II.

Post quindecim autem dies cum jejunassem, multumque rogassem Dominum, revelata est mihi scientia scripturæ. Erat autem scriptura hæc : Semen tuum, Herma deliquit in Dominum, et prodiderunt parentes suos in nequitia magna. Et audierunt proditores parentum, et prodentes (33) profecerunt. Sed etiam nunc adjicerunt peccatis (34) suis libidines, et commaculationes nequitiae, et sic impleverunt iniquitates suas. Sed impropria verba hæc filiis tuis omnibus, et conjugi tuæ quæ futura est soror tua (35). Et ipsa enim (36) compescat linguam suam, in qua malignatur : et (37) auditis verbis his, continebit se, et consequetur (38) misericordiam. Erudietur enim, postquam impropria verba illi (39) hæc verba, quæ mandavit ille (40) Dominator, ut tibi revelentur. Tunc remittentur illis peccata quæ (41) jampridem peccaverunt, et omnibus sanctis qui peccaverunt usque in hodiernum diem, si ex toto corde suo egerint pœnitentiam, et abstulerint a cordibus suis dubitationes. Juravit enim Dominator ille per gloriam suam super electos suos, præfinita ista die, etiam nunc si peccaverit aliquis, non habiturum illum (42) salutem. Pœnitentiæ enim justorum habent fines. Impleti sunt dies pœnitentiæ omnibus sanctis : gentibus autem pœnitentia usque in novissimo die. Dices ergo eis qui præsentunt Ecclesiæ, ut dirigant vias suas in justitia ; ut recipiant in pleno repromissionem cum multa gloria. Permanete ergo qui operamini justitiam, et sic facite, ut sit (43) transitus vester cum sanctis angelis. Felices vos, quicumque sustinetis pressuram supervenientem magnam, et quicumque non negaverit vitam suam. Juravit enim Dominus per Filium suum : Qui denegaverit Filium et se, spondentes se vitam illius, et ipsi denegaturi sunt illum (44) in adventibus diebus ⁶⁵. Ii autem, qui nunquam denegaverint, ob nimiam (45) misericordiam propitius factus est illis.

CAPUT III.

Tu autem, Herma, noli meminisse injuriarum (46) filiorum tuorum, sed nec sororem tuam negligas (47) ; sed cura ut emendentur a pristinis peccatis. Erudientur enim doctrina ista, si tu jam non fueris memor injuriæ (48) illorum. Memoria enim injuriarum (49) mortem operatur ; oblivio vero earum (50) vitam æternam. Tu autem, Herma, magnas tribulationes sæculares sustinuisti, propter prævaricationes domus tuæ ; quoniam illas ut ad te nihil pertinentes, neglexisti ; et in negotiationibus tuis malignis (51) implicatus es. Sed illud te salvum faciet, quod non discesseris a Deo vivo ; et simplicitas tua, et singularis (52) continentia salvum facient te, si permanseris. Et omnes salvos facient, quicumque hujusmodi operantur, et ingrediuntur in innocentia et simplicitate. Hi qui hujusmodi sunt, invalescent adversus omnes nequitas, et permanebunt in vitam æternam. Felices omnes qui operantur justitiam : non absumuntur usque in vitam æternam (53). Dices autem : Ecce magna tribulatio venit. Si tibi videtur, iterum nega. Prope est Dominus convertentibus, sicut scriptum est in Heldam et Modal (54), qui vaticinati sunt in solitudine populo ⁶⁶.

CAPUT IV.

Revelatum autem est mihi, fratres, dormienti a juvene specioso, et dicente mihi : Anum illam a qua accepisti libellum, quam putas esse ? Et ego dixi : Sibillam (55). Eras, inquit non est. Quæ est ergo,

⁶⁵ Matth. x, 33. ⁶⁶ Num. xi, 26, 27.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(33) Sic Fellus ex mss. Lamb. et S. Germ. Sic et Carm. Editi, *prudentes*.

(34) Ms. S. Germ. *peccata peccatis*.

(35) Videsis h. l. cl. Cotelerium. Hinc *συνείσρακτοι*. His consona mox infra reperies, cap. sequ. et lib. iii, simil. ix, cap. 11.

(36) Lamb. *etiam*.

(37) Mss. S. Germ. et Carm. *sed*.

(38) Lamb. *habebit*.

(39) Ms. S. Vict. *Erudiuntur.... illis*.

(40) Sic mss. Angl. Fello tamen magis placuit, *illis*. Mox ms. S. Germ. *ut revelentur, absque tibi*.

(41) Lamb. *qui*.

(42) Ms. S. Vict. *illam*.

(43) Mss. Vict. et Germ. *fiat*.

(44) Fellus ex Bodl. et Lamb. sic in sua edit. Oxon. *Qui denegaverit Filium et se, despondens vitam illius, et ipse denegaturus est illum*. Quæ lectio male redditur in editi. Clerici et Russelii. At ms. Carm. *Qui denegaverint Filium seque despondentes vitam suam, qui nunc denegaturi sunt in, etc*. Huic loco congruunt quæ infra habentur, lib. iii, simil. ix, cap. 28.

(45) Si Fellum audias, *nimiam*, idem valet quod *summam*. Huic loco consonat cum hoc Gen. xv, 1.

Noli timere, Abraham : ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis ; tum illud in primis Ephes. ii, 4 : Propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos (Deus).

(46) Ms. Carm. *malorum*. Sic et Fellus. In eadem sententiam, monente Fabricio, auctor Testam. xii patriarch. in Testam. Zabulon, sect. vii, cap. 8 : *Μὴ λογιζέσθε ἕκαστος τὴν κακίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ne animadvertatis unusquisque malitiam fratris sui*.

(47) Lamb. *sinas*.

(48) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *malitiæ*. Sic et Fellus.

(49) *idem cum Fello, malorum*.

(50) *idem, malorum. Fellus, eorum*.

(51) Ms. S. Germ. *magnis*.

(52) Lamb. quem sequitur Fellus, *nimia*.

(53) Ms. S. Germ. *in æternum*. Edit. Oxon. *absumuntur in æternum*.

(54) Lamb. *Ho'da et Meda*. Sive potius *Eldad et Modad*, ut exhibet codex bibloth. Coislin. apud cl. Montfauconium pag. 194, ubi in recensione apocryphorum Vet Test. librorum occurrit ζ', 'Ελδὰδ καὶ Μοδὰδ.

(55) Putat cl. Cotelerius, in Græco existitisse

domine? Et dixit mihi; Ecclesia Dei est. Et dixi ad illum: Quare ergo anus est? Quoniam, inquit, omnium prima creata est, ideo anus; et propter illam mundus factus est. Post hæc autem visionem vidi in domo mea; et venit illa anus, et interrogavit, me, si jam libellum (56) dedissem senioribus? Et respondi: Adhuc non. At illa dixit: Bene fecisti; habeo enim quædam verba edicere tibi. Cum autem consummavero omnia verba, aperte scientur ab electis (57). Scribes ergo duos libellos, et mittes unum Clementi, et unum Graptæ (58). Mittet autem Clemens in exterarum civitates; illi enim permissum est: Graptæ autem commonebit viduas et orphanos. Tu autem leges in hac civitate cum senioribus qui præsentibus Ecclesiæ.

Ista sic leguntur apud Origenem, Philocaliæ cap. 1, ex lib. iv, cap. 2, De principiis, interprete Rufino.

Et scribes duos libellos, et dabis unum Clementi, et unum Graptæ. Et Grapte quidem commoneat viduas et orphanos. Clemens vero mittat per omnes civitates quæ foris sunt, Tu vero annuntiabis presbyteris Ecclesiæ.

Γράψεις δύο βιβλία, καὶ δώσεις ἓν Κλήμεντι, καὶ ἓν Γραπτῇ. Καὶ Γραπτὴ μὲν νοθεύσει τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς. Κλήμης δὲ πέμψει εἰς τὰς ἔξω πόλεις. Σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις τῆς Ἐκκλησίας.

VISIO III.

De triumphantis Ecclesiæ structura, et variis hominum reproborum ordinibus.

CAPUT I.

Visio quam vidi, fratres, visio talis erat. Cum jejunassem frequenter, et precatus essem Dominum, ut mihi ostenderet revelationem, quam pollicitus est ostendere per anum illam; eadem nocte apparuit mihi anus illa, et dixit mihi: Quoniam sic langues (59), et sollicitus es ad sciendum omnia; veni in agrum, ubi vis; et circa horam sextam manifestabo me tibi, et ostendam tibi quæ oporteat te videre. Rogavi illam, dicens: Domina, in quem locum agri? Ubi, inquit, vis, elige locum bonum, secretum. Antequam autem loqui (60) cœpisssem, et dicere ei locum, ait mihi: Veniam ubi vis. Fui ergo, fratres, in agro, et observavi (61) horas; et veni in locum ubi constitueram ei venire. Et video subsellium positum. Erat cervicalium lineum (62); et super linteum expansum carbasinum. Videns hæc posita, et neminem esse in loco; stupere cœpi, et capilli mei exsurrexerunt (63), et quasi horror (64) me comprehendit, cum essem solus. Ad me (65) autem reversus, et memoratus gloriam (66) Dei, et accepta audacia, positus genibus, confitebar Deo iterum peccata quæ prius. Ecce venit illuc cum juvenibus sex, quos et ante videram; et stetit post me orantem, et audiebat me orantem et confitentem Domino peccata mea. Et tangens me, dixit: Desine jam pro peccatis tuis tantum orare. Ora et pro justitia, ut accipiens partem ex ea in domo tua. Et erexit me de loco, et apprehendit manum meam, et adduxit (67) me ad subsellium, et ait illis juvenibus: Ite, et ædificate. Postquam autem dicesserunt juvenes, et nos soli fuimus (68), ait mihi: Sede hic. Dico ei: Domina, sine seniores ante sedere. Quod tibi dico, inquit, sede. Cumque vellem sedere ad dexteram partem, non est passa; sed annuebat mihi manu, ut ad sinistram partem sederem. Cogitante (69) autem me, et mæsto existente, quod non sivit me ad dexteram partem sedere, ait mihi: Quid mæstus es, Herma? Locus qui est ad dexteram, illorum est qui jam meruerunt Deum, et passi sunt causa nominis ejus (70). Tibi autem superest multum, ut cum illis sedeas. Sicut manes in simplicitate tua permansere, et sedebis cum illis, et quicumque fuerint operati illorum opera, et sustinuerint quæ illi sustinuerunt.

CAPUT II.

Dico ei: Domina, vellem scire quæ sustinuerunt. Audi, inquit; Feras bestias, flagella, carceres, cruces, causa nominis ejus (71). Propter hoc, illorum sunt dextræ partes sanctitatis, et quisquis patitur (72) propter nomen Dei (73); reliquorum autem sinistræ partes sunt. Sed utrisque eis (74), et qui ad dexteram, et qui ad sinistram sedent, sunt dona et promissiones; tantum quod ad dexteram sedentes habent gloriam quamdam. Tu autem cupidus es sedere ad dextram cum eis; sed exiguitates tuæ multæ sunt. Emundaberis autem ab exiguitatibus tuis. Sed et omnes qui dubii non fuerint, emundabuntur ab omnibus

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ

προφῆτιν, quam Latinus interpres verterit *Sibyllam*. Sicut infra lib. II, mand. VI, ἀγγέλους et ἄγγελον, *genios ac genium reddidit*.

(56) Lamb. *libellum suum*.

(57) Mss. S. Germ. et Lamb. *scient electi*.

(58) Lamb. *Grappatæ* Sic mox, *Grappate*.

(59) Ms. S. Germ. pro *langues*, habet *jejunus*. Bodl. *egens es*. Lamb. *egens es*.

(60) Lamb. *ei loqui*. Fellus, *loqui ei.... dicerem*.

(61) Lamb. *æstimavi*.

(62) Lamb. *limum*. Sic et Fellus.

(64) Bodl. *exstruxerunt*. Fellus, *erecti sunt*.

(64) Bodl., Lamb. et Carm. *horripilatio*.

(65) Bodl. et Lamb. *Apud me*.

(66) Lamb. *gloriæ*.

(67) Lamb. *eduxit*.

(68) Lamb. *cum Fello facti sumus*.

(69) Lamb. *Recogitante*. Fellus, *Cogitante ergo*.

(70) Bodl. *Domini*. At Victor. *deest ejus*.

(71) Rursus, ut modo, Bodl. *Domini*. Vict. *deest*.

(72) Lamb. *quicumque passus fuerit*. Bodl. *quisquis p. f.*

(73) *Deest Dei* in Lamb.

(74) Mss. Carm. et S. Germ. *utrisque et eis*. Lamb. *utrisque ex eis qui ad dexteram sedent, ad sinistram sedent*.

peccatis in hunc diem. Et cum hæc dixisset, volebat abire. Et procidens illi ab pedes, rogavi illam per Dominum, ut mihi demonstraret quod repromiserat visum. At illa rursus apprehendit manum meam, et erexit me, et fecit sedere super subselium ad sinistram; et elevata virga quadam splendida, dixit mihi: Vides rem magnam? Dico ei: Domina, nihil video. Ecce (75) non vides contra te turrim magnam, quæ ædificatur super aquas, lapidibus quadris (76) splendidis? In quadrato enim ædificabatur turris ab illis sex juvenibus, qui venerant cum illa. Alia autem multa millia virorum apportabant lapides. Quidam autem de profundo trahebant lapides; alii de terra transferebant, et porrigebant illis sex juvenibus. Porro illi accipiebant, et ædificabant. Eos autem qui de profundo extrahebantur lapides, omnes sic ponebantur (77) in structuram: politi enim erant, et convenientes commissuræ cum illis (78) lapidibus; sicque conjungebantur alius ad alium, ita ut commissuræ eorum non paterent (79). Et in hunc modum apparebat (80) structura turris, tanquam ex uno lapide ædificata. Cæteros autem lapides qui afferebantur de terra, quosdam quidem rejiciebant quosdam vero adaptabant (81) in structuram. Alios excidebant, et projiciebant longe a turri. Alii autem lapides multi circa turrim positi erant (82); et non utebantur illis ad structuram. Erant enim quidam ex illis scabrosi, alii autem scissuras habebant, alii vero candidi et rotundi, non convenientes in structuram turris. Videbam autem alios lapides projici longe a turri, et incidentes in viam (83), et non manentes in via, sed volvi de via in locum desertum; alios autem in ignem incidentes, et ardentem; alios cadentes secus aquam, nec posse volvi in aquam, volentibus quidem eis intrare in aquam.

CAPUT III.

Et cum hæc mihi demonstraret, volebat recedere (84). Dico ei: Domina, quid mihi prodest hæc vidisse, et non scire quæ sint hæc res? Respondens dixit mihi: Versutus es homo, volens scire ea quæ circa turrim sunt. Ita, inquam, domina, aut fratribus annuntiem, et hilariores fiant; et hæc audientes honorificent Dominum cum multa gloria. Et illa ait: Audient quidem multi; et cum audierint, quidam ex eis gaudebunt, quidam autem flebunt. Sed et isti (85) audientes, si pœnitentiam egerint, et ipsi gaudebunt. Audi nunc de similitudine turris omnia hæc, et hactenus mihi de revelatione molestior esse noli. Revelationes enim istæ finem habent: impletæ sunt enim. Sed tu non desinis in petendo revelationes, improbus (86) enim es. Turris quidem quam vides ædificari, ego sum Ecclesia, quæ tibi apparui et modo et prius. Quodcunque igitur volueris, interroga de turri; et revelabo tibi, ut gaudeas cum sanctis. Dico ei: Domina, quoniam me semel dignum arbitrata es ut omnia mihi reveles, revela. Ait mihi: Quodcunque oportuerit tibi revelari, revelabitur; tantum ut cor tuum apud Dominum sit, et ne dubites, quodcunque videris. Interrogavi (87) illam: Quare turris ædificata est super aquas, domina? Respondit: Dixeram tibi et prius, versutum te esse circa structuras diligenter inquirentem; igitur invenies veritatem. Quare ergo super (88) aquas ædificatur turris, audi: Quoniam vita vestra per aquam salva facta est, et fiet⁶⁷. Fundata est enim verbo omnipotentis et honorifici nominis: continetur autem (89) ab invisibili virtute Dei.

CAPUT IV.

Respondens dico ei. Magnifice habent se res hæc. Illi autem juvenes sex qui ædificant, qui sunt, domina? Hi (90) sunt angeli (91) Dei qui primo constituti sunt, quibus tradidit Dominus universam creaturam suam, struendi (92), ædificandi et dominandi creaturæ illius. Per hos enim (93) consummabitur structura turris. Cæteri autem qui apportant (94) lapides qui sunt? Et ipsi sancti (95) angeli Domini: sed illi⁶⁷ I Petr. III, 20, 21.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (75) Bodl. add. *Ait mihi: Ecce, etc.*
 (76) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *quadratis*. Sic et Fellus.
 (77) Mss. Carm. et Lamb. *imponebant*. Bodl. *ponebant*.
 (78) Ita quatuor mss. S. Germ., Vict., Bodl. et Lamb. Editi, *aliis*.
 (79) Lamb., Carm. et S. Germ. *parerent*. Sic et Fellus, qui tamen legendum conjicit, *paterent*. Hunc locum describit Origenes *Philocaliæ* cap. VIII.
 (80) Bodl. et Lamb. *Et sic parebat*. Ita et Fellus, e quo tamen ms. lectionem minus recte reddunt editi.
 (81) Lamb. *ponebant*.
 (82) Sic Bodl. et Lamb. ex Fello. Editi *jacebant*. Apud Russelium invertitur lectio. Monet cl. Cotelierius huc respexisse Didymum in *Catena ad Job.* VIII, 17 18, p. 202. Ejus verba inter Veterum testimonia superius relata. His affinia mox infra capp. 6 et 7, et lib. III, simil. IX, capp. 6, 7, 31.
 (83) Lamb. *venientes in via*.

- (84) Ms. S. Germ., Carm. et Lamb. *recurrere*.
 (85) Ita mss. S. Germ. Carm. et Lamb. Editi, *illi*.
 (86) Sic Bodl. et Lamb. Editi *importunus*.
 (87) Ms. Lamb.: *Revela mihi quodcunque oportuerit tibi revelare. Revelabitur a te, tantum ut cor tuum apud Dominum sit, et ne dubites quod eum videris. Interrogavi, etc.* Laudat hunc locum Clemens Alex. *Στροφα.* lib. II, cap. 1, pag. 430.
 (88) Bodl., Lamb. et Carm. *circa scripturas. Diligenter inquirens igitur*. Sic Fellus. Addit Clericus id ms. Lamb. ita legi: *scripturas, et inquirentem. Igitur inveniens veritatem quare super, etc.*
 (89) Sic ms. Carm. Editi, *enim*.
 (90) Bodl. add. *Ait mihi: Hi, etc.* Sic et Fellus.
 (91) Addit Fellus ex Lamb. *sancti*.
 (92) Ms. S. Germ., Carm. et Lamb. *creandi*. Fellus autem: *ut struerent, ædificarent et dominarentur*.
 (93) Bodl. et Lamb. *ergo*.
 (94) Bodl. *apportabant*. Fellus, *deportant*.
 (95) Ms. S. Germ. et Vict. *et ipsi sunt sancti*.

sunt his excellentiores (96). Cum ergo consummata fuerit structura turris omnes simul epulabuntur juxta turrim, et honorificabunt Dominum, quoniam consummata erit structura turris. Interrogavi eam dicens: Vellem scire exitum lapidum, et vim eorum qualis sit. Respondens autem, dixit mihi: Nunquid tu præ omnibus melior es, ut tibi id reveletur? Alii enim priores te sunt et meliores te, quibus oportebat revelari visiones has; sed ut honorificetur nomen Dei, tibi revelatum est (97); et revelabitur propter dubios, qui cogitant in cordibus suis, utrumne sint hæc, an non (98) sint. Dic illis, quod hæc omnia sunt vera, et nihil extra veritatem est; sed omnia firma, certeque (99) fundata sunt.

CAPUT V.

Audi nunc et de lapidibus qui sunt in structura. Lapides quidem illi quadrati et albi, convenientes in commissuris suis, ii sunt (100) apostoli, et episcopi, et doctores, et ministri, qui ingressi sunt (1) in clementia Dei, et episcopatum gesserunt, et docuerunt, et ministraverunt sancte et modeste electis Dei, qui dormierunt, quique adhuc sunt; et semper cum illis convenerunt, et in se pacem habuerunt, et se invicem (2) audierunt. Propter hoc et in structuram turris conveniunt commissuræ eorum. Qui vero de profundo trahuntur, et imponuntur in structura (3), et conveniunt commissuræ eorum cum cæteris lapidibus qui jam ædificati sunt; ii sunt qui jam dormierunt, et passi sunt causa nominis Domini. Cæteri autem lapides qui apportabantur (4) a terra, volo scire (5) qui sint, domina. Ait: Eos quidem qui in terram vadunt, et non sunt politi, illos Deus probavit, quoniam (6) ingressi sunt in æquitatem Domini, et direxerunt vias in mandatis ejus. Qui autem afferuntur et ponuntur in structura turris, ii sunt (7) novelli in fide et fideles. Commonentur autem ab angelis ad benefaciendum, propterea quod non est inventa nequitia in illis. Quos autem rejiciebant et ponebant (8) juxta turrim, qui sunt illi (9)? Ait mihi: Hi sunt qui peccaverunt, et voluerunt pœnitentiam agere; propter hoc non sunt longe projecti a turri, quoniam utiles erunt in structura (10), si pœnitentiam egerint. Qui ergo pœnitentiam acturi sunt, si egerint pœnitentiam, fortes erunt in fide; si nunc pœnitentiam egerint, dum ædificatur turris. Nam si consummata fuerit structura, jam qui non habet locum ubi ponatur, sed erit reprobus; solummodo autem hoc habebit, qui jam (11) ad turrim positus est.

CAPUT VI.

Qui autem recidebantur, et longe projiciebantur a turre, vis scire qui sunt? Volo, inquam, domina (12). ii sunt filii iniquitatis, et qui crediderunt in simulatione, et omnis nequitia non discessit (13) ab eis: propter hoc non habent salutem; quoniam non sunt utiles in structura (14), propter nequitas suas. Qua propter excisi sunt et longe projecti propter iram Domini; quia exacerbaverunt eum. Cæteros autem lapides quos vidisti complures positos, non euntes in structuram; ii quidem qui scabrosi erant (15), hi sunt qui cognoverunt veritatem, et nec permanserunt in ea, nec conjuncti sunt sanctis; propter hoc inutiles sunt. Qui autem scissuras habebant, hi sunt qui (16) alius adversus alium in cordibus discordiam habent, et non habent (17) pacem inter se: in præsentia (18) quidem pacem habentes, cum autem unus ab alio discesserit, nequitia eorum in cordibus permanet. Hæ sunt ergo scissuræ, quas habent lapides. Qui vero curti sunt, ii sunt qui crediderunt quidem, plurimam partem habentes iniquitatis (19); propter hoc curti, et non integri sunt. Candidi autem et rotundi, et non convenientes in structuram turris, qui sunt, domina? Respondens mihi, dixit: Usquequo stultus es et insensatus; et omnia interrogas, et nichil intelligis? Hi sunt habentes quidem fidem, habentes autem et divitias hujus sæculi. Cum ergo venerit

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(96) Ms. S. Germ. et Carm. *hi autem præcellentes illos*. Lamb. *præcellentes illis*.

(97) Clemens Alex. Στρωμ., lib. 1, cap. 29. pag. 426, hunc locum liscæ verbis describit: Θεῖως τοῖνον ἡ δύναμις ἡ τῶ Ἐρμῆ κατὰ ἀποκάλυψιν λαλοῦσα. Τὰ δράματα, φησί, καί τὰ ἀποκαλύμματα, διὰ τοῦς διψύχους, τοῦς διαλογιζομένους ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, εἰ ἄρα ἐστὶ ταῦτα, ἢ οὐκ ἐστίν. Sequitur Clemens: Ὁμοίως δὲ... ὡς νέων φρένες ἡρεθίζονται. Quæ postrema verba cum sint Alexandrini, miror hactenus ab editoribus Hermæ fuisse hic in medium prolata, tanquam ab Alexandrino ex Herma descripta. Jamque id probe novisse videntur Potterus ad h. l. et Wottonus in notis ad Clementis Rom. Epist. 1, cap. 23.

(98) Ms. S. Germ. et Lamb. *aut non*. Sic et Clemens Alex. l. c.

(99) Lamb., Carm. et Germ. *et certa quæ*.

(100) Bodl. *in commissura, hi sunt*.

(1) Lamb. *ingrediuntur*.

(2) Lamb. *alterutrum*.

(3) Bodl. *structuram*.

(4) Lamb. *apportantur*. Fellus, *portabantur*.

(5) Bodl. *scire inquam*.

(6) Bodl. *qui*, pro *quoniam*.

(7) Lamb. *in structuram turris, qui sunt? ii sunt*.

(8) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *projiciebant*. Sic et Fellus.

(9) Bodl. *qui sunt? ii*. Lamb. *tantum qui sunt?*

(10) Bodl. *structuram*.

(11) Mss. S. Germ., Carm. et Lamb. *quoniam*. Fellus: *habet qui*.

(12) Editi omittunt ista: *Volo inquam domina: quæ Fellus ex mss. Bodl. et Lamb. restituit*.

(13) Lamb. *abscessit*.

(14) Bodl. *structuram*.

(15) Ita mss. S. Germ., Carm. et Lamb. Ita et Felli editio. Al. omittunt *qui*.

(16) Sic Fellus ex Bodl. Al. omittunt, *hi sunt*. Lamb. pro *qui* exhibet *quia*.

(17) Bodl. *habentes*.

(18) Mss. S. Germ., Vict. et Lamb. *persona*. Sic et Fellus.

(19) Bodl. *hi crediderunt quidem, sed plurimam partem habent iniquitatis*.

tribulatio, propter divitias suas et negotiationes abnegant Dominum (20). Respondens, dico ei : Domina- quando ergo utiles erunt Domino? Cum circumcisæ, inquit fuerint divitiæ eorum, quæ eos delectant ; tunc erunt utiles Domino. ad ædificium. Sicut enim lapis rotundus, nisi decisis fuerit, et abjecerit ab se aliquid, non potest quadratus fieri : sic et qui divites sunt in hoc sæculo, nisi circumcisæ fuerint divitiæ eorum, non possunt Domino utiles esse. A te (21) primum scito : Quando dives fuisti, inutilis eras ; nunc vero utilis es, et aptus vitæ tuæ ; nam et tu ipse ex eis lapidibus fuisti.

CAPUT VII.

Cæteros autem lapides quos vidisti longe projectos a turri, et currentes in via, et volvi de via in loca deserta : ii sunt qui crediderunt quidem, dubitatione autem sua reliquerunt (22) viam suam veram, putantes se meliorem viam posse invenire. Errant autem et miseri sunt, ingredientes in desertas vias. Qui autem cadebant in ignem, et sedebant, ii sunt qui in perpetuum abscesserunt (23) a Deo vivo, nec amplius illis ascendit in corda pœnitentiam agere, propter desideria libidinum suarum et scelorum quæ operantur. Cæteri vere qui cadebant juxta aquas, et non poterant volvi in aquas, qui sunt? Ii sunt qui verbum audierunt, volentes baptizari in nomine Domini ; quibus cum venit in memoriam sanctitas veritatis, retrahunt se, ambulanteque rursus post desideria sua scelestia. Consummavit igitur enarrationem turris. Ego vero, cum adhuc essem improbus (24), interrogavi illam : An iis omnibus lapidibus (25) qui projecti sunt, nec conveniebant in structuram turris, an est pœnitentia ; et habebunt (26) locum in turre hac? Habent, inquit, pœnitentiam, sed in hac turre non possunt convenire ; alio autem loco ponentur multo inferiore ; et hoc (27), cum cruciati fuerint, et impleverint dies peccatorum suorum. Et propter hoc transferentur, quoniam perceperunt verbum justum (28). Et tunc illis continget transferri de pœnis, si ascenderint in corda ipsorum, opera quæ operati sunt scelestia. Quod si non ascenderint in corda ipsorum, non erunt salvi propter duritiam cordis sui.

CAPUT VIII.

Cum ergo destiti interrogare (29) illam de omnibus istis, ait mihi : Vis aliud videre? Cumque cupidus essem ad videndum, hilaris factus sum vultu. Respicens me subrisit, et ait mihi : Vides septem mulieres circa turrim? Video, inquam, domina. Turris hæc, inquit, ab iis (30) supportatur secundum præceptum Domini. Audi nunc effectus earum : Prima quidem earum quæ continet manu (31), Fides vocatur ; per hanc salvi fient electi Dei. Alia vero quæ succincta est, et viriliter agit, Abstinentia (32) vocatur ; hæc filia est Fidei. Quisquis ergo secutus fuerit illam, felix fiet in vita sua, quoniam ab omnibus operibus malis abstinebit (33) ; credens quod, si se continuerit ab omni concupiscentia, hæres erit vitæ æternæ. Cæteræ autem, inquam, domina, quinque quæ sunt? Filiæ, inquit, invicem sunt. Vocatur autem quædam Simplicitas ; alia Innocentia, alia Modestia, alia Disciplina, alia autem Charitas. Cum ergo servaveris opera matris earum, omnia poteris custodire. Volebam scire, domina, quam quæque earum habeat (34) virtutem. Audi, inquit : Virtutes æquales habent ; connexæ autem ad invicem sunt virtutes earum, et sequuntur se invicem sicut natæ sunt. Ex Fide nascitur Abstinentia, de Abstinentia Simplicitas, de Simplicitate Innocentia, de Innocentia Modestia, de Modestia Disciplina et Charitas (35). Harum ergo opera sancta, et pudica, et recta sunt. Quicumque ergo servierit his, et invaluerit (36) tenere opera earum, in turri habebit habitaculum cum sanctis Dei. Interrogavi illam de temporibus, si jam consummatio est (37)? Illa autem exclamavit voce magna, dicens : Insensate homo ! nonne vides turrim semper ædificari (38)? Quando ergo consummat fuerit turris et ædificata, habet finem : sed et cito consummabitur. Noli me amplius interrogare quidquam. Sufficiat tibi et omnibus sanctis commemoratio ista, et renovatio spirituum vestrorum. Sed non tibi hæc soli reve-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (20) Bold. add. *suum*.
 (21) Lamb. *Ad te*.
 (22) Ms. S. Germ. et Lamb. *relinquent*.
 (23) Bodl. et Lamb. *in fine abscesserunt*.
 (24) Lamb. *ego qui, cum improbus essem*. Fellus : *Ego vero, qui cum*.
 (25) Bodl. et Lamb. *An ii omnes lapides... si est illis*. Editt. Fell. et Russel. omittunt *an* secundum, quod al. exhibent. Et quidem redundare videtur, nisi malis : *an est, inquam*.
 (26) Lamb. *habebuntur in*. Quæ varia lectio mendose apud Fabric. habetur.
 (27) Ms. S. Germ. *hoc loco*.
 (28) Lamb. *istud*.
 (29) Lamb. *desivi interrogando*. Bodl. quoque, *desivi*.
 (30) Ms. Vict. *his albis*.
 (31) Manus contracta, inquit hic Fellus, rectissime fidem repræsentat, aqua divina promissa apprehendimus. Magis tamen ad rem, ut videtur, Cle-

mens Alex. qui Στρομ. lib. II, cap. 12, sic Her mam supplet et interpretatur : Ἡ τοίνυν συνέχουσα τὴν Ἐκκλησίαν.

(32) Lamb. *Continentia*. Sic et Clemens Alex. I. c. ἐγκράτεια.

(33) Lamb. add. *se* : et paulo post, *abstinuerit pro continuerit*.

(34) Lamb. *Volo... quæque quam vim habeat illarum et virtutem*. Fellus addit : *Et dixi : Volo*.

(35) Sensum hujus loci putat Cl. Potterus expressisse Clementem Alex. I. c. hisce verbis : Καὶ πάλιν Προηγείται μὲν πίστις, φόβος δὲ οἰκοδομεῖ, τελειοῖ δὲ ἡ ἀγάπη. Id est : *Etrursus* (inquit Hermas) : *Præcedit quidem fides, timor vero ædificat, perficit autem charitas*.

(36) Sic mss. S. Vict., Carm., Bold. et Lamb. *Editi voluerit*.

(37) Lamb. *esset*.

(38) Lamb. *Insensate autem homo ! num vides turrim super ædificari*.

lata sunt; sed ut omnibus demonstres ea. Post triduum enim intelligere te oportet, Herma, verba hæc quæ tibi incipio dicere, ut loquaris ea in auribus (39) sanctorum, ut audientes ea cum fecerint, emundentur a nequitiis suis; sed et tu cum illis.

CAPUT IX.

Audite me ergo, filii: Ego vos enutrivi in multa simplicitate, et innocentia, et modestia, propter misericordiam Dei quæ super vos stillavit in justitia; ut sanctificemini et justificemini (40) ab omni nequitia et omni pravitate; vos autem non vultis requiescere a nequitiis vestris. Nunc ergo audite me, et pacem habete alius cum alio (41), et visitate vos alterutrum, et suscipite vos invicem, et nolite soli creaturas Dei percipere⁶⁸; abundantius etiam impertite egentibus. Quidam enim compluribus cibis infirmitatem carnis suæ contrahunt, et violant carnem suam (42). Aliorum autem qui non habent escas, marcescit caro ipsorum, propter id quod non habent sufficientem cibum; et consumitur corpus eorum. Hæc igitur intemperantia nociva est vobis, habentibus et non communicantibus iis qui egent. Attendite iudicium superveniens. Qui eminentiores estis, inquirete esurientes, dum adhuc turris non est consummata. Postquam enim consummata fuerit turris, voletis benefacere, et non habebitis locum. Videte ergo vos, qui gloriamini in divitiis vestris ne forte ingemiscant ii qui egent, et gemitus eorum ascendat ad Dominum⁶⁹, et excludamini cum bonis vestris extra januam turris. Nunc itaque vobis dico, qui præestis Ecclesiæ, et amatis primos consessus⁷⁰ (43): nolite similes fieri maleficis. Et malefici quidem venena sua in pyxidibus bajulant (44); vos autem venenum vestrum et pharmacum (45) in corde continetis, et non vultis purgare corda vestra, et permiscere sensum vestrum puro cordi, ut habeatis misericordiam a Rege magno. Videte ergo, filii, ne forte hæc dissensiones vestræ fraudent vitam vestram. Quomodo vos erudire vultis electos Dei, cum ipsi non habeatis disciplinam? Commonete ergo vos invicem⁷¹, pacatique estote inter vos (46), ut et ego coram Patre vestro astans, rationem reddam pro vobis Domino.

CAPUT X.

Cumque desiisset mecum loqui, venerunt illi sex juvenes, qui ædificabant, et tulerunt illam ad turrim (47); et alii quatuor sustulerunt subsellium, et abierunt ipsi iterum in turrim. Horum faciem non vidi, quoniam aversi erant. Euntem illam rogabam, ut mihi revelaret de tribus figuris, in quibus mihi apparuit. Respondens autem mihi, dixit: De his alium te oportet interrogare, ut tibi reveletur. Apparuit autem mihi, fratres (48), prima visione anno superiore valde anus, et in cathedra sedens. Alia autem visione, faciem quidem juvenilem habebat, carnem autem et capillos aniles; et stans mihi loquebatur, hilarior autem erat quam (49) primum. Tertia autem visione, tota junior erat, et aspectu decora; tantum quod (50) capillos aniles habebat: hilaris autem facie erat, et super subsellium sedens. De his ipsis mæstus eram valde, donec cognoscerem visionem (51) hanc. Video anum illam in visu noctis dicentem mihi: Omnis rogatio humilitate eget (52) Jejuna ergo, et percipies a Domino quod postulas. Jejunavi ergo diem unam. Eadem nocte apparuit mihi juvenis, et ait: Quid tu frequenter petis revelationes in oratione? Vide, ne multa postulans noceas carni tuæ. Sufficiant tibi revelationes hæc. Nunquid poteris fortiores revelationes videre quam quas vidisti? Respondens ei dico: Domina, hoc solum peto pro tribus figuris illius anus, ut integra fiat revelatio. Respondit mihi: Vos non insensati estis; sed dubitationes vestræ vos insensatos faciunt, eo quod (53) non habeatis cor vestrum ad Dominum. Respondi illi, et dixi: Sed a te ea diligentius cognoscemus (54).

CAPUT XI.

Audi, inquit, de figuris quas inquirens (55). In prima quidem visione, quare anus tibi apparuit super cathedram sedens; quoniam spiritus vester antiquior, etiam marcidus est, et non habens vim a vestris infirmitatibus, et dubitatione cordis. Sicut enim seniores qui non habent spem renovandi, et nihil aliud exspectant (56) nisi dormitionem suam: sic et vos infirmati a sæcularibus negotiis tradidistis vos in

⁶⁸ Job. xxxi, 17. ⁶⁹ Jac. v, 4. ⁷⁰ Matth. xxiii, 6; Marc. xii, 39; Luc. xi, 43 et xx, 46. ⁷¹ Coloss. iii, 16.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (39) Lamb. add. *omnibus*.
 (40) Bodl. deest *et justificemini*.
 (41) Lamb. pro *cum alio* habet *in alium*.
 (42) Lamb. *assumunt, sed et cumulant et conviolant*.
 (43) Lamb. *recubitus*. Vulgata lectio pressius in hæret locis Nov. Test. excitatis.
 (44) Lamb. *in pyxides portant*.
 (45) Bodl. et Lamb. *medicamentum*.
 (46) Ita mss. S. Vict., Carm., Lamb. et Fellus. Al. *inter eos*.
 (47) Lamb. et Carm. *a turri*.
 (48) Lamb. deest *fratres*: et mox cum Bodl.

- habet, *anno priore*.
 (49) Lamb. desunt. *erat quam*.
 (50) Lamb. *quidem*. Mox, *in facie*.
 (51) Bodl. et Lamb. *revelationem*.
 (52) Antiochus homil. 406: *Χωρίς δὲ ταπεινοφροσύνης οὐκ ἔστιν εὐπρόσδεκτον γενέσθαι προσευχῆν. Neque vero sine humilitate accepta esse potest oratio.*
 FABRIC.
 (53) Ms. S. Vict. *et quod*.
 (54) Lamb. *cognoscamus*.
 (55) Bodl. *de quibus*. Fellus: *requiris*.
 (56) Lamb. *expetunt*.

secordiam (57), et non projecistis a vobis sollicitudinem in Domino; et contusus (58) est sensus vester. et inveterastis in tristitiis vestris. Quare ergo super cathedram sedebat, volebam cognoscere, domina? Respondit: Quoniam omnis infirmus super cathedram sedet propter infirmitatem suam, ut contineatur infirmitas ejus. Ecce habes figuram primæ (59) visionis.

CAPUT XII.

Secunda autem visione, vidisti illam stantem, et juvenilem faciem habentem, et hilariorem quam pristinam; carnem autem et capillos aniles. Audi, inquit, et hanc parabolam. Cum senior jam fuerit aliquis, desperat de se ipso (60) propter infirmitatem suam et paupertatem, et nihil aliud exspectat, nisi diem extremum vitæ suæ. Deinde subito illi relicta est hæreditas; et audiens exurgit, hilarisque factus induit virtutem; et jam non discumbit, sed stat, et liberatus est (61) a prioribus mœroribus; et jam non sedet, sed viriliter agit. Ita et vos (62), audita revelatione, quam Deus vobis revelavit; quia misertus est Dominus vestri et renovavit spiritum vestrum, et deposuistis infirmitates vestras; accessit vobis fortitudo, et invaluistis in fide; et visa Deus fortitudine vestra, gavisus est. Propter hoc demonstravit vobis structuram turris: et alia ostendet, si ex toto corde pacem habueritis inter vos.

CAPUT XIII.

Tertia autem visione vidisti illam adolescentiorem, honestam et hilarem, et serenum (63) vultum ejus. Sicut enim, si alicui mœsto supervenerit nuntius bonus aliquis, statim oblitus est mœroris, nihilque aliud exspectat, nisi annuntiationem quam audivit: et confortatur de cætero, et renovatur spiritus ejus propter gaudium quod accepit: sic et vos renovationem accepistis spirituum vestrorum, videntes hæc bona. Et quia super subsellium vidisti (64) sedentem; fortis positio est; quoniam quatuor pedes habet subsellium, et fortiter stat. Nam et mundus per quatuor elementa continetur. Qui ergo pœnitentiam egerint integre (65), juniores erunt; et qui ex toto corde pœnitentiam egerint, erunt fundati. Habes in pleno (66) revelationem: nihil amplius postules de revelandis (67). Si quid autem oportuerit, revelabitur tibi.

VISIO IV.

De tentatione et tribulatione hominibus superventura.

CAPUT PRIMUM.

Visionem vidi, fratres, post dies viginti pristinae visionis, figuram tribulationis superventurae. Proficiscebar (68) in illa via Campana: a via autem publica in villam sunt fere stadia decem. Raro autem iter fit per locum illum. Et solus ambulans rogabam Dominum, ut revelationes ejus quas mihi ostendit per sanctam Ecclesiam suam, confirmaret, et daret pœnitentiam omnibus servis suis qui scandalizati sunt; ut honorificetur nomen ejus magnum et honorificum, et quia me dignum extimavit ut ostenderet mihi mirabilia sua, et eum honorificarem et gratias agerem. Tanquam (69) vox mihi respondit: Ne dubites, Herma. Intra me ergo cœpi cogitare et dicere: Ego quid habeo dubitare, sic fundatus a Domino, et qui vidi honorificas res? Progressus sum paululum, fratres: et ecce video pulverem usque ad cœlum. Cœpi dicere intra me: Nunquid jumenta veniunt, et pulverem excitant? Distabat (70) autem a me tanquam stadium. Et ecce video magis magisque pulverem exsurgentem, adeo ut suspicarer esse aliquid (71) divinitus. Pusillum autem resplenduit sol: et ecce video bestiam magnam veluti cetum, et ex ore ejus locustæ igneæ procedebant⁷². Erat autem statura bestiae illius pedes fere centum: caput autem habebat tanquam vas urnale (72). Cœpi flere et invocare Dominum, ut me liberaret ab illa. Deinde recordatus sum verbi quod audieram: Ne dubites, Herma. Indutus ergo, fratres fidem Dei; et memoratos quis docuit (72) me magna; audenter in bestiam me tradidi. Sic autem veniebat bestia illa, ita ut posset in ictu civitatem

⁷² Apoc. xi et xii.

VARIAE LECTIONIS ET NOTÆ.

(57) Ita editi. Fellus vero ex mss. Angl. *acedias*.(58) Sic mss. S. Vict., Carm., Bodl. et Lamb. Editi, *confusus*.(59) Lamb. *prioris*. Id. sub initium hujus cap. *in priore*.(60) Lamb. *se ipsum*.(61) Lamb. *sumptus*. Editt. Paris. an. 1644, Cler. et Fabric. post *liberatus* omitt. *est*, quod exhibent Fell. et Russel.(62) Sic emendavit Fabricius ex ms. S. Victor. Hanc tamen lectionem jam antea exhibuerat Fellus in sua edit. Oxon. Al. *audite revelationem*.(63) Bodl. *bonam*. Lamb. *in bonam et hilarem, et bene serenum*.(64) Sic leg. ex mss. S. Germ. et Lamb. pro *vidistis*, quod habent editi. Addit Carm. *tanquam ur-**nalem*. Vide mox infra vis. iv, cap. 1.(65) Lamb. deest *integre*. Et recte, ut videtur: nam paulo post, ad distinctionem: *ex toto corde*.(66) Ita mss. Bodl. et Lamb. Ita et Fellus in sua edit. Oxon. Al. *Habes enim in pleno*.(67) Lamb. *revelatione*.(68) Bodl. et Lamb. hic omittunt *enim* quod habent editi.(69) Fellus: *Et cum honorificarem et gratias agerem, tanquam*. etc., quod magis placet.(70) Lamb. *Sic erat*.(71) Bodl. *hoc aliquid*.(72) Ms. Vict. deest *tanquam*. Lamb. *fumalem*.(73) Lamb. *quæ quis docuit*... *memoratus*, id est memor. Sic supra vis iii, cap. 1.

dedere. Veni prope illam, et tam grandis bestia extendit se in terram, et nihil nisi linguam proferebat, et in totum (74) non movit se, donec pertransissem (75) illam totam. Habebat autem bestia illa super caput colores quatuor: nigrum, deinde rubeum et sanguinolentum, inde aureum, deinde album.

CAPUT II.

Postquam autem pertransivi illam, progressus sum fere pedes triginta; et ecce occurrit mihi virgo (76) quædam exornata tanquam de thalamo prodiens (77) ⁷³, tota in albis, et calceamentis albis circumdata, et usque ad faciem mitram habens; pro tegumento autem habebat capillos nitidos. Cognovi ergo a pristinis visionibus, quoniam Ecclesia est; et hilarior factus sum. Salutavit autem me, dicens: Ave tu, homo. Et illam resalutavi (78), dicens: Domina, ave. Respondens autem dixit mihi: Nihil tibi occurrit, homo? Dico ei: Domina, occurrit mihi (79) talis bestia, quæ possit populum consumere; sed virtute Dei et singulari (80) ejus misericordia, evasi illam. Bene effugisti, inquit; quoniam solitudinem et sollicitudinem tuam ad Dominum projecisti ⁷⁴, et cor tuum aperuisti ad eum, credens quod per nullum alium poteris salvus esse, nisi per magnum et honorificum nomen ejus (81). Propter hoc misit Dominus angelum suum qui est super bestias, cui nomen est Hegrin (82), et obturavit os ejus, ne te dilaniaret. Magnam tribulationem effugisti propter fidem tuam, et qui talem bestiam non dubitasti. Vade ergo, et enarra electis Dei magnalia ipsius. Et dices illis, quod bestia hæc (83) figura est pressuræ superventuræ. Si ergo (84) præparaveritis vos, poteritis effugere illam; si cor vestrum fuerit purum ac sine macula, et reliquos dies vitæ vestræ (85) servieritis Deo sine querela. Imittite sollicitudines vestras super Dominum, et ipse diriget eas (86) ⁷⁵. Credite Deo, qui estis dubii; quoniam omnia potest, et avertere (87) iram suam a vobis, et mittere vobis præsidia (88). Væ dubiis iis, qui audierunt verba hæc, et contempserint: melius erat illis non nasci ⁷⁶.

CAPUT III.

Interrogavi eam de illis quatuor coloribus, quos habebat bestia in capite. At illa respondit mihi, dicens: Iterum tu curiosus es, de rebus hujusmodi interrogans (89). Et dixi: Domina, demonstra mihi quid sint illa? Audi, inquit: Illud nigrum mundus est, in quo commoramini: igneum autem et sanguinolentum (90), quoniam oportet sæculum hoc per sanguinem et ignem deperire; aurea autem pars, vos estis qui effugistis sæculum hoc. Sicut enim per ignem aurum probatur, et utile fit ⁷⁷: sic et vos probamini, qui habitatis in illis. Qui igitur permanserint, et perseveraverint (91), et probati fuerint ab eis, purgabuntur. Et sicut aurum emundatur (92), et remittit sordem suam: sic et vos abjicietis omnem tristitiam et angustiam et emundabimini in structuram (93) turris. Alba autem (94) pars, superventuri est sæculi, in quo habitabunt electi Dei; quoniam immaculati et puri erunt electi Dei in vitam æternam. Tu ergo ne desinas loqui (95) hæc auribus sanctorum. Habetis et figuram tribulationis superventuræ magnæ. Nam si vos volueritis (96), nihil erit. In mente habete (97) ista quæ præscripta sunt. Hæc cum dixisset, discessit. Non vidi autem quem in locum abierit (98). Strepitus autem factus est, et adversus sum retrorsum, metuens; et putabam bestiam illam advenire (99).

⁷³ Apoc. xxi, 2. ⁷⁴ I Petr. v, 7. ⁷⁵ Psal. lrv, 23; Matth. vi, 25; Luc. xii, 22; Philipp. iv, 6. ⁷⁶ Matth. xxvi, 24; Marc. xiv, 22. ⁷⁷ I Petr. i, 7.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(74) Lamb. *in tantum*. Sic et Fellus.
 (75) Bodl. et Lamb. *transirem*.
 (76) Hieronymus *in Ose*. vii, 9. *Hermæ videtur Ecclesia adolescentula, et sponsa crinibus adornata*.
 (77) Lamb. *progrediens*.
 (78) Lamb. *Et ego salutavi eam*. Fellus: *Et e. resalutavi eam*.
 (79) Bodl. et Lamb. omitt. *occurrit mihi*.
 (80) Lamb. *nimia*. Sic et Fellus.
 (81) Deest *ejus* ms. S. Vict.
 (82) Ms. Carm. *Egrin*. Cl. Nourryus *in Appar. ad Bibl. PP.*, tom. I, col. 65, vexatum hunc locum restituendum putat ex cod. Colb. qui sic se habet: *Misit Dominus angelum suum super bestiam, cujus nomen est Hegrin*. Suspiciatus jam fuerat doctissimus Cotelerius, Hermam Græce hoc fere modo scripsisse: "Ἐπεμψε Κύριος ἄγγελον αὐτοῦ, ὃς ἐστὶν ἐπὶ θηρίων, ᾧ ὄνομα Ἄγριον. Quam in sententiam excitat illud psal. lxxix, 14. Ἐλυμήνατο αὐτὴν σὺς ἐκ ὄρουσῶ. καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτὴν. *Devastavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam*. Quod tamen Fello minus videtur admittendum. Huc autem respexisse Hieronymum lib. i, *in Habacue* i, 14, nonnullis visum, ceteri alii viri docti aliter senserint.

(83) Lamb. *talis hæc*.
 (84) Recitat hunc locum Clemens Alex. *Στρομ.* lib. iv, cap. 9, pag. 596.
 (85) Sic Fellus. Al. *dies vestros*. Felli nota minus recte redditur in posterioribus editionibus.
 (86) Ita ms. Lamb. Editi *dirigat*.
 (87) Bodl. et Lamb. *quoniam potest avertere*. Quam lectionem secutus est Fellus.
 (88) Al. *suffragia*.
 (89) Lamb. *interrogas?*
 (90) Lamb. *Ille niger., igneus... sanguinolentus*.
 (91) *Ista, et perseveraverint*, omittunt editi, quæ Fellus restituit ex Bodl. et Lamb.
 (92) Ita mss. S. Germ. Carm. et Lamb. Ita et Fellus. Hanc vero, non autem illam quam habent editi, *emundatur*, veram esse lectionem, id suadet quod mox addit: *sic et vos... emundabimini*.
 (93) Lamb. *structura*.
 (94) Ms. S. Vict. *Album autem*.
 (95) Bodl. et Lamb. *loquendo*.
 (96) Lamb. *etsi volueritis*.
 (97) Ms. Lamb. apud Clericum, *In mentem habeto*. Editio tamen Oxon. sic: *In mente habetote*.
 (98) Lamb. *quo loco abiit*.
 (99) Bodl. et Lamb. *venire*.

LIBER SECUNDUS

QUI INSCRIBITUR

MANDATA.

PROOEMIUM.

Cum orassem domi, et conedissem (100) supra lectum, intravit vir quidam reverenda facie, habitu pastorali, pallio albo amictus (1), peram in humeris (2) et virgam in manu gestans, et salutavit me. Et ego resalutavi eum. Protinusque conedit juxta me, et ait mihi: Missus sum ab eo venerabili nuntio, ut habitem tecum reliquos dies vitæ tuæ. Et ego putabam, ipsum ad tentandum me venisse. Et dico ei: Tu enim quis es? Ego enim novi cui traditus sum. Ait mihi: Non cognoscis me? Non, inquam (3). Ego, inquit, sum pastor ille cui traditus es. Adhuc loquente eo, figura ejus mutata est. Cumque cognovissem, esse eum cui traditus fueram, confusus sum, protinusque metus me subiit (4), et totua mœrore confectus sum, quia sic ei responderam insipienter (5). Ait mihi: Noli confundi, sed virtutem concipe animo in mandatis meis, quæ daturus sum tibi. Missus sum enim, inquit, ut quæ vidisti superius, omnia tibi rursus ostendam; præcipue quæ ex eis utilia sunt vobis. Primum omnium, mandata (6) mea et species similitudinum scribe. Reliqua autem, sicut ostendero tibi, sic ea scribes. Ideo autem præcipio tibi, primum mandata mea et similitudines scribere, ut subinde legendo facilius ea custodire possis. Scripsi igitur mandata et similitudines, ta ut præcepit mihi. Quæ audita si custodieritis, atque in his ambulaveritis, et excrucieritis ea mente pura, recipietis a Domino quæ (7) pollicitus est vobis. Sin autem, iis auditis, non egeritis pœnitentiam, sed adhuc adjeceritis ad delicta vestra a Domino adversa recipietis. Hæc omnia præcepit mihi scribere pastor ille, nuntius pœnitentiæ.

MANDATUM I.

De fide in unum Deum.

CAPUT UNICUM.

(8) Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας, καὶ ποιήσας ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα.

Primum omnium, crede quod unus est Deus qui omnia creavit et consummavit, et ex, nihilo omnia fecit.

(9) Ipse capax universorum, solus immensus est. Qui nec verbo definiri, nec mente concipi potest. Crede igitur in eum, et time eum, et timens habe abstinentiam. Hæc custodi, et abjice abs te omnem

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(100) Mss. Carm. *cum sedissem*. Notat hunc locum Tertullianus lib. *De orat.*, cap. 12.

(1) Lamb. *dignitosam faciem.... pallium album*.

(2) Lamb. *humerum*.

(3) Lamb. *Nequaquam* Fellus: *Non, inquam*. Ait: *Ego*, etc.

(4) Bodl. *confusus sum protinus, metusque in me intravit*.

(5) Bodl. et Lamb. *nequiter et insipienter*.

(6) Lamb. *omnia Mandata*.

(7) Bodl. et Lamb. *quæcunque*.

(8) Græca ista desumpta sunt ex S. Athanasii lib. *De decret. Nic. syn.*, num. 4, tom. I, pag. 211, edit. BB, qui et illa exhibet lib. *De incarn.* num. 3, tom. I, pag. 49, et in *Epist. ad episc. Africæ* num. 5 tom. II, pag. 895. Eadem recitat Eusebius *Hist. Eccl.* lib. v, cap. 8, demptis ultimis verbis, καὶ ποιήσας. Nonnulla his similia scripserat Hermas lib. I, vis. 1, cap. 1: *Deus qui in cælis habitat, et condidit ex nihilo ea quæ sunt*. Hoc autem illustre Mandatum, præter Athanasium et Eusebium, cele-

brant vetustiores Patres: Irenæus lib. iv, cap. 20, num. 2; Origines tom. I *Comment. in Joann.* 1, 4, item *De principiis* lib. 1, cap. 3, num. 3, et lib. II, cap. 1, num. 5. Quibus adde Nicetam ad Nanzianz. orat. 4. Neque hic ommitterem Philastrium, qui hæresi 122 hæc habet: *Cum anima facta sit a Domino, ex nihilo scilicet, ut scriptum est*: Qui fecit ex nihilo omnia, ut essent quæ non erant, *anima itaque*, etc. Id sane visum Fabricio, qui hunc Philastrii locum inter Veterum testimonia de Herma descripsit. At quominus Fabricio adhæream prohibet ipsemet Philastrius, qui eadem verba recitat hæc. 80, velut e Salomone desumpta, nimirum Sap. 1, 14, ubi sic: Ἐκτίσας γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα: quo forte respexit noster Hermas.

(9) Auctor *Doctrinæ ad Antiochum ducem*, a Cl. Montfauc. editæ tom. III Opp. S. Athanasii; plurima exhibet Græca Hermae fragmenta, identidem infra notanda. Ad hunc itaque locum quod attinet, sic ille pag. 252, num. 1. Εἷς Θεός μόνος ὁ πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὢν. *Unus Deus solus qui omnia*

concupiscentiam (10) et nequitiam, et indue (11) virtutem justitiæ: et vives Deo, si custodieris mandatum hoc.

MANDATUM II.

De fugienda obtreptione, et eleemosyna facienda in simplicitate.

CAPUT UNICUM.

Dixit mihi: Simplicitatem habe, et innocens esto; et eris sicut infans qui nescit (13) malitiam, quæ perdidit (14) vitam hominum. Primum, de (15) nullo male loquaris, necque libenter audias male loquentem. Sin vero et tu audieris, particeps eris peccati male loquentis; et credens, tu quoque peccatum habebis, quia credidisti male loquenti de fratre tuo. Perniciosa est detractio; inconstans dæmonium est, nunquam in pace consistit, sed semper in discordia manet.

Hinc etiam ANTIOCHUS, homilia 29, ista habet.

Bonum itaque est, de nullo male loqui, neque libenter audire male loquentem. Sin vero, et qui audierit, reus erit peccati hominis male loquentis, si crediderit oblocutioni. Qui enim credet, habebit adversus fratrem suum. Hic ergo reus est peccati hominis obloquentis. Neque enim oportet aliquid dicere contra fratrem absentem calumniandi intentione, quod est oblocutio: licet vera sint quæ dicuntur; sed potius oblocutorem aversari. O quantum perniciosa est detractio, inconstans dæmonium, nunquam in pace consistens, sed semper in discordia manens!

Contine te ab illa (16) et semper pacem habe cum fratre tuo. Indue constantiam sanctam, in qua nulla sunt peccata, sed omnia læta sunt.

Et benefac de laboribus (17) tuis. Omnibus inopibus da simpliciter, nihil dubitans, cui des. Sed omnibus da: omnibus enim Deus dari vult de suis bonis. Qui ergo accipiunt, reddent rationem Deo, quare acceperunt, et ad quid. Qui autem accipiunt ficta necessitate, reddent rationem; qui autem dat, innocens erit. Sicut enim accepit a Domino, ministerium consummavit, nihil dubitando cui daret, et cui non daret (18); et fecit hoc ministerium simpliciter et gloriose ad Deum. Custodi ergo mandatum hoc, sicut tibi locutus sum; ut pœnitentia tua simplex inveniat, et possit domui tuæ bene fieri; et cor mundum habe.

ANTIOCHUS, homilia 98.

Bonum igitur est, de propriis laboribus quæ supeditavit Deus, omnibus inopibus dare simpliciter; nihil dubitando, cui des, cui non des. Omnibus enim Deus dari vult de suis donis: non autem quemquam dubitare, cui det, vel cui non det. Hoc quippe ministerium simpliciter factum, gloriosum est apud Deum: et qui ita simpliciter ministrat, vivet Deo.

(12) Ἀπλότητα ἔχε, καὶ ἄκακος γενοῦ, καὶ ἔσο ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν, τὴν ἀπολοῦσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδενὸς καταλάλει, μηδὲ ἠδέως ἄκουε τοῦ καταλαλοῦντος· εἰ δὲ μὴ, καὶ σὺ ἀκούων, ἔνοχος ἔσῃ τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος. Πονηρὸν γὰρ πνεῦμά ἐστιν ἡ καταλαλία, καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεῦον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν.

Καλὸν οὖν ἐστίν, ἐπὶ μηδενὸς καταλαλεῖν, μηδὲ ἠδέως ἀκούειν καταλαλοῦντος. Εἰ δὲ μὴ, καὶ ὁ ἀκούων ἔνοχος ἔσται τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος, ἐὰν πιστεύσῃ τῇ καταλαλίᾳ. Ὁ γὰρ πιστεύσας, ἔξει μετὰ [ἴσ. κατὰ] τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Οὗτος οὖν ἔνοχος ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος. Οὐ δεῖ γὰρ μετὰ ἀπόντος ἀδελφοῦ λέγειν τι, σκοπῶ τοῦ διαβάλλειν αὐτὸν, ὅπερ ἐστὶν ἡ καταλαλία, κἂν ἀληθῆ τὰ λεγόμενα· ἀλλὰ μᾶλλον ἀποστρέφεισθαι τὸν καταλαλοῦντα. Ὡ πόσον πονηρὰ ἐστὶν ἡ καταλαλία, ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεῦον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν!

Ἄπεχε οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰρήνην ἔξεις μετὰ πάντων. Ἐνδύσαι δὲ τὴν ἀπλότητα, καὶ τὴν σεμνότητα, ἐν οἷς οὐδὲν ἐστὶ πρόσκομμα πονηρὸν, ἀλλὰ πάντα ὀμαλὰ καὶ ἰλαρά.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

continet, cum solus ipse contineri nequeat. Paulo aliter auctor Prædicationis Petri apud Clementem Alex. Στρωμ. lib. vi, cap. 5, pag. 759: Ἀχώρητος, ὅς τὰ πάντα γωρεῖ..

(10) Ita Fellus ex Bodl. et Lamb. Editi omnem nequitiam.

(11) Sic recte Lamb. et Vict. Sic quoque Fellus et Fabric. Al inde.

(12) Ex Doctr. ad Antioch., num. 2, pag. 253.

(13) Mss. Angl. infantes qui nesciunt; sicut et Græca.

(14) Lamb. perdit.

(15) Ista delibat et exaggerat Antiochus homil. 29, ut mox infra.

(1) Mss. Angl. Abstine te ab illo (dæmonio.) Græca Doctr. ad Antioch. sic: Abstino te igitur ab eo, et pacem habebis cum omnibus. Indue autem simplicitatem et honestatem, in quibus nullum est offendiculum malum, sed omnia plana et jucunda.

(17) Bodl. dalatoribus. Hæc item Antiochus homil. 98.

(18) Lamb. cui dare, cui non dare.

MANDATUM III.

De fugiendo mendacio, et Hermæ pœnitentia ob simulationem.

CAPUT UNICUM.

(19) Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορευέσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικῇ σοι. — Οἱ γὰρ ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν. — Ἐλαβον γὰρ πνεῦμα ἀληθείας, καὶ ἐγένοντο οἰκητήρια τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος.

verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes Deo depositum quod acceperunt (22). Acceperunt enim spiritum sine mendacio. Hunc si mendacem reddunt, coinquant mandatum Domini, et fraudatores fiunt.

ANTIOCHUS, homilia 66.

Χρῆ οὖν πᾶσαν ἀλήθειαν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἀνθρώπου ἐκπορευέσθαι, ἵνα τὸ πνεῦμα, ὃ ὁ Θεὸς κατέκησεν ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ, ἀληθὲς εὑρεθῇ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ οὕτως δοξασθῇ ὁ Κύριος, ὃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κατοικῶν· ὅτι ὁ Κύριος ἀληθινὸς ἐν παντὶ ῥήματι, καὶ οὐδὲν παρ' αὐτῷ ψεῦδος. Οἱ οὖν ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Κύριον, καὶ γίνονται ἀποστερηταὶ τοῦ Κυρίου, μὴ ἀποδιδόντες αὐτῷ τὴν παραθήκην ἣν ἔλαβον. Ἐλαβον γὰρ πνεῦμα ἄψευστον· τοῦτο ἐὰν ψευδὲς ἀποδώσωσιν, ἐμίαναν τὴν τοῦ Θεοῦ παραθήκην, καὶ ἐγένοντο ἀποστερηταί.

His auditis, ego vehementer (23) fleui. Qui cum flentem me videret, dixit mihi : Quid ploras ? Et dixi : Quoniam, domine, nescio an possim salvus esse. Quare, inquit ? Et dixi : Quia nunquam, domine, verum locutus sum verbum in vita mea, sed semper in (24) simulatione vixi, et mendacium pro veritate affirmavi (25) omnibus ; et non mihi quisquam contradixit, sed fides habita est verbo meo. Quo modo ergo potero vivere, cum sic egerim ? Et dixit mihi : Tu quidem bene et vere sentis. Oportebat enim te, sicut Dei servum, in veritate ambulare, et malam conscientiam cum spiritu veritatis non conjungere, nec tristitiam Spiritui Dei sancto et vero facere ⁷⁸. Et dixi illi : Numquam, domine, hæc verba tam diligenter audivi. Et dixit mihi : Nunc audis. Cura deinceps (26), ut et illa quæ prius locutus es falsa pro negotiis tuis, his verbis et illa fidem recipiant (27). Possunt enim et illa fidem recipere, si vera locutus

Ἐὰν οὖν τὴν ἀλήθειαν φυλάξης, δυνήσῃ σεαυτῷ ζωὴν περιποιήσασθαι.

datum, et fecerit, et recesserit a mendacio, vivet Deo.

Iterum mihi dixit : Veritatem dilige, et omnis sermo verus (20) ex ore tuo procedat ; ut spiritus quem Dominus constituit in carne tua, verax inveniat apud cunctos homines ; et Dominus magnificetur, qui dedit spiritum in te (21) ; quia Deus

magnificetur, qui dedit spiritum in te (21) ; quia Deus

Oportet ergo, ut omnis veritas ex ore hominis procedat : ut spiritus quem Deus constituit in carne hac, verax inveniat apud cunctos homines ; et sic Dominus magnificetur, qui in homine habitat : quia Dominus verax est in omni verbo, et non est mendacium in ipso. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, et fiunt fraudatores Domini, non reddentes ei depositum quod acceperunt. Acceperunt enim spiritum sine mendacio : hunc si mendacem reddunt, coinquant mandatum seu depositum Dei, et fraudatores fiunt.

MANDATUM IV.

De dimittenda adultera.

CAPUT I.

(28) Φύλασσε τὴν ἀγνείαν, καὶ μὴ ἀναμενέτω ἐπὶ τὴν καρδίαν σου περὶ γυναικὸς ἀλλοτρίας, ἢ περὶ πορνείας τινὸς, ἢ περὶ τοιούτων ὀνομάτων· τοῦτο γὰρ ποιῶν ἀμαρτίαν μεγάλην ἐργάζῃ. Βλέπε οὖν· ἀπέχου ἀπὸ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης.

cogitatio in cor tuum ascenderit tam mala, magnum peccatum facis : et qui hæc faciunt, viam mortis sequuntur. Vide ergo tu ; abstine te ab hac cogitatione. Ubi enim castitas, manet in corde hominis justis, nunquam (30) ibi ascendere debet cogitatio mala. Et dixi illi : Domine, permitte me pauca verba tecum

⁷⁸ Ephes. iv, 30.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(19) *Doctr. ad Antioch.* num. 3, ex hoc Hermæ mandato, sed hinc inde petita.

(20) Bodl. et Lamb. *verax*. Hæc laudat Antiochus, homil. 66.

(21) Lamb. *spiritum vitæ*.

(22) Vide infra lib. III, simil IX, cap. 32.

(23) Bodl. *Ergo auditis, vehementer*.

(24) Lamb. *cum*.

(25) Lamb. *firmavi*.

(26) Lamb. *Custodi amodo*. Sic et mox, *amodo* pro *deinceps*.

(27) Bodl. et Lamb. *percipiant* ; et mox *percipere*.

(28) *Doctr. ad Antioch.* num. 4, Φύλασσε... ἀναμενέτω. Sic legit Cl. Montfauconus, vertitque : *maneant*. Al. ἀναβαινέτω : ut Græca versioni antiquæ cohæreant.

(29) Lamb. *quia hoc facit*.

(30) Lamb. *non pro nunquam*.

loqui (31). Dic, inquit. Et dixi illi : Domine, si quis habuerit uxorem fidelem in Domino, et hanc inveni-
nerit in adulterio, nunquid peccat vir, si convivat cum illa ? Et dixit mihi : Quamdiu nescit peccatum
ejus, sine crimine est vir vivens cum illa. Si autem scierit vir uxorem (32) suam deliquisse, et non egerit
pœnitentiam mulier, et permanet in forcatione sua, et convivat cum illa vir ; reus erit peccati ejus,
et particeps mœchationis ejus. Et dixi illi : Quid ergo, si permanserit in vitio suo mulier ? Et dixit :
Dimittat illam vir ; et vit per se (33) maneat. Quod si dimiserit mulierem suam et aliam duxerit, et
ipse mœchatur⁷⁹. Et dixi illi : Quid si mulier dimissa pœnitentiam egerit, et voluerit ad virum suum
reverti ; nonne recipietur a viro suo ? Et dixit mihi : Imo, si non receperit eam vir suus, peccat, et ma-
gnum peccatum sibi admittit ; sed debet recipere peccatricem quæ pœnitentiam egit ; sed non sæpe. Servis
enim Dei pœnitentia una est. Propter pœnitentiam ergo non debet, dimissa conjuge sua, vir aliam ducere.
Hic actus similis est, et in viro, et in muliere. Non solum mœchatio est illis, qui carnem suam coinqui-
nant (34) ; sed et is qui simulacrum facit, mœchatur. Quod si in his factis perseverat, et pœnitentiam
non agit, recede ab illa, et noli convivere cum illa ; alioquin et tu particeps eris peccati ejus. Propter
hoc præceptum est vobis, ut cælibes maneatis, tum vir, tum mulier (35) ; potest enim in hujusmodi
pœnitentia esse. Sed et ego non do occasionem, ut hæc ita agantur ; sed ne amplius, qui peccaverit, pec-
cet. De prioribus autem peccatis ejus, Deus qui potestatem habet sanitatem dandi (36), dabit remedium ;
quia ipse est qui habet potestatem omnium.

CAPUT II.

Iterum interrogavi, et dixi : Quoniam Dominus existimavit me dignum esse, ut mecum habites semper,
pauca verba mihi edissere, quia non intelligo quidquam, et cor meum obturatum (37) est a pristina
conversatione (38) ; et sensum mihi aperi, quia vehementer obtusus (39) sum, et in totum (40) nihil in-
telligo. Et respondens dixit mihi : Ego præpositus sum pœnitentiæ, et omnibus pœnitentiam agentibus
sensum do. Annon tibi videtur, pœnitentiam agere, magnam sapientiam (41) esse ; quoniam qui pœni-
tentiam agit, sensum magnum adipiscitur ? Sentit enim se peccasse, et fecisse nequiter in conspectu (42)
Domini ; et recordatur intellectu quod deliquit, et pœnitentiam agit, et (43) amplius non operatur ne-
quiter ; sed operatur bene, et humiliat animam suam et torquet eam, qui peccavit. Vides ergo, quod
pœnitentia sensus est magnus. Et dixi illi : Propter hoc, domine, diligenter inquiri omnia, quoniam,
peccator sum ; ut sciam quæ operer, et vivam (44) : quia multa sunt peccata mea. Et dixit mihi : Vives,
si hæc mandata mea custodieris : et quicumque audierit et fecerit mandata hæc, vivet Deo.

CAPUT III.

Et dixi illi : Etiam nunc, domine, audivi a quibusdam doctoribus, quod alia pœnitentia non est,
nisi illa, cum in aquam descendimus et (45) accipimus remissionem peccatorum nostrorum : ulterius
non peccare, sed in castitate permanere. Et ait mihi : Recte audisti. Nunc autem, quia diligenter
omnia quæris (46), et hoc tibi demonstro ; non dans occasionem illis qui credituri sunt, aut qui (47) cre-
diderunt Domino. Qui enim jam crediderunt aut qui credituri sunt, (48) pœnitentiam peccatorum
non habent, sed remissionem. Illis (49) enim qui vocati sunt ante hos dies, posuit Dominus pœnitentiam ;
quoniam cogitationes omnium præcordiorum novit Deus, et scit infirmitatem hominum, et multiplicem
nequitiam diaboli, qua molitur (50) aliquid sinistri servis Dei, et maligne insidiatur illis. Misericors
ergo Dominus misertus est figmenti sui (51), et posuit pœnitentiam istam, et potestatem pœnitentiæ
hujus mihi dedit. Et ideo dico tibi, quod post vocationem illam magnam et sanctam, si quis tentatus
fuerit a diabolo, et peccaverit, unam pœnitentiam habet. Si autem subinde peccet, et pœnitentiam agat,

⁷⁹ Matth. v, 32 ; xix, 9 ; Marc, x, 11 ; I Cor. xii, 44.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(31) Lamb. *mihi pauca verba dicere tibi.*

(32) Bodl. *mulierem.*

(33) Ms. S. Vict. *super se.* Vide mox infra.

(34) Bodl. *illi... coinquinat.*

(35) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *super vos manere
sive viro sive mulieri.*

(36) Lamb. *sanandi, dabit.*

(37) Lamb. *obduratum.*

(38) Lamb. *add. mea.*

(39) Bodl. *stulus.*

(40) Carm. *intonitus.*

(41) Lamb. *sapientia magna.* Recitat hunc locum
Clemens Alex. Strom. lib. ii, cap. 12, pag. 458 :
"Ο δὲ αὐτὸς καὶ τὴν μετάνοιαν σύνεσιν εἶναι φησι
μεγάλην.

(42) Bodl. *ante conspectum.*

(43) Lamb. *add. jam.*

(44) Lamb. *quibus operer ut vivam.* Habent quoque
ut vivam mss. S. Germ. et Carm.

(45) Lamb. *add. jam.*

(46) Lamb. *inquiris.*

(47) Lamb. *add. modo.*

(48) Clemens Alex. I. c. : "Αφεσις τοίνυν ἀμαρ-
τιῶν, μετανόιας διαφέρει· ἀμφω δὲ δεικνυσι τὰ ἐφ'
ἡμῖν.

(49) Bodl. *Talibus.* Huc respicit Tertull. lib. *De
pudicitia* cap. 10.

(50) Lamb. et Bodl. *facit.* Sic Fellus. At apud
Clericum, ita Lamb. *qua molitur aliquid maligni.*

(51) Lamb et Bodl. *figmento suo.*

non proderit homini talia agenti; difficile enim vivet Deo. Et ego dixi: Domine, revixi, ubi tam diligenter audivi hæc mandata. Scio enim, si postea nihil (52) adjecero peccatis meis, salvus ero. Et dixit: Salvus eris, inquam; et omnes quicumque fecerint hæc mandata, salvi erunt.

CAPUT IV.

Et iterum dixi illi: Domine, quoniam patienter me audis, etiam hoc mihi demonstra. Dic, inquit. Et dixi: Si vir vel mulier alicujus decesserit (53), et nupserit aliquis illorum; nunquid peccat? Qui nubit, non peccat, inquit; sed si per se manserit, magnum sibi conquirat (54) honorem apud Dominum. Serva ergo castitatem et pudicitiam; et vives Deo. Hæc quæ tecum loquor et mando tibi, custodi deinceps, ex quo tibi traditus sum (55), et in domo tua habito; et prioribus peccatis tuis erit remissio, si hæc mandata mea custodieris. Sed et omnibus erit remissio, qui (56) mandata mea custodierint.

MANDATUM V.

De tristitia cordis, et patientia.

CAPUT I.

Φύλασσε τὴν ἀνειαν, καὶ μακροθυμίαν, καὶ γίνου συνετός, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριεύσεις, καὶ ἐργάσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐὰν γὰρ μακρόθυμος ἔσῃ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικοῦν ἐν σοὶ καθαρὸν ἔσται, μὴ σκοτούμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μιοῦμενον ὑπὸ τῆς ὀξυχολίας. Ἐν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ ὁ Κύριος κατοικεῖ, ἐν δὲ τῇ ὀξυχολίᾳ ὁ διάβολος.

Ἀμφότερα οὖν τὰ πνεύματα ἀσύμφορόν ἐστιν ἐν ταύτῃ κατοικεῖν. Ἐὰν γὰρ λαβὼν ἀψίνθιου μικρὸν, εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέης, οὐχὶ ὄλον τὸ μέλι ἀφανίζεται; καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου ἀψίνθιου ἀπόλλυται;

Ἐὰν δὲ εἰς τὸ μέλι οὐ βληθῇ τὸ ἀψίνθιον, γλυκὸ εὐρίσκεται τὸ μέλι, καὶ εὐχρηστον πάντως γίνεται τῷ δεσπότῃ. Βλεπε οὖν, ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὐχρηστός ἐστι τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ ἡ δὲ ὀξυχολία τὴν μακροθυμίαν μαιίνει.

Æquanimis (57), inquit, esto, et patiens; et omnium operum nequissimorum dominaberis, et operaberis omnem justitiam. Quod si patiens fueris, Spiritus sanctus qui habitat in te, mundus erit, et non obscurabitur ab aliquo nequissimo spiritu; sed gaudens dilatabitur (58) et epulabitur in vase in quo inhabitat (59), et apparebit Domino hilaris in pace magna. Quod si iracundia aliqua supervenerit, continuo Spiritus sanctus qui in te est angustiabitur, et quæret discedere. Suffocatur enim a spiritu (60) nequissimo, et non habet locum apparenti (61), sicut vult: tribulatur enim ab iracundia. Utrique ergo spiritus cum pariter inhabitant, perniciosum est homini. Si quis enim assumat absinthii pusillum, et mittat in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? et tantum mellis a modico absinthio disperit, et perdit dulcedinem mellis; et jam non (62) habet gratiam apud dominum suum, quoniam totum mel (63) amarum factum est et usum perdidit. Sed si in mel non mittatur absinthium, dulce erit, et in usu (64) domino suo. Vide enim, quam sit æquanimitas (65) dulcior melle; et utilis erit Domino qui in ipsa commoratur; nam iracundia inutilis est. Si ergo mista fuerit iracundia æquanimitati, contribulatur aminus (66), et non est utilis Deo oratio illius.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(52) Carm. *si fecero ea, et nihil.* Mox Fellus omitt. *inquam.*

(53) Bodl. *uxor aut vir decesserit alicui.*

(54) Bodl. *acquirat.* Lamb. *facit.*

(55) Lamb. *michi traditus es, et.*

(56) Lamb. add. *hæc.* Sic et Fellus.

(57) Lamb. *Animæquus.* Græca desumpta ex *Doctr. ad Antioch.* num. 5. Ubi vero ex edit. Montfauc. occurrit * μιοῦμενον, forte leg. μειοῦμενον, vel μαινώμενον. Paulo post sane: ἡ δὲ ὀξυχολία... μαιίνει. Sic et Antiochus, qui paucis exceptis hæc eadem exhibet homil. 110, habet μαιίνεται.

(58) Al. *lætitia exsultabit.* Bodl. *pro dilatabitur habet spatiosa habitat.* Lamb. *spatiose habet.*

(59) Lamb. *cum vase, cum quo habitat.* Exhibet quoque *cum vase* ms. Carm. et Antiochus mox infra.

(60) Sic mss. Carm. et Lamb. Sic et Felli edit,

Al. *aspectu.*

(61) Fellus add. *Domino.*

(62) Ms. Carm. *mel, et non.*

(63) Deest *mel* mss. Carm. et Lamb. Mox Fellus, *usum suum.*

(64) Lamb. *usum.*

(65) Bodl. et Lamb. *animæquitas, ut et infra. Vict. animæquitas dulcissima est plus quam mel.* Quæ sane lectio Græco pressius inhæret. Hunc autem locum describit et illustrat Clemens Alex, suppresso Hermæ nomine, in *Eclog. ex script. prophet.* cap. 45, pag. 1000, ubi sic: Ἡ μακροθυμία γλυκύτης ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι· οὐχ ὅτι ἐπὶ μακροθυμία, ἀλλὰ κατὰ τὸν καρπὸν τῆς μακροθυμίας, Idque me detexisse profiteor, præeunte Cl. Fabricio *Bibl. Gr.* vol. V, pag. 108.

(66) Lamb. *anima.*

ANTIOCHUS, homilia 110.

Quod si quis patiens fuerit, Spiritus sanctus in eo habitat mundus, et non obscuratur ab alio nequam spiritu; sed in lato loco habitans, lætatur cum vase in quo inhabitat, et apparet [seu ministrat] Domino in hilaritate magna. Quod si iracundia aliqua supervenerit, continuo Spiritus sanctus angustatur, non habens locum mundum, et querit discedere; quia non habet locum apparendi [ac serviendi] Domino, sicut vult. Deus enim in patientia habitat; in iracundia vero diabolus. Utrique ergo spiritus cum pariter inhabitant, perniciosum est ac multum homini, in quo ambo habitant. Si enim assumas absinthii pusillum, et mittas in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? et tantum mellis a modico absinthio disperit? Perdit enim dulcedinem, et amarum fit; et non habet gratiam apud dominum suum, quoniam amarum factum est. Vide, quod æquanimitas dulcior sit melle, et utilis Domino: at iracundia, et amara et inutilis est. Si ergo mista fuerit iracundia æquanimitati, polluitur æquanimitas, et non est utilis Deo oratio illius.

Et dixi illi: Vellem (68) scire, domine, nequitiam iracundiæ, ut custodiam me ab illa. Et dixit mihi (69): Scies; et si non custodieris te ab illa, perdes spem tuam cum tota domo tua. Sed recede ab illa. Ego enim tecum sum nuntius æquitatis: et omnes qui ab ea recedunt, quicumque pœnitentiam egerint ex totis præcordiis suis, vivent Deo (70); sed et cum illis ero, et conservabo omnes: justificati enim sunt omnes qui pœnitentiam egerint, a sanctissimo nuntio (71).

CAPUT II.

Audi nunc, inquit, nequitiam iracundiæ, quam prava (72) quamque noxia est, et quo pacto servos Dei evertit. Qui enim pleni sunt fide (74), non potest nocere (75) illis, quoniam virtus Dei est cum illis; evertit enim dubios et vacuos. Quoties autem viderit tales homines, injicit se in corda eorum (76), et de nihilo aut vir aut mulier amaritudinem percipit, propter res quæ sunt in usu, aut pro convictu, aut pro aliquo verbo (77), si quod forte incidit, supervacuo; aut pro amico aliquo, aut debito, aut pro his similibus rebus supervacuis. Hæc enim stulta sunt et supervacua, et vana servis Dei. Æquanimitas autem valida est et fortis, et habet virtutem magnam, et sedet (78) in amplitudine magna: hilaris, in pace gaudens, et honorificans Dominum in omni tempore mansuete. Hæc enim æquanimitas habitat cum bene fidentibus. Nam (79) iracundia stulta est, et levis et fatua.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(67) Forte leg. εὐχρηστος. Sic enim auctor *Doctr. ad Antioch.* Quin et ipsemet Antiochus mox habet εὐχρηστος et ἄχρηστος.

(68) Lamb. *Volebam.*

(69) Lamb. omitt. *Et dixit mihi*, sicut et mox, *tota.*

(70) Mss. Angl. desunt, *vivent Deo.*

(71) Fellus: *omnes ex salutifero nuntio, q. p. e.*

(72) Bodl. *pessima.* Lamb. *pessima est, et quomodo.*

(72) Græca ista ex *Doctr. ad Antioch.* num. 5,

Ἐὰν γὰρ τις μακρόθυμος γένηται, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικεῖ ἐν αὐτῷ καθαρὸν, μὴ ἐπισκοτούμενον ὑπὸ ἐτέρου πονηροῦ πνεύματος· ἀλλ' ἐν εὐρυχώρῳ κατοικοῦν εὐφραίνεται μετὰ τοῦ σκεύους οὗ κατοικεῖ, καὶ λειτουργεῖ τῷ Κυρίῳ ἐν ἰλαρότητι πολλῇ. Ἐὰν δὲ τις ὀξύχολια ἐπέλθῃ, εὐθέως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον στενοχωρεῖται, μὴ ἔχον τόπον καθαρὸν, καὶ ζητεῖ ἀποστῆναι, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τόπον λειτουργῆσαι τῷ Κυρίῳ καθὼς βούλεται. Ἐν γὰρ τῇ μακροθυμίᾳ ὁ Κύριος κατοικεῖ· ἐν δὲ τῇ ὀξύχολιᾳ, ὁ διάβολος. Ἀμφότερα οὖν τὰ πνεύματα ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατοικοῦντα, ἀσύμφορόν ἐστὶ καὶ πονηρὸν τῷ ἀνθρώπῳ, οὗ κατοικοῦσιν ἀμφότερα. Ἐὰν γὰρ λαβῶν ἀψίνθιον μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέρῃς, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται; καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ ἐλαχίστου ἀψίνθιου ἀπόλλυται; ἀπόλλυσι γὰρ τὴν γλυκύτητα, καὶ πικρὸν γίνεται· καὶ οὐκ ἔχει χάριν παρὰ τοῦ δεσπότου αὐτοῦ, ὅτι ἐπικράνθη. Βλέπεις, ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐστὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὐχάριστος (67) τῷ Κυρίῳ· ἡ δὲ ὀξύχολια, καὶ πικρὰ καὶ ἄχρηστος ἐστίν. Ἐὰν οὖν μιγῆ ἡ ὀξύχολια καὶ ἡ μακροθυμία, μιλίνεται ἡ μακροθυμία, καὶ οὐκ ἐστὶν εὐχρηστος τῷ Θεῷ ἢ ἔντευξις αὐτῆς.

(73) Ἄκουε δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀξύχολίας, πῶς πονηρὰ ἐστίν, καὶ πλανᾷ τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ. Οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς ὄντας πλήρεις ἐν τῇ πίστει, οὐδὲ ἐνεργῆσαι δύναται εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου μετ' αὐτῶν ἐστίν· ἀλλὰ ἀποπλανᾷ τοὺς διψύχους. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς τοιοῦτους ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας, παρεμβάλλει ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ οὕτως πικραίνεται ἄνθρωπος ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ἢ φίλου τινὸς ἢ περὶ δόσεως καὶ λήψεως, ἢ περὶ τοιούτων μιαρῶν πραγμάτων· Ταῦτα πάντα μωρὰ ἐστίν καὶ κενὰ, καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ὀχυρὰ, ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν καὶ καθημένην ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ· ἰλαρὰ, ἀγαλλιωμένη, καὶ ἀμέριμος οὕσα δοξάζει τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μηδὲν ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ πικρὸν, παραμένουσα διὰ παντὸς [ἐν] πραότητι καὶ ἡσυχίᾳ.

pag. 253 et seq.

(74) Sic Fellus ex mss. Angl. Editi in *fide.* Vide Græca.

(75) Lamb. *facere.* Propius ad Græcum ἐνεργῆσαι. Fell. *aliquid n.*

(76) Bodl. et Lamb. *hominum.* Gr. ἀνθρώπου.

(77) Lamb. omitt. *verbo.*

(78) Vetus interpres legit καθημένη. Forte rectius quam καθημένην, quod exhibet exemplar *Doctr. ad Antioch.*

(79) Hinc Antiochus homil. 110, ut infra.

Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἔχόντων ὀλόκληρος. Ἡ δὲ ὀξύχολία πρῶτον μὲν μωρία ἐστὶν καὶ ἑλαφρία φρενῶν. Εἶτα ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία [ἐκ δὲ τῆς πικρίας (80)] θυμὸς, ἐκ δὲ τοῦ θυμοῦ ὀργή, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις. Εἶτα ἡ μῆνις ἐκ τοσοῦτων κακῶν συνισταμένη, γίνεται ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνάτομος. Ὅταν γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἐν ἐνὶ ἀγγείῳ κατοικεῖ, ὅπου καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ χωρεῖ ἐκεῖνο τὰ ἄγος ἀλλ' ὑπερπλεονάζει τὸ τροφερὸν πνεῦμα, μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος, καὶ σκληρότητος κατοικεῖν. Ὑποχωρεῖ οὖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πραότητος καὶ ἡσυχίας. Εἶτα ὅταν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου οὗ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ λοιπὸν πεπληρωμένος τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν. καὶ ὄλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς. Οὕτως οὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ὀξύχολοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ὀξύχολίας τοῦ πονηροῦ δαίμονος. Ἐνδύσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν, καὶ ἀντίστηθι τῇ ὀξύχολίᾳ, καὶ ἔση ἐπαινούμενος μετὰ σέμνότητος τοῖς ἡγαπημένοις ὑπὸ Κυρίου. Βλέπε οὖν μὴ παραλογίση τὴν ἐντολὴν ταύτην ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξης, δυνήση καὶ τὰς λοιπὰς τηρῆσαι. Ἴσχυε οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ. καὶ νικήσεις, καὶ ζήσεις.

ANTIOCHUS homilia 110.

Ἡ γὰρ ὀξύχολία, πονηρὰ οὔσα, καταστρέφει τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς ἀνθρώπους εὐσταθοῦντας (86), παραβάλλει ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς πικραίνεται, ἐνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων ἢ περὶ ἐδεσμάτων, ἢ ὅτι μικρολογία τις ἐπέπεσε μάταια, ἢ κερὶ δόσεως. Ταῦτα γὰρ πάντα μωρὰ ἐστὶ, καὶ κενὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶν καὶ ἰσχυρὰ, ἔχουσα δύναμιν στιβαρὰν, καὶ εὐθύνει, καὶ ἀγαλλιωμένη ἀμέριμος οὔσα δοξάζει τὸν Κύριον, μηδὲν ἐν αὐτῇ ἔχουσα πικρὸν, διότι πραῦς ἐστὶ καὶ ἡσύχιος. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν τὴν πίστιν ἔχόντων ὀλόκληρον. Ἡ δὲ ὀξύχολία ἀφρων ἐστὶν· εἶτα, ἐκ τῆς ἀφροσύνης γίνεται πικρία, ἐκ δὲ τῆς πικρίας θυμὸς, ἐκ δὲ τῆς ὀργῆς μῆνις. Τὸ οὖν ἅγιον Πνεῦμα, ὡς τροφερὸν ὄν, καὶ μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ τοῦ σκληροῦ καὶ πονηροῦ πνεύματος, ἀποχωρεῖ ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου ἀνθρώπου, καὶ ζητεῖ τοῦ κατοικῆσαι μετὰ τοῦ μακροθύμου, καὶ γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς τοῦ πνεύματος τοῦ ἀγαθοῦ,

MANDATUM VI.

De agnoscendis uniucusjusque hominis duobus genis, et utriusque inspirationibus.

CAPUT I.

(87) Ἐνετειλάμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ, ἵνα

Præceperam, inquit, tibi in primo Mandato, ut

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(80) Cl. Montfauconus hæc, ἐκ δὲ τῆς πικρίας, quæ deerant in suo codice, supplevit ex Antiochi homil. 110.

(81) Bodl. *creatus, facit peccatum.*

(82) Sic Fellus Al. *hos*, ms. Carm. *hoc*. Ita et Lamb. ab alia manu.

(83) Ita Fellus ex mss. Angl. Ita et Carm. At Vict. *bona. Sic, etc.* Editi, *mala. Recede*, omissis vocibus intermediis. Videsis Græca, quibus confir-

A De stultitia vero nascitur amaritudo, et ex amaritudine iracundia, ex iracundia vero furor. Hic ex tot malis creatus furor (81), operatur peccatum magnum et insanabile. Cum enim hæc omnia in uno vase sunt, ubi et Spiritus sanctus moratur, non capit hæc (82) vas, sed supereffluit; quoniam tener Spiritus non potest cum malo spiritu immorari, recedit et habitat cum mansueto. Deinde cum recesserit ab homine in quo habitabat, fit homo vacuus a Spiritu sancto: et postea repletur spiritibus malignis, et obcæcatur a cogitatione mala (83). Sic omnibus iracundis contingit. Recede ergo tu ab iracundia, et indue animæquitatem (84), et resiste iracundiæ: et invenieris cum pudicitia et castitate a Deo. Vide ergo ne forte negligas hoc mandatum: si enim huic mandato obedientiam præstiteris (85), cætera mandata mea quæ tibi mandaturus sum, poteris servare. Confirma ergo nunc te in mandatis istis, ut vivas Deo: et quicumque servaverint hæc mandata, vivent Deo.

B

σέμνότητος τοῖς ἡγαπημένοις ὑπὸ Κυρίου. Βλέπε οὖν μὴ παραλογίση τὴν ἐντολὴν ταύτην ταύτην· ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξης, δυνήση καὶ τὰς λοιπὰς τηρῆσαι. Ἴσχυε οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ. καὶ νικήσεις, καὶ ζήσεις.

Nam iracundia, cum prava sit, vi sua evertit servos Dei. Quoties enim viderit dubios homines, injicit se in cor hominis; e de nihilo homo amaritudinem percipit, propter res quæ sunt in vitæ usu, aut pro convictu; aut pro aliquo verbo, si quod incidit, supervacuo; aut pro dato et debito. Hæc enim omnia stulta sunt, et supervacua et vana servis Dei. Æquanimitas autem valida est et fortis, et habet virtutem magnam, et amplissimis rebus fruitur, et hilaris in pace gaudens honorificat Dominum; nihil in se habens amarî, quia mansueta est et quieta. Hæc ergo æquanimitas habitat cum iis, qui fidem integram possident. At iracundia stulta est; deinde de stultitia nascitur amaritudo, et ex amaritudine iracundia, ex iracundia vero furor. Sanctus ergo Spiritus, ut tener, nec morari solitus cum duro ac malo spiritu, recedit ab ejusmodi homine, et quærit habitare cum mansueto et fit homo ille vacuus a Spiritu justo, et omnino obcæcatur a cogitatione bona.

δικαίου, καὶ ὄλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς

matur lectio ms. Vict. Sic legit et Antiochus.

(84) Fellus, *æquanimitatem.*

(85) Bodl. et Lamb. *dominationem egeris.*

(86) Εὐσταθοῦντας. *Tranquillo statu utentes.* Cotelerius mavult *δοστατοῦντας* vel *ἐνστατοῦντας*. Addit tamen in nota aliam ms. Reg. lectionem, *εὐσταθοῦντας.*

(87) Ex *Doctr. ad Antioch.*, num. 6, pag. 254.

custodires fidem, et timorem, et pœnitentiam (88). Etiam, inquam, domine. Et dixi: Sed nunc tibi volo monstrare virtutes horum mandatorum, ut scias effectus illorum, quomodo (89) ipsa posita sunt ad justum pariter et injustum. Tu itaque crede justo; injusto autem nihil crede. Justitia enim rectam viam habet; at injustitia pravam. Sed tu rectam viam custodi, pravam autem relinque. Prava autem via non habet exitum bonum, sed offendicula multa; aspera est, et spinosa, et ducit ad interitum, et noxia est hominibus ambulanti in illa. Qui autem viam rectam petunt, æqualiter ambulant sine offensione; quia non est aspera, neque spinosa. Vides igitur, quod melius est per hanc viam incedere. Ibis enim, inquit; et quicumque ex toto corde crediderint in Domino, ibunt per illam.

CAPUT II.

Audi nunc, inquit, primum de fide. Duo sunt genii (91) cum homine; unus æquitatis, et unus iniquitatis. Et ego dixi illi: Quomodo, domine, scire potero, quod duo sunt genii cum homine? Audi, inquit, et intellige. Æquitatis genius lenis (93) est et verecundus, mansuetus et quietus (94). Cum ergo in cor tuum ascenderit, continuo loquitur tecum de justitia, de pudicitia, de castitate, de benignitate, de venia (95), de charitate et de pietate. Hæc omnia cum ascenderit in cor tuum, scito quod genius æquitatis tecum est: huic ergo genio crede et operibus ejus. Accipe nunc et genii iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus et stolidus est, et opera illius perniciose sunt, et evertunt servos Dei. Cum ergo in cor tuum ascenderit hæc, intelliges ab operibus ejus, hunc esse genium iniquitatis (96). Et dixi ei: Quo modo, domine, intelligam? Audi, inquit, et intellige. Cum iracundia tibi accesserit aut amaritudo, intellige eum in te esse (97): deinde cupiditas multorum operum (98) et optimorum ciborum et ebrietatum (99), et appetentia (100) multarum rerum alienarum, et superbia, et multiloquia, et ambitio (1), et quæcunque iis similia sunt. Hæc ergo cum in cor tuum ascenderit, intellige genium iniquitatis tecum esse. Tu ergo cum cognoveris opera illius, recede ab illis omnibus, et nihil illi crede; quia mala sunt opera illius, et non conveniunt servo Dei. Habes ergo utrorumque geniorum opera (2). Intellige nunc, et crede genio æquitatis,

Ἀφ' ὧν ἡ πίστις καὶ τὸν φόβον, καὶ ἐγκρατεῦσθ' Ἀπεκρίθη· Ναί, κύριε, οὕτως ἐστίν. Λέγει· Ἀλλὰ νῦν θέλω σοὶ δηλώσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νόησῃς τὴν δύναμιν ἣν ἔχουσι καὶ ἐνέργειαν· διπλαῖ γὰρ εἰσὶν· κείνται γὰρ ἐπὶ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ. Σὺ οὖν πίστευε τῷ δικαίῳ, τῷ δὲ ἀδίκῳ μηδὲν πιστεύσῃς. Τὸ γὰρ δίκαιον ὀρθὴν ὁδὸν ἔχει, τὸ δὲ ἀδίκον στρεβλὴν.

B (90) Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἰς τῆς πονηρίας. Καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος, τρυφερός ἐστι καὶ αἰσχυνηρός καὶ πρᾶος καὶ ἰσχυρός. Ὅταν οὖν οὕτως (92) ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, εὐθέως λαλεῖ μετὰ σοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἀγνείας, περὶ σεμνότητος, καὶ περὶ αὐταρκειας, καὶ περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ταῦτα πάντα ὅταν εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστίν. τούτῳ οὖν πίστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐγκρατῆς αὐτοῦ γενοῦ. Ὅρα οὖν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα. Πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι καὶ πικρός καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, καταστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ὅταν αὐτὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γινώθῃ αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ.... Πῶς Κύριε νοήσω αὐτόν; Λέγει· ἄκουε λεπτομερῶς καὶ [προσεχῆς] γίνου· Ὅταν ὀξύχολία σοὶ τις προσέλθῃ, ἢ πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτὸς ἐστίν ἐν σοὶ· εἶτα λοιπὸν ἐπιθυμῖαι πράξεων πολλῶν; καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων καὶ κραιπαλῶν πολλῶν, καὶ ποικίλων τροφῶν, καὶ οὐ δεόντων καὶ ἐπιθυμῖαι γυναικῶν, καὶ πλεονεξίαι, ὑπερηφανία τε καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια· Ταῦτα οὖν ὅταν ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῆ, γίνωσκε, ὅτι ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστίν ἐν σοὶ. Σὺ οὖν ἐπιγνοὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀπόστα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν αὐτῷ πίστευε. Ἐχεις οὐδ' ἀμφοτέρων τῶν ἀγγέλων τὰς ἐνεργείας (3).

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(88) Leg. potius continentiam vel abstinentiam ex mand. 1, et ex Græcis pseudo-Athanasii. Sic visum Fabricio: sic et Wakio apud Russelium.

(89) Lamb. quoniam.

(90) Ista pseudo-Athanasius continuo subdit iis quæ modo ex ipso retulimus, a reliquis Pastoris editoribus ommissa. Hæc item recitat Antiochus homil. 61. Laudant autem hunc Hermæ locum Origenes homil. 35, in Lucam, et De principiis, lib. III, cap. 2. Cassianus Collat. VIII, cap. 17, et Collat. XIII, cap. 12. Prosper contr. Collat., cap. 30. Beda ad Act. XII, 15, et Walafridus Strabo, v. 675. Vide Veterum testim.

(91) Mss. Carm., Vict., Lamb. et Fellus, nuntii, et sic deinceps.

(92) Leg. οὕτως, ut habet Antiochus.

(93) Bodl. et Lamb. tener pro lenis. Editi tener est et lenis. Alterutrum redundat. Neque aliter Græca. Sic et Fellus.

(94) Græca ἰσχυρός. Antiochus tamen ἡσύχιος, ut

vetus interpres.

(95) Lamb. et Bodl. indulgentia.

(96) Lamb. intelliges eum ab operibus ejus, quia hic est nuntius iniquitatis. Sic et Felli editio. Videsis Græca.

(97) Lamb. quia ipse in te est. Ita et editio Oxon.

(98) Ms. Carm. multarum opum.

(99) Bodl. et Lamb. ebrietates.

(100) Lamb. desiderium. Sic etiam Fellus in sua edit. Quod autem sequitur, multarum rerum, Græca tum hic, tum mox apud Antiochum, legendum suadent, monente Cl. Cotelerio, mulierum et rerum.

(1) Lamb. ambitiositas.

(2) Lamb. utrumque nuntium operum.

(3) Reliqua Græca quæ his subdit Fabricius, ex eoque Clericus et Russelius, non sunt ex Doctrina ad Antiochum verbotenus descripta, sed ex vet. interp. ab ipso Fabricio efformata. Quæ propterea rejecimus, Cl. Montfauconii sententiam secuti.

quia doctrina illius bona est. Licet enim sit felicissimus homo, et cogitatio alterius genii ascendat in cor illius; oportet illum virum aut mulierem peccare. Si autem etiam nequissimus vir fuerit aut mulier, et ascenderit in cor illius opera genii æquitatis, necesse est, illum aut illam aliquid boni facere. Vides ergo, quod bonum est, genium æquitatis sequi. Si ergo illum secutus fueris, et credideris operibus illius, vives Deo: et qui crediderint operibus illius, vivent Deo

ANTIOCHUS, homilia 61.

Δύο γάρ εἰσιν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου· εἷς τῆς δικαιοσύνης, εἷς τῆς πονηρίας. Καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος, αἰσχυνηρὸς, καὶ πραῦς, καὶ ἡσύχιος ἐστίν. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβῆ, εὐθέως λαλεῖ μετ' αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἀγνείας, περὶ σεμνότητος, περὶ αὐταρκειᾶς, περὶ παντὸς, ἔργου δικαίου, περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ὅταν οὖν ταῦτα πάντα ἐπὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβῆ, ἀρίθμητόν ἐστιν, ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετ' αὐτοῦ ἐστίν. Τοῦ δὲ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα· Πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι, καὶ πικρὸς, καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, καταστρέφοντα τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Ὅταν οὖν οὗτος ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀναβῆ, δεῖ γινῶναι αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ὅταν γὰρ ὀξύχολία τίς τινη προσέλθῃ, ἢ πικρία, φανερώς ὁ τοιοῦτος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστίν· εἶτα ἐπιθυμία πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων πολλῶν, καὶ ποικίλων τρυφῶν, καὶ ἐπιθυμία γυναικῶν καὶ πλεονεξιῶν, καὶ ὑπερηφάνεια, καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια καὶ ὅμοια. Ἀλλὰ καὶ αἱ πονηραὶ ἐνθυμήσεις αὐτοῦ εἰσι πᾶσαι. Προσχωμὲν οὖν ἀκριβῶς ἑαυτοῖς, καὶ τῷ ἀγγέλω τῷ πονηρῷ ἀποταξώμεθα, τῷ ἀγγέλω τῆς δικαιοσύνης ἀκολουθήσωμεν.

A Duo enim sunt angeli cum homine: unus æquitatis; unus iniquitatis. Et æquitatis quidem angelus, verecundus est, mansuetus et quietus. Cum ergo hic in cor hominis ascenderit, continuo loquitur cum eo de justitia, de pudicitia, de castitate, de frugalitate, de omni opere justo, de omni virtute honorifica. Hæc ergo omnia cum ascenderit in cor hominis, manifestum est, quod angelus æquilatis cum eo est. Angeli autem iniquitatis opera sunt: primo omnium, iracundus est, et amarus, et stolidus; et opera illius perniciose sunt, et evertunt servos Dei. Cum ergo hic in cor hominis ascenderit, oportet intelligere eum ab operibus ejus. Cum enim quædam iracundia cuiquam accesserit, aut amaritudo; intellige. eum in homine esse: deinde cupiditas multorum operum. et profusio multorum et optimorum ciborum ac variarum deliciarum, et appetentia mulierum ac rerum alienarum, et superbia, et ambitio, et quæcunque iis paria sunt ac similia. Sed et malæ cogitationes ipsius sunt omnes. Nobis ergo diligenter attendamus, et angelo iniquo renuntiemus; angelum vero justitiæ sequamur.

MANDATUM VII.

De timendo Deo, et dæmone non metuendo.

CAPUT UNICUM.

(4) Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ· καὶ ἔση δυνατὸς ἐν πράξει, καὶ ἡ πράξις σου ἀσύγκριτος ἐστίν. Φοβούμενος τὸν Κύριον, πάντα καλὰ ἔργασθαι. Οὗτός ἐστιν ὁ φόβος ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι. Τὸν διάβολον μὴ φοβηθῆς, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστίν, οὐδὲ φόβος. Ἐν ᾧ δὲ ἡ δύναμις ἢ ἐνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων, καὶ φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. ὁ δούλος οὖν τοῦ Κυρίου ἰσχυρὸς ἐστὶ καὶ [ἐνδοξος]. Φοβηθήτι οὖν τὸν Κύριον, καὶ ζήσῃ αὐτῷ, φυλάσσων τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, εἰς τοὺς αἰῶνας.

non habet, ab omnibus contemnitur. Time plane facta diaboli, quoniam maligna sunt: metuens enim Dominum, timebis, et opera diaboli non facies, sed (10) abstinebis te ab eis. Duplex enim timor est. Si enim malum operari volueris (11), timens Dominum, ne id quidem facies (12). Si autem bonum operare volueris, timor utique (13) Domini validus, et ingens, et gloriosus est. Time igitur Deum, et vives. Et

⁸⁰ Eccle. xii, 13.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(4) Ex *Doctr. ad Antioch.* num. 7, pag. 255. Ista etiam Græca desunt in editis *Pastoris*. Exhibet et *Antiochus* homil. 127. Huc autem respexit *Clemens Alex.* *Στρωμ.*, lib. ii, cap. 12, pag. 458.

(5) Sic *Bodl.* At *Felli* edit. Oxon. *consilium*.

(6) *Lamb.* *operabitur*.

(7) *Bodl.* et *Lamb.* *quem* Sic *Fellus*. Hic mendum apud *Fabricium* et *Clericum*.

(8) *Ibid illi.* *Fellus* consule.

(9) *Lamb.* *est, nec timor in ipso*.

Time, inquit, Dominum. et mandata ejus custodi ⁸⁰

Servans enim præcepta Dei, eris potens in omni actu, et omne negotium (5) erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bona operaberis (6). Hic est timor quo timere oportet (7), ut salvus esse possis. Diabolum autem ne timeas; timens enim

C *Dominum, dominaberis illius (8); quia virtus in illo nulla est. In quo autem virtus non est, is ne timendus quidem est. In quo vero virtus gloriosa est, is etiam timendus est. Omnis enim virtutem habens, etiam timendus est (9); nam qui virtutem*

Timebis et opera diaboli. Nec facies ea, sed.

(11) *Fellus* mallet, *notueris*. Sic et *Antiochus*. At *Cotelerius* censet corrigenda potius Græca quam Latina, scribendo: *Εἰ οὖν θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι. Veteres libri: Ἐὰν θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάσασθαι.*

(12) *Bodl.* et *Lamb.* *non id facies*.

(13) *Mss.* *Lamb.* et *Vict.* *itaque*. *Videsis Antiochi Græca.*

quicumque eum metuerint, custodientes mandata ejus, eorum vita est apud Dominum non custodientium autem, nec vita in illis est.

ANTIOCHUS, homilia 127.

Time enim, inquit, Dominum, et mandata ejus custodi. Servans autem præcepta Dei, eris potens in omni actu, et negotium tuum erit incomparabile. Timens enim Dominum, omnia bene operaberis. Hic est timor, quo oportet ut timeas et salvus eris. Diabolum autem ne timeas. Timens enim Dominum dominaberis diaboli; quia virtus in illo nulla est. In quo autem virtus non est, is ne timendus quidem est: in quo vero virtus gloriosa est, is etiam timendus est. Omnis enim virtutem habens, etiam timendus est. Nam qui virtutem non habet, ab omnibus contemnitur. Time plane facta diaboli, quoniam maligna sunt. Metuens autem Dominum, non timebis opera diaboli, et non facies ea; sed abstinebis te ab eis. Duplex ergo timor est. Si malum sperari nolueris, time Dominum, et id non facies. Si autem adhuc bonum operari volueris, time Dominum et facies illud. Timor itaque Domini validus et gloriosus est. Et quicumque eum metuerint, et custodierint mandata ejus, vivent Deo.

Α Φοβήθητι γὰρ, φησὶ, τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Φυλάσσων δὲ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ἔσθι δυνατὸς ἐν πάσῃ πράξει· καὶ ἡ πράξις σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος γὰρ τὸν Κύριον, πάντα καλῶς ἐργάσθι. Οὕτως ἔστιν ὁ φόβος, ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι, καὶ σωθῆσθι. Τὸν δὲ διάβολον μὴ φοβηθῆς. Φοβούμενος γὰρ τὸν Κύριον, κατακυριεύσεις τοῦ διαβόλου, ὅτι δύναμις οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. Ἐν ᾧ δὲ δύναμις οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος· ἐν ᾧ ἡ δύναμις ἢ ἔνδοξος, καὶ ὁ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναιμι ἔχων, καὶ φόβον ἔχει· ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναιμι, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται. Φοβήθητι δὲ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, ὅτι πονηρὰ εἰσι. Φοβούμενος δὲ τὸν Κύριον, οὐ φοβηθήσθι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ οὐκ ἐργάσθι αὐτά· ἀλλὰ φεύξῃ ἀπ' αὐτῶν. Δισσοὶ οὖν εἰσιν οἱ φόβοι. Εἰ οὐ θέλῃς τὸ πονηρὸν ἐργάζεσθαι, φοβήθητι τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἐργάζῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ θέλῃς πάλιν τὸ ἀγαθὸν ἐργάσασθαι, φοβήθητι τὸν Κύριον, καὶ ἐργάζῃ αὐτό. Ὡστε ὁ φόβος τοῦ Κυρίου ἰσχυρότερός ἐστι, καὶ ἔνδοξος. Καὶ ὅσοι ἂν φοβηθῶσιν αὐτὸν, καὶ τηρήσωσι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ζήσονται τῷ Θεῷ.

MANDATUM VIII.

Declinandum est a malo, et facienda bona.

Dixi tibi, inquit, quod creaturæ (14) Domini duplices sunt, et abstinentia duplex est. A quibusdam ergo abstinere oportet, a quibusdam vero non. Manifesta, inquam, mihi, domine, a quibus abstinere oportet, et a quibus non. Audi, inquit: A malo abstinence, et noli illud facere. A bono autem abstinere noli, sed fac illud. Si enim abstineris a bono, et non id feceris, peccabis. Abstine igitur ab omni malo, et scies (16) omnem justitiam. Quales, inquam, malignitates sunt hæ, a quibus abstinere oportet? Audi (17), inquit: Ab adulteriis (18), ebrietatibus et comessionibus (19) malignis, ab esca nimia, a lautitia et inhonestate, ab abnegatione (20), a mendacio, a detractatione (21), a nequitia ficta, a recordatione injuriæ (22) et a fama pessima (23). Hæc enim sunt opera iniquitatum, a quibus abstinere oportet servum Dei. Qui enim ab iis abstinere non potest, vivere Deo non potest. Audi nunc, inquit, et sequentia eorum (24). Et quidem multa sunt adhuc, a quibus abstinere debet servus Dei. A furto, ab abnegatione (25), a falso

(15) Ἡ ἐγκράτεια διπλῆ ἐστὶ. Ἐπὶ τινῶν γὰρ δεῖ σε ἐγκρατεῦσθαι, ἐπὶ τινῶν δὲ οὐ δεῖ.

Τὸ πονηρὸν ἐγκρατεῦσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν αὐτό.

Ἐγκρατεῦσθαι ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τροφῆς πονηρᾶς, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελῶν, πλούτου, καυχῆσεως, ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ψεύδους καὶ καταλαλιᾶς, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ μνησικαχίας, καὶ πάσης βλασφημίας.

Ταῦτα τὰ ἔργα πονηρὰ ἐστὶ τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· τούτων οὖν τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεῦσθαι τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἐγκρατεῦόμενος τούτων, οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων. Καὶ πολλὰ εἰσιν ἀφ' ὧν δεῖ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ ἐγκρατεῦσθαι, κλοπῇ, ψεύδος, ἀποστέρησις,

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(14) Bold. creationes. Lamb. orationes.

(15) Ex Doctr. ad Antioch. num. 8. Eadem habet Antiochus homil. 79.

(16) Forte facies. Antiochus, ἐργαζόμενος.

(17) Sic Bodl. Lamb. et Cotel. Al. addunt: Respondit mihi.

(18) Aut legebat ἀπὸ μοιχείας, πονηρίας, μεθύσματος, aut μεθύσματος jungebat cum voce quæ sequitur ἀνομίας, sicut exhibent duo codices Regis. Cot.

(19) Bodl. et Lamb. conviviiis.

(20) Lamb. abnegantia.

(21) Lamb. omittit detractatione.

(22) Lamb. memoria malignatis.

(23) Græca pseudo-Athanasii et Antioch., etc. πάσης βλασφημίας.

(24) Mss. Carm. et Vict horum. Adhuc ergo sunt sequentia horum, a quibus, etc.

(25) Lamb. apud Clericum, negatione. Fellus tamen in sua edit. Oxon. a defraudatione, a falso

ψευδομαρτυρία, πλεονεξία, ἀλαζονεία καὶ ὅσα τούτοις ὁμοία. Εἰ οὖν δοκεῖ σοι πονηρὰ εἶναι ταῦτα (26) ; Καὶ λίαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Ἐγκράτευσαι οὖν ἀπὸ πάντων, ἵνα ζήσης τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγραφήσῃ μετὰ τῶν ἐγκρατευομένων. Ἄ μὲν οὖν δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, ταῦτά ἐστιν. Ἄ δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε πάντων πρῶτον πίστις, φόβος Κυρίου, ὁμόνοια, ἀγάπη, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονή. Τούτων ἀγαθώτερον οὐδὲν ἐστὶν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων· ταῦτα εἴαν τις φυλάσσει, καὶ μὴ ἐγκρατεύεται ἀπ' αὐτῶν, μακάριός ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Εἶτα τούτων τὰ ἀκόλουθα ἄκουε· χήρας ὑπηρετεῖν, καὶ ὄρφανούς ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀνάγκης λυτρώσασθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόξενον εἶναι, ἐν γὰρ τῇ φιλοξενίᾳ εὐρίσκεται ἀγαθοποίησις· ἡσύχιον εἶναι, ἐνδεέστερον γενέσθαι, πάντα ἄνθρωπον πρεσβύτην σέβασθαι, ἀσκεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, ὕβριν ὑποφέρειν, μακρόθυμον εἶναι, ἀμνησίκακον, καμνοντας τῇ ψυχῇ παρακλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποδαλέσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ ἐνθύμους ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν, ἐνδεεῖς μὴ λυπεῖν, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοία ἐστὶν. Δοκεῖ σοι ταῦτα ἀγαθὰ εἶναι ; Τί γὰρ δύναται τούτων ἀγαθώτερον εἶναι ; Γύμναζε σεαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ μὴ ἐγκρατεύου πάντων, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ.

in his mandatis, et noli ab eis recedere. Si enim custodieris hæc omnia mandata, vives Deo ; et omnes qui custodierint hæc mandata, vivent Deo.

ANTIOCHUS, homilia 79.

Ἡ οὖν ἐγκράτεια διπλῆ ἐστὶν· ἐπὶ τινῶν γὰρ δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, ἐπὶ τινῶν δὲ οὐ δεῖ. Τὸ πονηρὸν γὰρ δεῖ ἐγκρατεῦσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό· τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν. Ἐγκράτευσαι οὖν ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν· ἐγκράτευσαι ἀπὸ μοιχείας, πορνείας, μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τρυφῆς, ἀπὸ πονηρίας, ἀπὸ τε ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελείας, πλούτου, καὶ καυχήσεως, ὑψηλοφροσύνης, καὶ ὑπερηφανίας, καὶ ἀπὸ ψεύσματος, καὶ καταλαλιᾶς, καὶ ὑποκρίσεως, καὶ μνησικακίας, καὶ πάσης βλασφημίας, κλέμματος, ἀποστερήσεως, ψευδομαρτυρίας, πλεονεξίας, ἐπιθυμίας πονηρᾶς, ἀπάτης, κενοδοξίας, ἀλαζονείας, καὶ ὅσα τούτοις ὁμοία ἐστὶ. Τούτων δὲ τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεῦσθαι τὸν ἀγωνιστὴν καὶ δούλον τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ καὶ ἔργα ἀγαθὰ, ἃ

testimonio, a cupiditate, a superbia, et quæcunque iis similia sunt. Videntur ergo tibi hæc mala esse, an non ? Equidem valde mala sunt servis Dei. Ab his ergo omnibus (27) debet abstinere servus Dei. Abstine ergo ab omnibus his, ut vivas Deo, et (28) scribaris cum abstinentibus. A quibus ergo debeas abstinere, illa sunt. A quibus autem non debeas abstinere, audi. Ab omnibus bonis operibus noli abstinere, sed fac illa. Audi, inquit, virtutem bonorum operum quæ debeas operari, ut salvus esse possis. Primum omnium est fides, timor Domini, charitas, concordia, æquitas (29), veritas, patientia, castitas. Iis nihil est melius in vita hominum, qui hæc custodierint et fecerint in vita sua (30). Deinde horum sequentia audi. Viduis administrare, orphanos et pauperes non despiciere, et servos Dei ex necessitate redimere, hospitalem esse ; hospitalitate (31) enim invenitur aliquando fructus bonus : non contradicere, quietum esse, humillimum (32) fieri omnium hominum, majores natu colere, studere justitiæ, fraternitatem conservare, contumelias sufferre, æquanimem esse ; lapsos a fide non projicere, sed æquanimem facere ; peccantes admonere, debitores non premere ; et si qua iis similia. Videntur tibi hæc esse bona, an non ? Quid enim melius est, inquam, verbis istis (33) ? Vive ergo, inquit,

in his mandatis, et noli ab eis recedere. Si enim custodieris hæc omnia mandata, vives Deo ; et omnes qui custodierint hæc mandata, vivent Deo.

C Igitur abstinentia duplex est : a quibusdam enim abstinere oportet ; a quibusdam vero non oportet. A malo enim abstinere oportet, et id non facere : a bono autem non abstinere, sed facere. Abstine igitur ab omni malo, faciens quod bonum est : abstine ab adulterio, fornicatione, ebrietate, malitia seu inhonestate, a deliciis, ab esca nimia et lautitia, divitiis et gloriatione, et elatione animi et superbia, et a mendacio ac detractione, et nequitia ficta, et recordatione injuriæ, et omni blasphemia [seu fama pessima,] furto, fraude seu abnegatione, falso testimonio, avaritia, cupiditate mala, dolo, inani gloria, superbia, et quæcunque iis similia sunt. Ab his ergo operibus oportet abstinere pugilem ac servum Dei. Sunt autem et opera bona, quæ oportet facere, et a quibus non

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

testimonio, a cupiditate, a jactantia, et quæcunque, etc. Sic autem ille, licet agnoscat editt. et mss. exhibere *abnegatione*, et statim *superbia* : « Sed, inquit, voces istæ paulo superius habentur, nec ab auctore repetitæ per ταυτολογίαν credi debent. Voces ergo alias ex Græco Antiochi repetendas duxi. »

(26) In editis Græca sic : εἶναι ταῦτα ; Ἀπεκρίθη Καὶ λίαν, κ. τ. λ. Ubi vult Clericus leg. ἀπεκρίθη. At pseudo-Athanasius unde ista desumpta, habet ἀπεκρίθη ; et quidem recte ; ejus enim oratio ita postulat, Hermæ non item. Ex eo igitur illa tantum petenda quæ ex Herma descripsit : cætera omit-tenda, ut sæpe alias. Neque enim conformanda videntur pseudo-Athanasiana, ut veteri interpreti respondeant : quod tamen passim a Fabricio factum video, atque a Clerico et Russelio Fabricium secutis.

(27) Conjecit Cotelerius hic addendum *operibus*,

quod in Græco legatur ἔργων. Neque fallitur vir Cl. contra ac scribit Clericus, qui putavit ipsum locutum de his Græcis pseudo-Athanasii, ubi sane deest ἔργων. Verum Cotelerius Antiochi Græca respexit, et hic quidem homil. 79, ut mox infra, Neque enim in ista pseudo-Athanasii Græca digitum intendere poterat, quæ nondum edita fuerant, cum ille suam *Patrum apostolicorum* editionem in vulgus emisit.

(28) Lamb. desunt, *vivas Deo et.*

(29) Lamb. *pietas, æquitas.*

(30) Lamb. et Carm. *in vita hominum. Qui hæc custodierit et fecerit in vita sua, vivet Deo.*

(31) Lamb. *In hospitio.*

(32) Bodl. et Lamb. *humiliorem.* Vetus interpret forte leg. ἐνδεέστερον γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων. Sic et Antiochus. Aliter pseudo-Athanasius.

(33) Bodl. et Lamb. *horum verborum.*

debes abstinere. Primum vero omnium est fides, timor Domini charitas, concordia, verba æquitatis, veritas, patientia, viduis administrare, orphanos pauperes et solatio destitutos visitare, servos Dei ex necessitate redimere, hospitalem esse, quietum, humillimum fieri omnium hominum, majores natu colere, studere justitiæ, fraternitatem conservare, æquanimes esse, contumelias sufferre [seu non habere memoriam injuriarum], animo laborantes consolari; lapsos a fide non projicere, sed convertere ac æquanimes facere; peccantes admonere, debitores inopes non premere; et si qua iis similia. Si enim quis custodierit hæc, et non ab eis recesserit ac abstinuerit, vivet Deo.

MANDATUM IX.

Postulandum a Deo assidue, et sine hæsitatione.

CAPUT UNICUM.

Iterum dixit mihi: Tolle a te dubitationem, et nihil omnino dubites. Petens aliquid a Domino, ne dicas intra te: Quomodo (36) vero possum aliquid petere a Domino, et obtinere (38), cum sim peccator tantorum malorum in Dominum? Noli hoc cogitare; sed ex totis præcordiis convertere ad Dominum. Pete sine dubitatione, et scies misericordiam Domini; quod non te derelinquet, sed petitionem animæ tuæ adimplebit (41). Non est enim Deus sicut homines, memores (42) injuriarum; sed est immemor injuriarum, et miseretur figmenti sui (44). Ergo purifica cor tuum ab omnibus vitiis hujus sæculi (44), et observa prædicta verba tibi a Deo data (46); et accipies omnia bona quæ petis: et ex omnibus petitionibus tuis nihil deerit tibi, si sine dubitatione petieris a Domino. Qui ergo tales non sunt (47), omnino nihil impetrant eorum quæ petunt (48). Nam qui pleni sunt fide, omnia petunt fidentes, et accipiunt a Domino, quia sine dubitatione petunt. Omnis enim dubitans homo, si non pœnitentiam egerit, difficile Deo vivet. Purifica ergo cor tuum a dubitatione, et indue fidem, et crede Deo, et omnia quæ petieris, accipies. Sed si petas aliquando petitionem, et non accipias (49), noli dubitare, quia non cito acceperis petitionem animæ tuæ. Forsitan enim propter tentationem, aut pro peccato tuo, quod tu

Α δεῖ ἐργάζεσθαι, καὶ μὴ ἐγκρατεῦσθαι. Πρὸ δὲ πάντων, πίστις, φόβος Κυρίου, ἀγάπη, ὁμόνοια, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, προμονή, χήραις ὑπηρετεῖν, ὄρφανούς ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀναγκῶν λυτροῦσθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόξενον εἶναι, ἥσυχον, ἐνδεδέστερον γίνεσθαι πάντων ἀνθρώπων, πρεσβύτας σέβεσθαι, ἀσχεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, μακρόθυμον εἶναι, μνησικακίαν μὴ ἔχειν, κάμνοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ πίστεως μὴ ἀποβάλλεσθαι, ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ εὐθύμους ποιεῖν, ἀμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν ἐνδεεῖς, καὶ εἴ τινα τούτοις ὁμοιά ἐστι. Ταῦτα γὰρ ἐὰν τις φυλάξῃ, καὶ μὴ ἐγκρατεῦσθαι ἀπ' αὐτῶν, ζήσεται τῷ Θεῷ.

Β (34) Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μηδενὸς (35) ὄλως διψυχῆς, αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγων ἐν σεαυτῷ· Ὅπως δυνήσομαι αἰτήσασθαι (37) παρὰ τοῦ Κυρίου (καὶ) λαβεῖν, ἡμαρτηκῶς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ' ἐξ ὅλης καρδίας σου ἐπίστρεψον πρὸς Κύριον (39), καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστακτικῶς, καὶ γνώσῃ τὴν πολυευσπλαγχνίαν (40) αὐτοῦ, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλείπη, ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς (43) ἀμνησικακός ἐστι, καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν ματαίων τούτων, καὶ τῶν προειρημένων σοι ῥημάτων, καὶ αἰτοῦ παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ λήψῃ, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀστέρητος ἔσῃ, ἐὰν ἀδιστακτικῶς αἰτήσεις. Ἐὰν δὲ διστακτικῶς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐδὲν οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ διστακτοὶ εἰς τὸν Θεόν, οὗτοι εἰσιν ὡς δίψυχοι, καὶ οὐδὲν ὄλως λαμβάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὀλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστακτικῶς αἰτοῦνται, μηδὲν διψυχοῦντες. Πᾶς γὰρ δίψυχος ἀνὴρ, ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, δυσκόλως σωθήσεται. Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας, ἐνδύσαι δὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρά ἐστι, καὶ πίστευε τῷ Θεῷ, ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου, ἂ αἰτῇ, λήψῃ. Καὶ ἐὰν αἰτησάμε-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(34) Ex *Doctr. ad Antioch.* num. 9, pag. 256. Eadem exscripsit Antiochus homil. 85. Hujus mandati fragmentum edidit Grabius in *Spicileg. Patrum* tom. I, pag. 303, ex ms. Catena Græcorum Patrum in Acta apostolorum et Epistolas catholicas, ubi ad explicationem verborum S. Jacobi II, 6, ista Hermæ adducuntur. Latuit sane Grabium hoc pseudo-Athanasii opus, licet tunc jam editum, ex quo alia pleraque hausisset. Nos fragmenti Grabiani variantes lectiones adnotabimus. Sic autem incipit: Ἄρον σεαυτοῦ, absque ἀπὸ σεαυτοῦ.

(35) Grab. cum al. καὶ μηδέν.

(36) Lamb. *Quoniam quo modo.*

(37) Grab. alique δύναμαι αἰτήσασθαι τι.

(38) Lamb. *accipere, ut habent Græca.*

(39) Grab. πρὸς τὸν Κύριον.

(40) Grab. cum al. πολυευσπλαγχνίαν.

(41) Bodl. et Lamb. *replebit.*

(42) Lamb. *homo memor.* Bodl. *malorum pro injuriarum.*

(43) Grab. οἱ μνησικακοῦντες ἀλλήλους. In exemplari pseudo-Athanasii excidit forte ἀλλήλους ob ἀλλ' continuo sequens. Hic autem mendosa et hiulea editio Clerici, ubi sic: οἱ μνησικακοὶ εἰσι καὶ σπλαγχνίζεται. Idem mendum apud Russelium. Utraque item editio infida est supra Mand. v, cap. 2, ubi pro συνισταμένη γίνεται, legitur συνίσταται.

(44) Lamb. *figmento suo.* Hucusque fragmentum Grabianum.

(45) Bodl. *a malis cogitationibus, et ab omnibus hujus sæculi negotiis.*

(46) Lamb. *deest, data.*

(47) Ms. Vict. *desunt, non sunt.*

(48) Lamb. *ex petitionibus suis.*

(49) Lamb. *et tardius accipias petitionem tuam.*

νός ποτε παρὰ τοῦ Κυρίου αἴτημά τι, καὶ [μὴ ἀπολήψη,] μὴ διψυχῆσαι, ὅτι τάχιον οὐκ ἔλαβες τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου· πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα, ἢ παράπτωμά τι, ὃ σὺ ἀγνοεῖς, οὐκ ἔλαβες. Σὺ οὖν μὴ διαλίπης εὐχόμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, αἰτούμενος, ἑαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν διδόντα σοι.

Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν· πονηρὰ γὰρ ἐστὶ καὶ ἀσύνετος, καὶ πολλοὺς ἐκριζοῖ ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ γελίαν πιστοὺς καὶ ἰσχυροὺς.

Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι, ἐνδυσάμενος τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατὴν. Ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοῖ· ἡ δὲ διψυχία, μὴ καταπιστεύουσα ἑαυτήν, πάντων ἀποτυγχάνει ἔργων αὐτῆς, ὧν πράσσει.

Σὺ οὖν δούλευε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως, καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ· καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες (55).

ANTIOCHUS, homilia 85.

Ἄρωμεν οὖν ἀφ' ἡμῶν τὴν διψυχίαν καὶ ὀλιγοψυχίαν, καὶ μὴδ' ὄλως διψυχῆσωμεν αἰτήσασθαί τι παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγοντες ἐν ἑαυτοῖς· Ὅτι πῶς δύναμαι αἰτήσασθαι παρὰ Κυρίου, καὶ λαβεῖν, ἡμαρτηκῶς τοσαῦτα εἰς αὐτόν; ἀλλ' ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου ἐπίστρεψον ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτοῦ ἀδιστακτως, καὶ γνώσεις τὴν πολλὴν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν, ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπη, ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεός, ὡς οἱ ἄνθρωποι, μνησικακοῦντες, ἀλλ' αὐτὸς ἀμνησικακός ἐστι, καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τοῦ δισταξέειν, καὶ αἰτοῦ παρ' αὐτῷ, καὶ λήψη τὸ αἴτημά σου. Ἐπὶ δὲ δισταξέεις, οὐ λήψη. Οἱ γὰρ δισταξόντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοί εἰσιν οἱ διψυχοὶ, καὶ οὐδὲν ὄλως ἐπιτυγχάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὀλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει, πάντα αἰτοῦνται, πεποιθότες ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ λαμβάνουσι, ὅτι ἀδιστακτως αἰτοῦνται. Ἐὰν δὲ καὶ βραδύτερον λαμβάνεις, μὴ διψυχῆσαι, ὅτι οὐκ ἔλαβες ταχὺ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου. Πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα, ἢ παράπτωμά τι, ὃ σὺ ἀγνοεῖς, βραδύτερον λαμβάνεις. Σὺ οὖν μὴ διαλίπης αἰτούμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, καὶ λήψη αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακῆσαι αἰτούμενος, σεαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν διδόντα σοι. Ἡ γὰρ διψυχία θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ διαβόλου, καὶ λίαν πονηρεύεται εἰς τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ. Σὺ οὖν ἐνδύσαι τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν.

A ignoras, tardius accipies petitionem tuam. Sed tu noli desinere (50) petendo petitionem animæ tuæ; et accipies. Si autem cessaveris petendo, de te queraris, non de Deo, quod non dederit tibi.

ἕως οὗ ἀπολήψη αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακῆσαι καὶ διψυχῆσαι

Vide ergo dubitationem hanc, quam perniciosa sit et sæva, et multos radicatus evellat a fide, etiam valde fideles et firmos. Etenim (51) hæc dubitatio filia est diaboli, et valde nequiter agit cum servis (52) Dei. Contemne ergo dubitationem: et dominaberis illius in omni re. Indue firmam fidem et potentem. Fides enim omnia repromittit, et omnia consummat; dubitatio autem non credit se aliquid impetraturam omnibus operibus suis quæ agit (53).

B Vides ergo, inquit, quod fides desursum est a Deo, et habet virtutem magnam; dubitatio autem terrenus spiritus est, et a diabolo, virtutem non habens. Tu igitur conserva virtutem fidei (54): a dubitatione autem recede, quæ non habet virtutem; et vives Deo. Et omnes vivent Deo, quicumque hæc egerint.

C *Tollamus ergo a nobis dubitationem et pusillanimitatem, et nihil omnino dubitemus petere aliquid a Deo, dicentes intra nos: Quomodo possum aliquid petere a Domino et obtinere, cum sim peccator tantorum malorum in eum? Sed ex totis præcordiis convertere ad Dominum, et pete ab eo sine dubitatione; et scies magnam ejus misericordiam, quod non te relinquet, sed petitionem animæ tuæ adimplebit. Non est enim Deus, sicut homines, memores injuriarum; sed est immemor injuriarum, et miseretur figmenti sui. Ergo purifica cor tuum a dubitatione, et pete ab eo, et accipies petitionem tuam. Cum autem dubitaveris, non accipies. Qui enim dubitant de Deo, hi sunt dubii, et omnino nihil impetrant eorum quæ petunt. Nam qui pleni sunt fide, omnia petunt fidentes Domino, et accipiunt, quia sine dubitatione petunt. Sed si tardius accipias, noli dubitare, quia non cito acceperis petitionem animæ tuæ. Omnino enim propter tentationem, aut pro peccato, quod tu ignoras, tardius accipis. Sed tu noli desinere petendo petitionem animæ tuæ, et accipies. Si autem cessaveris petendo, de te queraris, non de eo qui non dederit tibi. Etenim dubitatio filia est diaboli, et valde nequiter agit cum servis Dei. Tu ergo indue firmam fidem et potentem.*

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(50) Lamb. *deserere*.

(51) Laudat hunc locum Athanasius lib. *De decretis Nic. syn.* num. 4, tom. I, pag. 211, edit. B.B.

(52) Lamb. *ad servos*.

(53) Lamb. *sibi omnium impetrare operum suorum quæ agit*.

(54) Ms. Vict. *servi virtutem habenti fidei*. Sed ms. Carm. *serva fidem habentem virtutem*. Lamb.

autem, *serva virtutem habitæ fidei*.

(55) Vetus interpres videtur legisse οἱ ταῦτα φρονήσαντες. Si vera est lectio καταφρονήσαντες, intellige τῆς διψυχίας, de qua paulo ante: Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς [τῆς διψυχίας]. Ita Fabricius *Bibl. Gr.* vol. V, pag. 18. Quam in sententiam præiverat Cl. Montfauconus: sic enim vertit: *Et Deo vives, atque omnes qui [dubitationem] contempserint*.

MANDATUM X.

De animi tristitia, et non contristando Spiritu Dei qui in nobis est.

CAPUT PRIMUM.

Longe fac a te omnem tristitiam : etenim hæc A (56) Ἄρον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην· καὶ γὰρ αὕτη ἀδελφὴ ἐστὶ τῆς διψυχίας καὶ τῆς ὀξυχολίας. Πῶς, κύριε, ἀδελφὴ ἐστὶν αὐτῆς ; Ἄλλο γὰρ μοι δοκεῖ ὀξυχολία, καὶ ἄλλο διψυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Λέγει... διὰ τί σὺ νοεῖς τὰ λεγόμενά σοι ; . . . οὐ νοεῖς ὅτι ἡ λύπη πάντων τῶν παθῶν πονηροτέρα ἐστὶν, καὶ δεινότητι τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον ;

soror est dubitationis, et iracundiæ. Quomodo, inquam, domine, soror est harum ? Aliud mihi videtur tristitia, aliud dubitatio. Et ait : Sine sensu non intelligis. Tristitia enim omnium spirituum nequissimus est, et pessimus (57) servus Dei ; et omnium spiritus exterminat, et cruciat (58) Spiritum sanctum ; et iterum salvum facit. Ego, inquam, domine, insipiens sum, et non intelligo quæstiones istas : quo modo possit cruciari, et iterum salvum facere, non intelligo. Audi, inquit, et intellige. Hi qui (59) nunquam exquisierunt [veritatem, neque inquisierunt de majestate, sed tantum crediderunt, sunt (60) involuti in negotiis (61) hominum ethnicorum. Et alius mendax propheta est, qui perdit sensus servorum Dei, dubiorum autem, non illorum qui fidunt in Domino plene. Illi ergo dubii quasi ad divinum Spiritum veniunt, et interrogant illum, quid illis futurum sit. Et ille mendax propheta, nullam habens in se virtutem Spiritus divini (62), loquitur illis secundum interrogationem illorum, et implet animas illorum promissis, sicut illi volunt. Ille autem propheta inanis est, et inania respondet inanibus. Quidquid enim interrogatur a vanis hominibus, vana respondet illis. Quædam autem verba vera loquitur. Diabolus enim implet (63) eum spiritu suo, ut dejiciat aliquem ex justis (64).

CAPUT II.

Quicumque ergo fortes sunt in fide Domini, et induti sunt veritatem, talibus spiritibus non juguntur, sed discedunt ab illis. Quotquot autem dubii sunt, et subinde pœnitentiam agunt, consulunt tanquam ethnici, et permagnum sibi peccatum congerunt (65), idolis servientes. Quicumque ergo tales sunt, interrogant pro negotio quolibet, simulacra colunt, et stulti sunt, et inanes a veritate. Omnis enim spiritus a Deo datus non interrogatur ; sed habens virtutem (66) divinitatis, a se omnia loquitur ; quia desursum est a virtute divini Spiritus. Qui autem interrogatus, loquitur secundum desiderium, et aliis (67) multis rebus hujus sæculi. Hujusmodi (68) non intelligunt quæstiones divinitatis ; obscurantur enim (69) iis negotiis, et corrumpuntur, et confringuntur. Sicut vites bonæ quæ negliguntur, ab herbis et spinis premuntur et necantur (70) : sic et homines qui talibus crediderunt, ii negotiis et actionibus multis inciderunt, et evacuuntur (71) a sensu suo, et nihil omnino intelligunt, de divitiis cogitantes (72). Sed si quando audierint de Domino, sensus eorum in negotiis ipsorum est.

Qui autem timorem Domini habent, et scrutantur de Deo veritatem, cogitationem omnem habent ad Dominum. Omnia quæ dicuntur eis, percipiunt, et statim intelligunt (74), quia habent timorem Domini in se. Ubi enim Spiritus Domini (75) inhabi-

B (73) Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες Θεοῦ, καὶ ἐρευνῶντες περὶ Θεοῦ ἔργων καὶ ἀληθείας, καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς Κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς τάχιον νοοῦσι καὶ συνιοῦσιν, ὅτι... τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. Ὅπου γὰρ ὁ Κύριος κατοικεῖ,

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(56) Ex *Doctr. ad Antioch.* num. 11, pag. 257. Hic ordinem invertit pseudo-Athanasius. Ipsi enim est mandatum undecimum, quod in veteri Hermæ versione est decimum. Id non advertit cl. Montfauconus.

(57) Lamb. *nequior et pessima*. Græca sic : *Annon intelligis omnium affectuum pessimum esse tristitiam, Deique servus durissimam ; quæ plus quam alii omnes [nequitia] spiritus hominem corrumpit ?* Hic bene multa omisit pseudo-Athanasius, nam post ἄνθρωπον, ea statim sequuntur, ut mox infra : Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες. κ. τ. λ.

(58) Lamb. *contribulat*, et mox *contribulare*.

(59) Lamb. *deest qui*.

(60) Vict. Carm. et Lamb. *et sunt*.

(61) Vict. Carm. et Lamb. *negotiis et divitiis*.

(62) Lamb. *veritatem in se spiritu divino*. Landa-tur hic locus a Clem. Alex. *Στρωμ* lib. 1, cap. 17, pag. 369. Ejus verba inter Veterum testimonia superius relata.

(63) Lamb. *autem adimplet*.

(64) Bodl. et Lamb. *illis*.

(65) Lamb. *conferunt*.

(66) Lamb. *veritatem*.

(67) Fortasse *de aliis*. Fellus : *et de aliis... ; hujusmodi*.

(68) Lamb. et Bodl. *deest hujusmodi*. Pseudo-Athanasius verbis modo recitatis, post λεγόμενά σοι, hæc addit : Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι οὐ νοοῦσιν οἱ βάλλοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰ σαρκικά καὶ κοσμικά πράγματα.

(69) Lamb. *ex pro enim*.

(70) Carm. et Vict. *nocentur*.

(71) Vict. *evocantur*.

(72) Lamb. *agentes*.

(73) Hæc habet pseudo-Athanasius post καταφείρει τὸν ἄνθρωπον modo relata.

(74) Sic Vict. et Carm. Sic quoque Græca. Editi præter Oxon. *intelliguntur*. Pro sequente *quia*, Vict. et Lamb. *qui*.

(75) Bodl. et Vict. *Dominus*. Sic et Græca, ubi mendose in edit. Russelii, Χριστός.

ἔχει καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητι οὖν τοῦ Κυρίου, **A** tat, ibi et sensus multus adjungitur. Adjunge ergo καὶ πάντων (76) νοήσεις. te Domino ; et omnia intelliges ac senties (76*).

CAPUT III.

Ἄκουε οὖν πῶς ἡ λύπη ἐκτρίβει τὸ Πνεῦμα, καὶ πάλιν σώζει. Ὅταν ὁ δίψυχος ἐπιβάληται πράξαί τι, καὶ ἀποτύχη διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη ἐκπορεύεται εἰς τὸν ἀναρωπον, καὶ λυπεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ στενοχωρεῖ αὐτό. Ἐἴτα πάλιν ὀξύχολια ὅταν κολλήθῃ τῷ ἀναρώπῳ περὶ πράγματός τινος. καὶ λίαν πικρανθῇ καὶ ποιήσῃ τι κακόν, πάλιν ἡ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξύχολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ, ἢ ἔπραξεν, καὶ μετανοεῖ ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο· αὕτη οὖν ἡ λύπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. [Ἀμφότεραι δὲ τῶν] πράξεων λυποῦσι τὸν ἀνθρώπον· [ἡ μὲν λύπη, ὅτι] ἀπέτυχε τῆς πράξεως, ἡ δὲ ὀξύχολια, ὅτι ἔπραξε τὸ πονηρὸν. Ἀμφότερα οὖν λυπηρά ἐστὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ (78). Ἄρον οὖν ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην καὶ μὴ θλίβῃς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐντεύξεται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ δοθέν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην σαρκικὴν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν... Ἐνδύσαι οὖν τὴν ἰλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάρι παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ εὐπρόσδεκτον οὔσαν αὐτῷ, καὶ ἐντρέψῃσον ἐν αὐτῇ. Πᾶς γὰρ ἰλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς ματαίας λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε ὀργίζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐντυγχάνων μηδὲ ἐξομολογούμενος τῷ Θεῷ. Πάντοτε γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἐντεῦξις οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ.
Ἄρα οὖν ἀπὸ σοῦ ταύτην τὴν λύπην καὶ μὴ λυ-
πει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κατοικοῦν ἐν σοὶ· μή-
ποτε ἐντεύξεται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ
γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύ-
την λύπην οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. Ἐνδύ-
σαι οὖν τὴν ἰλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν
παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἐντρέψῃσον ἐν αὐτῇ. Ὁ γὰρ ἰλαρὸς
ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ καταφρονεῖ τῆς λύπης·

ANTIOCHUS, homilia 25.

Ἄρον οὖν ἀπὸ σοῦ ταύτην τὴν λύπην καὶ μὴ λυ-
πει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κατοικοῦν ἐν σοὶ· μή-
ποτε ἐντεύξεται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ
γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύ-
την λύπην οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. Ἐνδύ-
σαι οὖν τὴν ἰλαρότητα, τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν
παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἐντρέψῃσον ἐν αὐτῇ. Ὁ γὰρ ἰλαρὸς
ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ καταφρονεῖ τῆς λύπης·

VARIAE LECTIONES ET NOTAE.

(76) Sic refragante grammatica, pro τῷ Κυρίῳ, καὶ πάντα. ED. PATROL.

(76*) Lamb. scies.

(77) Lamb. evenit.

(78) Hæc item habet Antiochus homil. 25.

(79) Pseudo-Athanasius et Antiochus addunt ταύτην, in carnem hanc : quod Spiritum datum hominibus designat, ut recte interpretatur Fellus ;

Audi nunc, insipiens, quemadmodum tristitia cruciat Spiritum sanctum, et quo modo salvum facit. Cum dubius inciderit in negotium aliquod, et non provenit (77) illi propter dubitationem, tristitia hæc intrat in hominem, et tristem facit Spiritum sanctum, et vexat eum. Deinde iterum iracundia cum accesserit homini pro negotio aliquo, vehementer irascitur ; et hæc ira intrat in præcordia irascentis, et vexatur in negotio suo quod agit, et postea pœnitet, quod male fecerit. Utræque ergo res lædunt Spiritum sanctum ; dubitatio, et tristitia : dubitatio, quia non successit actus ejus ; et tristitia, quia fecit iracundiam Spiritui (78). Aufer ergo tristitiam a te, et noli offendere Spiritum sanctum qui in te habitat ; ne roget Dominum, et discedat a te. Spiritus enim Dei qui datus est in carnem (79), tristitiam non sustinet. Indue te ergo hilaritate, quæ semper habet gratiam apud Dominum ; et lætaberis in ea. Omnis enim hilaris vir bene operatur, et bona sapit, et contemnit injustitiam (80). Vir autem tristis male facit ; quia tristem facit Spiritum sanctum, qui datus est homini hilari (81). Et iterum male facit, quod tristis orat Dominum, et non ante facit exomologesin, et non impetrat a Deo quod petit. Semper enim oratio tristis hominis non habet virtutem, ut accedat (82) ad altare Dei. Et dixi illi : Domine, quare non habet virtutem oratio tristis hominis, ut ascendat ad altare Domini ? Quoniam, inquit, tristitia sedet in corde ejus. Cum ergo mista fuerit oratio viri cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mistum eamdem suavitatem non habet : sic et tristitia Spiritui sancto mista eamdem orationem mundam non habet. Munda ergo te a tristitia mala, et vives Deo : et omnes vivent Deo, qui projecerint a se tristitiam, et induerint hilaritatem.

D Aufer ergo hanc tristitiam a te, et noli offendere Spiritum sanctum qui in te habitat, ne roget Dominum, et recedat a te. Spiritus enim Dei qui datus est in hanc carnem, tristitiam non sustinet, neque anxietatem. Indue te ergo hilaritate, quæ semper habet gratiam apud Deum ; et lætare in ea. Hilaris enim vir bene operatur, et contemnit tristitiam : vir autem tristis semper male facit. Primo quidem male

mox enim : Spiritum sanctum, qui datus est homini.

(80) Forte tristitiam. Ita Græca : quod sane contextus postulare videtur.

(81) Forte, hilaris.

(82) Fortasse ascendat. Sane pseudo-Athanasius et Antiochus, ἀναστῆναι.. Quin et mox ipse vetus Interpres, ascendat ad altare Domini. Et iterum, ascendere ad altare Dei.

facit, quia tristem facit Spiritum sanctum, qui datus est homini hilaris; et iterum male facit, quod non facit exomologesin Domino. Nam oratio tristis hominis non habet virtutem ut ascendat ad altare Dei: tristitia enim sedet in corde ejus. Cum ergo mista fuerit oratio cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare. Sicut enim vinum aceto mistum eamdem suavitaltem non habet: sic et tristitia Spiritui sancto mista eamdem orationem non habet. Bonum itaque est projicere a se tristitiam, et induere omnem hilaritatem.

μεμιγμένη μετὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὴν αὐτὴν ἔντευξιν οὐκ ἔχει. Καλὸν οὖν ἐστὶν ἀποβάλλειν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν λύπην, καὶ ἐνδύσασθαι πᾶσαν ἡλαρότητα.

MANDATUM XI (84).

Spiritus et prophetas probari ex operibus: et de duplici spiritu.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi sedentes in subselliis homines, et unum (85) sedentem in cathedra. Et dixit mihi: Vides illos qui in scamnis sedent? Videō, inquam, domine. Illi, inquit, sunt fideles: et ille qui in cathedra sedet, spiritus terrestris (86) est. Nam in ecclesiam vivorum non accedit, sed refugit; applicat (87) autem se dubiis et vacuis, et in angulis et abditis locis divinat illis, et delectat illos, loquendo secundum omnia desideria cordis eorum (88). Vacuis enim vasis quod committitur (89), non effluit; sed conveniunt alius ad alium. Cum autem venerit in turbam virorum justorum habentium spiritum divinitatis, et oratio illorum fit ad Dominum (90), exinanitur homo ille; quoniam spiritus ille terrestris fugit ab illo, et obmutescit, nec quidquam potest loqui. Sicut in apotheca, si obturaveris (91) vinum vel oleum; et inter illa vasa posueris amphoram vacuum, et rursum obturamentum deponere volueris; amphoram illam posuisti, vacuum invenies: sic et prophetæ vacui, cum venerint (92) inter spiritus justorum, quales veniunt, tales inveniuntur. Habes utrorumque prophetarum vitam. Proba ergo de vita et operibus hominem, qui dicit se Spiritum sanctum habere. Tu autem crede spiritui venienti (93) a Deo, habenti virtutem. Spiritui autem terrestri vacuo qui a diabolo est, in quo fides non est neque virtus, credere noli. Audi ergo similitudinem, quam tibi dicturus (94) sum. Accipe lapidem, et mitte in cælum: aut iterum accipe siphonem (95) aquæ, et ejacula (96) in cælum; et vide si possis pertundere cælum. Quo modo, inquam, domine, hæc fieri possent? Utraque enim quæ dixisti, fieri non possunt. Sicut ergo, inquit, hæc fieri non possunt, sic spiritus terrestris sine virtute est, et sine effectu. Accipe nunc virtutem desursum venientem, in hac similitudine (97). Grando minimum granum est; et cum cadit super caput hominis, quomodo dolores præstat? Aut iterum, vide stillicidium quod a tegula cadit in terram, et cavat lapidem. Sic igitur minima quæ desursum cadunt super terram, magnam habent virtutem. Adjunge te ergo huic habenti virtutem; et ab illo vacuo recede.

MANDATUM XII.

De duplici cupiditate. Dei mandata non esse impossibilia, et diabolus non metuendum credentibus.

CAPUT PRIMUM.

Iterum dixit mihi: Tolle a te omnem cupiditatem

(98) Ἄρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηρὰν,

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(83) Leg. ἐξομολογούμενος.

(84) Putat Fabricius non esse divellendum hoc mandatum a præcedente, sed cum ipso cohærere: atque ultimum potius mandatum in duo esse dividendum. Aliter Wakius: conjicit enim in hoc mandato, post verba *tales inveniuntur* circa medium, ea omnia inserenda quæ exstant cap. 1 mandati sequentis, ab iis verbis: *Spiritus omnium hominum*, usque ad ea cap. 2: *Non convenit hoc facere Dei prophetam*. Idque colligit tum ex Græco pseudo-Athanasii, tum ex cod. Lamb. in quibus illa omnia omittuntur. Utriusque sane loci contextus id non postulare tantum, sed et flagitare videtur. Vide mox infra, pag. seq. not. 4.

(85) Mss. Angl. *alterum*.

(86) Ibid. *facit spiritus terrestres*.

(87) Lamb. *replicat*.

(88) Mss. Angl. *desideria illorum*.

(89) Lamb. *quod compositum*. Hanc lectionem secu-

tus est Fellus; qui statim pro *effluit*, habet *frangitur*.

(90) Sic mss. Carm. et Lamb. Sic et editio Oxon. Al. *sit*.

(91) Mss. Angl. *stipaveris*, et mox *stipationem*.

(92) Lamb. *vacui conveniunt*.

(93) Al. leg. *viventi*.

(94) Lamb. *daturus*.

(95) Lamb. *fontem*.

(96) Mss. Angl. *siphoniza*. Carm. *sifoniza*. Lamb. *isti fonzæ*. Ἀπὸ τοῦ σιφωνος factum est σιφωνίζειν hoc est siphone transmittere. Quam vocem legere nescivit librarius antiquus, a quo codicem Lambethanum etiamnum habemus. Vide Pollucem et Suidam. CLER. — Quibus adde quæ habet Cangius. in *Glossar. Græc.* v. Σίφων et Σιφωνάτωρ: et in Append

(97) Mss. Angl. *hanc similitudinem*.

(98) Ex *Doctr. ad Antioch.* num. 10, pag. 256. Pseudo-Athanasio est οεκάτη ἐντολή Hæc item descripsit Antiochus homil. 74.

ἔνδυσαι τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ σεμνὴν. Ἐν-
 δεδυμένος γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν
 πονηρὰν ἐπιθυμίαν. Ἄγρια γὰρ ἐπιθυμία εἰς τὰδε
 ἀνεμπεσεῖ, εἰς λύπην [... ἐὰν μὴ ἦ] συνετὸς, δαπαν-
 νᾶται ὑπ' αὐτῆς δεινῶς· δαπανᾷ δὲ τούτους μὴ ἔχον-
 τας ἔνδυμα ἐπιθυμίας ἀγαθῆς, ἀλλ' ἐμπεφυρμένους
 τῷ αἰῶνι· τοῦτω· τούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνα-
 τον..... Ποῖα, κύριε, εἰσὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς,
 τὰ παραδιδόντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; Γνώ-
 ρισόν μοι, ἵνα φύγω ἀπ' αὐτῶν. Ἄκουσον· Πρῶτον
 πάντων, κ. τ. λ. Vide mox infra, cap. 2.

Audi, inquit, in quibus operibus cupiditas mala morti tradit servos Dei. [Spiritus omnium (4) hominum terrestris est et levis, et virtutem non habet in totum, et multa loquitur. Et dixit : Quo modo igitur scire potest aliquis eos? Audi, inquit, de utrisque vasis : et sicut dico tibi, sic probabis prophetam Dei, et falsum prophetam. Primum itaque (5) proba hominem, qui habet Spiritum Dei : quia Spiritus qui desursum est (6), quietus est et humilis, et recedit ab omni nequitia et desiderio vano hujus sæculi ; et omni homine (7) se facit humiliorem : et nemini respondet interrogatus (8) : nec singulis respondet : neque cum vult, homini loquitur Spiritus Dei ; sed tunc loquitur cum vult Deus. Cum ergo venerit homo qui habet Spiritum Dei, in Ecclesiam justorum habentium fidem Dei, et oratio fit ad Dominum ; tunc nuntius (9) sanctus divinitatis implet hominem illum Spiritu sancto (10) ; et loquitur in turba sicut Deus vult. Sic ergo dignoscitur Spiritus divinitatis, in quocumque Spiritus divinitatis loquitur (11).

CAPUT II.

Audi nunc et de spiritu terrestri, vacuo et fatuo, virtutem non habente. Primum autem hunc homo putatur spiritum habere ; exultat enim se (12), et vult primam cathedram habere ; et improbus est, et verbosus ; et in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis ; et mercedem accipit divinationis suæ. Quod si non acceperit, non divinat. Itane (13) Spiritus Dei potest mercedes accipere et divinare? Non convenit hæc facere Dei prophetam.]

Πρῶτον πάντων ἐπιθυμία γυναικὸς, καὶ πολυτέ-
 λεια πλούτου, ἢ ἐστὶ φιλαργυρία, καὶ ἐδεσμάτων πολ-
 λῶν καὶ ματαίων, καὶ μεθύσματος πολλοῦ, διαφόρων
 γεύσεως, καὶ ἑτέρων τρυφῶν πολλῶν, καὶ μωρῶν, καὶ
 ὀδύνης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πᾶσα τρυφή μωρὰ
 ἐστὶ καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ.

Hæc ergo cupiditas mala est et perniciosa, quæ mortificat (15) servos Dei. Hæc enim cupiditas a diabolo est. Quicumque ergo recesserint a cupiditate mala, vivent Deo. Nam quicumque subjecti fuerint cupiditati malæ, in perpetuum morientur. Mortifera enim est hæc cupiditas mala. Tu ergo indue cupiditatem justitiæ ; et armatus timore Domini, resiste cupiditati malæ. Timor enim habitat in cupiditate bona. Et cupiditas mala, cum viderit te armatum timore Domini resistente (16) sibi, fugiet a te longe, et non compa-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(99) Lamb. *cupiditate bona, odies.*

(100) In editis hic incipiunt Græca sic : Μάλιστα εἰ ἂν ἐμπεσεῖ εἰς αὐτὴν ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐὰν μὴ ἦ συνετὸς, κ. τ. λ., quæ, si vocem ultimam demas, nullibi exstant, neque apud pseudo-Athanasium neque apud Antiochum. Efficta igitur a Fabricio ex vetere Interprete, Clericus et Russelius exscripsere. Nos vero verba pseudo-Athanasii, licet *Pastoris* textum exacte non exprimant, exhibemus, Montfauconianam editionem secuti, supplenda tamen ex iis quæ habet Antiochus.

(1) Lamb. *consumitur.* Ita sane Græca.

(2) In quibusdam codicibus *implicat eos*, pro quibus Wakius legit *implicatos*.

(3) Lamb. *tradet.* Sic mox *tradent*, et *tradet*. Hanc lectionem sequitur Fellus in sua edit. Oxon. In editis Clerici et Russelii omittitur conjunctio *et*, quam al. exhibent.

(4) Mss. Ang. *Primum omnium.* Hæc autem et reliqua hujus capituli aliaque cap. seq., uncis inclusa,

A malam, et indue cupiditatem bonam et sanctam. Indutus enim cupiditatem bonam, oderis (99) malam, et refrenabis eam sicut volueris. Horrenda est enim cupiditas mala, et difficile mitigatur. Horribilis est valde et fera, et feritate sua consumit homines, maxime si inciderit in eam servus Dei (100) : et nisi sapiens fuerit, consumetur (1) ab illa pessime. Consumit autem tales, qui non habent vestem cupiditatis bonæ, et implicat illos (2) negotiis hujus sæculi, et tradit (3) illos morti. Quæ sunt, inquam, domine, opera cupiditatis malæ, quæ tradunt homines morti? Demonstra mihi, ut recedam ab illis.

Sed cupiditas mala est, concupiscere uxorem alienam, vel mulierem concupiscere virum alienum ; et lautitias concupiscere divitiarum, et multitudinem ciborum supervacuorum, et ebrietatem multam, et delicias multas. Fatuæ enim sunt deliciæ (14) multæ ; et voluptates multæ supervacuæ sunt servis Dei.

CAPUT II.

Audi nunc et de spiritu terrestri, vacuo et fatuo, virtutem non habente. Primum autem hunc homo putatur spiritum habere ; exultat enim se (12), et vult primam cathedram habere ; et improbus est, et verbosus ; et in deliciis conversatur, et in voluptatibus multis ; et mercedem accipit divinationis suæ. Quod si non acceperit, non divinat. Itane (13) Spiritus Dei potest mercedes accipere et divinare? Non convenit hæc facere Dei prophetam.]

Πρῶτον πάντων ἐπιθυμία γυναικὸς, καὶ πολυτέ-
 λεια πλούτου, ἢ ἐστὶ φιλαργυρία, καὶ ἐδεσμάτων πολ-
 λῶν καὶ ματαίων, καὶ μεθύσματος πολλοῦ, διαφόρων
 γεύσεως, καὶ ἑτέρων τρυφῶν πολλῶν, καὶ μωρῶν, καὶ
 ὀδύνης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πᾶσα τρυφή μωρὰ
 ἐστὶ καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ.

Hæc ergo cupiditas mala est et perniciosa, quæ mortificat (15) servos Dei. Hæc enim cupiditas a diabolo est. Quicumque ergo recesserint a cupiditate mala, vivent Deo. Nam quicumque subjecti fuerint cupiditati malæ, in perpetuum morientur. Mortifera enim est hæc cupiditas mala. Tu ergo indue cupiditatem justitiæ ; et armatus timore Domini, resiste cupiditati malæ. Timor enim habitat in cupiditate bona. Et cupiditas mala, cum viderit te armatum timore Domini resistente (16) sibi, fugiet a te longe, et non compa-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

C hinc removenda, et in mandatum præcedens immit-
 tenda, ex Wakio monuimus ad mand. xi, not. 84.

(5) Sic Felli edit. Oxon. Al. *ita.*

(6) Lamb. *Spiritus desursum*, omissis, *qui est.*

(7) Mss. Angl. *omnium hominum.*

(8) Lamb. *deest, interrogatus.*

(9) Al. *angelus.*

(10) Lamb. *Spiritus sanctus.*

(11) Bodl. et Lamb. *quia quicumque spiritu divinitatis loquitur, loquitur sicut Dominus vult.* Hanc lectionem retinuit Fellus in sua edit. Oxon.

(12) Lamb. *Primum enim homo putatur spiritum habere exultantem se.* Bodl. autem sic : *Primum enim homo qui putetur spiritum habere, exultat se.*

(13) Lamb. et Carm. *Ita nunc.* Et mox : *Sed non convenit.*

(14) An *divitiæ?*

(15) Mss. Angl. *morti dat.*

(16) Bodl. *resistentem.*

rebit (17) ante te, timens arma tua : et obtinebis (18) victoriam, et coronaberis ob illam (19), et pervenies ad cupiditatem bonam, et trades victoriam Deo quam acceperis, et servies ei operando sicut ipse volueris.

Si autem servieris cupiditati bonæ, et subditus (20) A ei fueris, poteris dominari super cupiditatem malam, et erit subdita tibi, sicut volueris. Ἐάν δὲ δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ, καὶ ὑποταγῆς αὐτῇ, δύνασαι κατακυριεῦσαι τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, καὶ ὑποτάξαι αὐτὴν καθὼς βούλει.

CAPUT III.

Vellem (21) scire, domine, quo modo servire debeam cupiditati bonæ. Audi, inquit : Habe timorem Dei, et fidem (22) in Deo, et veritatem ama, et iustitiam dilige, et fac bonum (23). Hæc operando, probatus eris servus Domini, et servies Deo : et omnes quicumque servierint cupiditati bonæ, vivent Deo. Consummatis his mandatis duodecim, dixit mihi : Habes hæc mandata, ambula in his ; et audientes homines hortare, ut pœnitentiam agant, et pœnitentia eorum munda fiat (25) reliquis diebus vitæ eorum.

Et ministerium hoc quod tibi do, explica diligenter, et multum consequeris fructum (26), et invenies gratiam apud omnes, qui pœnitentiam agent et credent verbis tuis. Ego enim tecum sum, et cogam illos credere.

Et dixi illi : Domine, hæc mandata magna et præclara sunt, et exhilarare cor hominis possunt, qui potuerit custodire mandata hæc. Sed nescio, domine, an possint mandata hæc ab homine custodiri. Ait mihi : Hæc mandata facile custodies, et non erunt dura : sed si tamen in cor tuum posueris, non posse ab homine custodiri, non custodies ea. Nunc autem dico tibi : Si non custodieris hæc mandata, et omiseris (28), non eris salvus, neque filii tui, neque domus tua ; quia ipse iudicaveris, quod non possint hæc mandata ab homine custodiri. B (27) Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὗται μεγάλαι καὶ καλαὶ καὶ δυναταὶ εἰσιν, δυνάμεναι εὐφραῖναι τὴν καρδίαν τοῦ δυναμένου τηρῆσαι αὐτάς. Οὐκ οἶδα, κύριε, εἰ δύνανται αἱ ἐντολαὶ αὗται ὑπὸ πολλῶν φυλαχθῆναι, διότι σκληραὶ εἰσιν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτὸν ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ λετὰ πολλῆς ἀσστηρίας εἶπεν. Ἄνανδρε, ἀκηδιαστὰ, ῥάθυμε, καὶ ὀλιγόφυγε, οὐκ οἶδας, ὅτι ἐάν ἐν σοὶ ἑαυτῷ προθῆ ὅτι δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκόλως αὐτάς φυλάξεις, καὶ οὐκ ἔσονται σκληραὶ ; Εἰ δὲ ἀναβῆ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, οὐ δύνασθαι αὐτάς ὑπὸ ἀνθρώπων φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς.

CAPUT IV.

Hæc mihi vehementer iracunde locutus est, ita ut conterreret me valde. Vultum enim suum mutaverat, ita ut non posset homo sustinere iram ejus. Et cum vidisset me conturbatum totum et confusum, cœpit loqui moderatius et hilarius, dicens :

Stulte et insensate (29), inconstans et ignorans (30) C Oὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστὴ ὅτι ἔκτισεν τὸν κόσμον διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἅπασαν ἔδωκεν αὐτῷ κυριεῦειν πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς : Εἰ οὖν πάντων τούτων ὁ φθνηρὸς κύριος ἐστὶ καὶ πάντων δύνανται κατακυριεῦσαι, πῶς οὐ δυνήσεται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυριεῦσαι ; ... Ὡστε πασῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεῦσαι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἔχων τὸν Κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οἱ δὲ ἐπὶ τὰ

⁸¹ Isa. xxix, 13 ; Joan. xii, II Cor. iii, 14.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(17) Lamb. *parebit*.

(18) Lamb. *accipies*.

(19) Mss. Angl. *ab illa*.

(20) Apud Fellum vulgata lectio confirmatur ex ms. Bodl. Sic et mox, *subdita*. Ipse tamen maluit, *subjectus... subjecta*.

(21) Lamb. *Volebam*. Et mox : *possem servire*.

(22) Mss. Angl. *confide*. Sic et edit. Felli Oxon. Al. *fide*.

(23) Mss. Angl. *bene*.

(24) Hæc habet pseudo-Athanasius num. 13, pag. 259.

(25) Ita mss. Vict., Carm. et Lamb. Ita et Fellus.

Græca, ἵνα... γένηται. Editi, *fiet*.

(26) Mss. Angl. *deest fructum*.

(27) Ex *Doctr. ad Antioch.*, num. 21, pag. 263.

(28) Lamb. *dissimulaveris*. In editis Græca hic mutila.

(29) Mss. Angl. *fatue*. Sequitur pseudo-Athanasius l. c. præcedentibus omissis.

(30) Carm., Victor. et Lamb. *ignoras*. Vide Græca.

(31) Mss. Angl., Carm. et Victor. *magna*. Sic et Græca. Hic mendum irrepsit in edit. Oxon. ubi sic : *quam magnus, quamque miserabilis sit*.

(32) Carm. et Lamb. *deest, suis*. Ita et Græca, nec non sacer codex quem respicit Hermas.

χείλη ἔχοντες τὸν Κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπωρω-
μένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν
ἑαυτῶν ῥαθυμίαν, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὐταὶ σκληραὶ
εἰσιν, καὶ δυσκατόρθωτοι. Θέσθε οὖν, ὑμεῖς οἱ ὀλιγό-
ψυχοι, καὶ ἐλαφροὶ τῇ πίστει, τὸν Κύριον ἀδιαλείπτως
εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι οὐδὲν ἔστιν
εὐκολώτερον τῶν ἐντολῶν τούτων, οὔτε γλυκύτερον,
οὔτε ἡμερώτερον.... (35) Βλέπε στερεῶς, καὶ ἐξ ὅλης
τῆς καρδίας ἐπίστρεφε πρὸς Κύριον, καὶ μὴ φοβηθῆς
τὸν διάβολον· δύναμις γὰρ ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν κατὰ
τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ· ὁ Θεὸς γὰρ ἔστιν ὁ παρέχων
τὴν νίκην. Ὁ διάβολος μόνον φόβον ἔχει· ὁ δὲ φόβος
αὐτοῦ τόνους οὐκ ἔχει. Μὴ φοβηθῆς οὖν αὐτὸν, καὶ
φεύξεται ἀπὸ σοῦ.

CAPUT V.

Et dixi illi : Domine, audi me pauca verba dicentem (36) tibi. Dic, inquit. Homo, inquam cupit qui-
dem mandata Dei custodire ; et nemo est qui non petat a Domino, ut possit mandata ejus servare. Sed
diabolus durus est ; et potentia sua dominatur in Dei servos.

(37) Οὐ δύναται γὰρ καταδυναστεύειν τῶν δούλων
τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπίζόντων ἐπ' αὐτόν.
Δύναται οὖν ὁ διάβολος παλαῖσαι, καταπαλαῖσαι δὲ οὐ
δύναται. Ἐὰν οὖν ἀντιστῆς αὐτόν, νικηθεὶς φεύξεται
ἀπὸ σοῦ κατησχυμμένος.

quasi potestatem habentem. Diabolus enim tentat servos Dei, et, si invenerit vacuos, exterminat. Sic
ut (39) enim homo, cum implevit amphoras bono vino, et inter illas amphoras paucas semiplenas posuit, et
venit ut tentet et gustet amphoras ; non tentat plenas ; scit enim quod bonæ sunt ; semiplenas autem gu-
stat, ne sint acidæ factæ : cito enim semiplenæ amphora acescunt, et perdunt saporem vini. Sic et dia-
bolus venit ad homines servos Dei, ut tentet illos. Quicumque autem pleni sunt fide, resistunt ei fortiter ;
et ille recedit ab eis, quia non habet locum intrandi. Tunc vadit ad illos qui non sunt fide pleni, et
quoniam habet locum, inde intrat in illos ; et quæcunque vult, facit illis, et fiunt famuli ejus.

CAPUT VI.

Sed vobis dico ego nuntius pœnitentiæ : Ne timeatis diabolum. Missus enim sum, ut vobiscum sim,
quicumque ex totis præcordiis egeritis pœnitentiam, ut confirmem vos in fide. Credite ergo (40), qui
propter delicta vestra obliti estis Deum, et qui salutem vestram objicientes (41) peccatis vestris, gravatis
vitam vestram, quod si conversi fueritis ad Dominum ex totis præcordiis vestris, et servieritis ei secun-
dum voluntatem ipsius, dabit remedium animabus vestris (42), posthabitis peccatis vestris prioribus ;
et habebitis potestatem dominandi omnibus operibus (43) diaboli.

(44) Μὴ δὲ τὴν ἀπειλὴν αὐτοῦ δειλιάσῃς· ἀπονοεῖς
γὰρ ὡς νεκροῦ νεῦρα. ... Μᾶλλον φοβήθητι τὸν Κύ-
ριον τὸν δυνάμενον σῶσαι καὶ ἀπολέσαι.

qui potest vos salvos facere (45) et perdere⁸³ ; et
Domine, modo confirmatus sum in omnibus mandatis Domini, quandiu mecum es ; et scio quod con-
fringes omnem virtutem diaboli (46). Sed et nos exsuperabimus illum, si possumus (47) mandata hæc quæ
præcepisti, Domino confirmante, custodire. Custodies, inquit, si cor tuum purificaveris ad Dominum.
Sed et omnes custodient, qui purificaverint corda sua a vanis cupiditatibus hujus sæculi, et vivent Deo.

⁸² Jac. iv, 7. ⁸³ Matth. x, 28 ; Luc. xii, 5.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(33) Al. *vestrum et in corde habere*. Felii edit.
Oxon. *et in corde habete*.

(34) Ms. Victor. *voluntates*. Et mox Lamb. *quæ*
pro *quia*.

(35) Hactenus pseudo-Athanasius num. 21, pag.
264. Quæ autem sequuntur exhibet auctor num.
12, pag. 258, aliquantum diversa, ut assolet.

(36) Sic Bodl. Fellus autem, *loquentem*.

(37) Ex pseudo-Athanasio num. 12, pag. 258.

(38) Ms. Vict. *in Deum sperant*. Exhibet *sperant*
etiam Bodl. Ita et Græca.

(39) Hunc locum laudat Origenes, tract. 31, *Com-
ment. in Matth.* xxiv, 42.

A data hæc dura sunt et difficilia. Ponite ergo vobis,
qui vacui et leves estis in fide, Dominum Deum
vestrum in corde habere (33) ; et intelligetis, quod
nihil facilius est his mandatis, neque dulcius, ne-
que mansuetius, neque sanctius : et convertite vos
ad Dominum Deum, et relinquitte diabolum et volu-
ptates (34) ejus ; quia malæ sunt, et amaræ, et im-
mundæ. Et nolite timere diabolum, quia in vobis
potestatem non habet. Ego enim vobiscum sum
nuntius pœnitentiæ, qui dominor illius. Diabolus
autem timorem facit ; sed timor illius vanus est.
Nolite ergo timere eum, et fugiet a vobis.

B Et dixit : Non potest dominari in Dei servos, qui
ex totis præcordiis in Dominum credunt (38). Po-
test autem diabolus luctari ; sed vincere non potest.
Si enim resistitis illi, fugiet a vobis confusus⁸².
Nam quicumque fide pleni non sunt, timent diabolum,

et, si invenerit vacuos, exterminat. Sic
ut (39) enim homo, cum implevit amphoras bono vino, et inter illas amphoras paucas semiplenas posuit, et
venit ut tentet et gustet amphoras ; non tentat plenas ; scit enim quod bonæ sunt ; semiplenas autem gu-
stat, ne sint acidæ factæ : cito enim semiplenæ amphora acescunt, et perdunt saporem vini. Sic et dia-
bolus venit ad homines servos Dei, ut tentet illos. Quicumque autem pleni sunt fide, resistunt ei fortiter ;
et ille recedit ab eis, quia non habet locum intrandi. Tunc vadit ad illos qui non sunt fide pleni, et
quoniam habet locum, inde intrat in illos ; et quæcunque vult, facit illis, et fiunt famuli ejus.

C Minas autem illius in totum timere nolite : sine
virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi. Au-
dite ergo me ; et timete Dominum omnipotentem

qui potest vos salvos facere (45) et perdere⁸³ ; et

Domine, modo confirmatus sum in omnibus mandatis Domini, quandiu mecum es ; et scio quod con-

fringes omnem virtutem diaboli (46). Sed et nos exsuperabimus illum, si possumus (47) mandata hæc quæ

præcepisti, Domino confirmante, custodire. Custodies, inquit, si cor tuum purificaveris ad Dominum.

Sed et omnes custodient, qui purificaverint corda sua a vanis cupiditatibus hujus sæculi, et vivent Deo.

(40) Ista exscripsit Antiochus homil. 77.

(41) Mss. Angl. *et salutem vestram adjicietis*.
Wackius autem ita hunc locum restituit : *Obliti estis
Deum et salutem vestram ; et qui adjicientes peccatis
restris, gravatis vitam vestram*.

(42) Ita Fellus in sua edit. Oxon. ex mss. Angl.
Al. *remedium peccatis*.

(43) Mss. Angl., *omnium operum*.

(44) Hæc pseudo-Athanasius num. 12, sub init.
pag. 258, quorum quidem priora ab aliis ommissa.

(45) Bodl. *potest salvum facere*.

(46) Lamb. *inimici*.

(47) Mss. Angl. *et possumus*.

ANTIOCHUS, homilia 74, ex cap. 1, hujus mand. XII.

Dicit enim : Tolle a te omnem cupiditatem malam, A et indue cupiditatem bonam et sanctam. Indulus enim cupiditatem hanc, oderis malam cupiditatem, et refrenabis eam, sicut volueris. Fera enim est cupiditas mala, et difficile mitigatur. Horribilis enim est, et valde feritate sua consumit homines. Cum autem dicit, Fera et cupiditas mala, significat, quod, etc. Quænam vero et qualis sit, non solum mala, sed et bona cupiditas in sequenti sermone diligenter exponit.

Φησὶ γὰρ· Ἄρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηράν· ἔνδυσαι δὲ ἐπιθυμίαν ἀγαθὴν καὶ σεμνήν· ἐνδεδυσκόμενος (48) γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν πονηράν ἐπιθυμίαν, καὶ χαλιναγωγήσεις αὐτήν, καθὼς βούλει. Ἄγρια γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρά, καὶ δυσκόλως ἡμεροῦται. Φοβερωτέρα γὰρ ἐστὶν, καὶ λίαν τῇ ἑαυτῆς ἀγριότητι δαπανᾷ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐν δὲ τῷ λέγειν, Ἄγρια ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία ἡ πονηρά, σημαίνει, ὅτι, κ. τ. λ. Τίς δὲ καὶ ποταπή ἐστὶν, οὐ μόνον ἡ πονηρία, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴ ἐπιθυμία (49), ἐν τῷ καθεξῆς διαλόγῳ ἀκριβῶς ἐκτίθεται.

Idem ANTIOCHUS, homilia 77, ex cap. 6 hujus mand.

Credamus ergo Deo, qui propter delicta nostra de- B spondimus vitam nostram : et convertamur ad Dominum Deum nostram ex totis præcordiis nostris : et operemur justitiam reliquis diebus vitæ nostræ : et serviamus ei recte, secundum voluntatem ipsius. Et dabit remedium peccatis nostris prioribus : et habebimus potestatem dominandi operibus diaboli. Minas autem illius in totum timere nolimus : sine virtute enim sunt, sicut hominis mortui nervi. Sed timeamus Dominum omnipotentem, et custodiamus mandata ejus : et vivemus in eo.

Πιστεύσωμεν οὖν τῷ Θεῷ, οἱ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀπεγνωκότες τῆς ζωῆς ἡμῶν· καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ἡμῶν· καὶ ἐργασώμεθα τὴν δικαιοσύνην τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν· καὶ δουλεύσωμεν αὐτῷ ὀρθῶς κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ. Καὶ ποιήσει ἴασιν τοῖς προτέροις ἡμῶν παραπτώμασι· καὶ ἔξομεν δύναμιν τοῦ κατακυριεῦσαι τῶν ἔργων τοῦ διαβόλου. Τὴν δὲ ἀπειλήν αὐτοῦ ὄλωσ μὴ φοβηθῶμεν· ἄτονος γὰρ ἐστὶν, ὡσπερ νεκροῦ νεῦρα. Ἀλλὰ φοβηθῶμεν τὸν πανταδύναμον Κύριον, καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φυλάξωμεν· καὶ ζήσωμεν ἐν αὐτῷ.

LIBER TERTIUS

QUI INSCRIBITUR

SIMILITUDINES.

SIMILITUDO I.

Nos, quia in hoc mundo permanentem civitatem non habemus, debere inquirere futuram.

CAPUT UNICUM.

Et dixit mihi Scitis vos Domini servos in peregrinatione (50) morari? Civitas enim vestra longe est ab hac civitate. Si ergo scitis civitatem vestram in qua habitaturi (51) estis, quid hic emitis agros, et apparatus lautitias et ædificia, et habitationes (52) supervacuas? Hæc enim qui comparat in hac civitate, non cogitat in suam civitatem redire. O stulte, o dubie et miser homo, qui non intelligis hæc omnia aliena esse, et sub alterius potestate. Dicit enim tibi (53) Dominus civitatis hujus: Aut legibus utere meis, aut recede de civitate mea. Tu ergo quid facies, qui habes legem in civitate tua (54)? Numquid propter agros tuos, aut propter aliquos apparatus tuos, poteris negare legem tuam? Quod si negaveris, et volueris redire in civitatem tuam, non recipieris, sed excluderis inde. Vide ergo tu (55) sicut peregre consistens, nihil amplius compares tibi, quam (56) sit necessarium et sufficiens tibi; et paratus esto, ne (57) cum voluerit Dominus (58) civitatis hujus expellere te contradicas legi ejus; et eas in civitatem tuam, ut utaris lege

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(48) Sic editio Paris., an. 1644. Editt. Hermæ, ἐνδεδυσμένος. Pseudo-Athan. ἐνδεδυσμένος.

(49) Edit. Paris. cit. ἡ πονηρία.... ἡ ἐκθυμία. At Editt. Hermæ ad unum omnes, ἡ ἐπιθυμία: maluntque, duce Cotelerio, leg. οὐ μόνον ἡ πονηρά, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγαθὴ ἐπιθυμία.

(50) Lamb. peregre. Et mox: Civitas vestra, omisso enim. Hæc laudat Antiochus homil. 15.

(51) Mss. Angl. habituri.

(52) Lamb. ædificationes.

(53) Lamb. deest tibi.

(54) Lamb. civitatem tuam.

(55) Ita mss. Carm., Vict. et Lamb. pro ut, quod habent editi, præter Oxon.

(56) Mss. Angl. nisi quod. Sic et Fellus.

(57) Carm. Vict. et Angl. ut pro ne Quam mss. lectionem sequitur Fellus.

(58) Lamb. Deus ut Dominus. At Felli editio Oxon. Deus vel Dominius: quod non advertit Clericus.

tua, sine injuria hilaris. Vos igitur videte qui servitis Deo, et habetis eum in cordibus vestris : operamini opera Dei, memores mandatorum et promissorum ejus quæ (59) promisit ; et credite ei, quod faciet vobis, si mandata ejus custodieritis. Pro agris ergo quos emere volueritis, redimite animas de necessitatibus, prout quisque potest ; et viduas⁸⁴ absolvite, orphanis (60) judicate, et opes ac divitias vestras in hujusmodi operibus (61) consumite. In hoc enim vos Dominus locupletavit, ut hujusmodi ministeria expleatis. Multo melius est hæc facere, quam agros aut domos emere ; quoniam hæc omnia peribunt in sæculo : at (62) quæ pro nomine Dei feceris, invenies in civitate tua, et habebis gaudium sine tristitia et timore. Divitias ergo gentium nolite cupere, perniciosæ sunt enim servis Dei ; de propriis autem quas habetis, ea agite, quibus possitis consequi gaudium. Et nolite adulterare, nec alterius (53) uxorem tangere, neque concupiscere. Concupisce tuum opus, et salvus eris.

Ex ista similitudine hæc verba facit ANΤΙΟΧΟΣ. homilia 15.

Εἰ οὖν ἐπὶ ξένης κατοικοῦμεν, καὶ ἡ πόλις ἡμῶν μακρὰν ἀπέχει ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης, καὶ οἶδαμεν τὴν πόλιν ἡμῶν ἐν ἣ μέλλομεν κατοικεῖν· τί εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἐτοιμάζομεν ἀγροῦ, καὶ οἰκοδομὰς, καὶ οἰκήματα μάταια, καὶ παρατάξεις πολυτελεῖς ; Ταῦτα οὖν ἐτοιμάζων εἰς ἀλλοτρίαν πόλιν, δῆλός ἐστιν, ὅτι οὐ προσδοκᾷ ἐπανακάμψαι εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, τοῦτο ἐστίν, εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. Ὁ γὰρ λογισμὸς οὗτος ἀφρόνων, καὶ διψύχων, καὶ ταλαιπώρων ἀνθρώπων ἐστίν. Οὐ γὰρ συνίει, ὅτι ταῦτα πάντα ἀλλότριά εἰσι, καὶ ὑπὸ ἐξουσίας ἐτέρου εἰσὶ, τοῦτο ἐστὶ τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος τούτου. Οὐκ οὖν ὀφείλομεν, ὡς ἐπὶ ξένης κατοικοῦντες, μηδὲν πλέον ἐτοιμάζειν ἑαυτοῖς, εἰ μὴ τὴν αὐτάρκειαν τὴν ἀρκετήν. Οἱ γὰρ ἀγαπῶντες τὸν ἑαυτῶν Κύριον, καὶ ἔχοντες αὐτὸν αἰεὶ ἐν τῇ ἑαυτῶν καρδίᾳ, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ πορεύονται, καὶ ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτοῦ πιστεύουσι, καὶ παραδοκοῦσι. Καλὸν οὖν ἐστὶν ἀντὶ τῶν κτισμάτων καὶ χρημάτων, τῶν σήμερον μὲν ἡμετέρων, αὔριον δὲ ἀλλοτρίων, ὠνήσασθαι ψυχὰς θλιβομένας, καθὼς τις δύναται· καὶ χήρας καὶ ὀρφανοὺς ἐπισκέπτεσθαι, καὶ μὴ παραβλέπειν αὐτούς· ὡσαύτως καὶ ἐν μοναστηρίοις, καὶ οὕτω καλῶς διοικεῖν τὰ καθ' ἑαυτούς· καὶ τὸν πλοῦτον ὃν παρὰ Θεοῦ εἰλήφαμεν ἐν τῷδε τῷ βίῳ, εἰς αὐτοὺς ἀναλίσκειν. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ παρέσχεν ἡμῖν αὐτὰ ὁ ἀγαθὸς ἡμῶν Δεσπότης, ἵνα εἰς τὴν διακονίαν ταύτην δαπανηθῶσι, καὶ ἀντ' αὐτῶν κοιμισώμεθα θησαυρὸν ἀνέκλειπτον. Πολὸν οὖν βέλτιόν ἐστι, τοιοῦτους ἀγροὺς, καὶ κτήματα (64) ἀγοράζειν, ἅτινα καὶ παράμονά εἰσι, καὶ προάγουσιν εἰς τὴν ἡμῶν μητρόπολιν, ὅταν ἀποδημήσωμεν εἰς αὐτήν. Ἀμεριμνήσωμεν οὖν, ἀγαπητοὶ, τῶν προσκαίρων, ἵνα τῶν αἰδίων ἐπιτύχωμεν.

Si ergo in peregrinatione moramur, et civitas nostra longe est ab hac civitate, et scimus civitatem nostram in qua habitaturi sumus, quid in aliena apparamus agros, et ædificia, et habitationes supervacuas, et lautas constructiones? Hæc ergo qui comparat in aliena civitate, palam est, quod non cogitat in suam civitatem redire, hoc est in supernam Hierosolymam. Est enim hæc consideratio stultorum et dubiorum, et miserorum hominum. Non enim intelligit, hæc omnia aliena esse, et sub alterius potestate, hoc est principis sæculi hujus. Debemas igitur, sicut peregre consistentes, nihil amplius comparare nobis, quam sit necessarium et sufficiens. Qui enim amant Dominum suum, et habent eum semper in cordibus suis, in mandatis ejus incedent, et in promissa ejus credunt, atque expectant. Bonum igitur est, pro domibus et pecuniis, hodie quidem nostris, cras vero alienis, redimere animas de necessitatibus, prout quisque potest; et viduas ac orphanos visitare, nec despiciere: similiter et in monasteriis, sicque recte sua administrare; et divitias, quas a Deo accepimus in hac vita, in hujusmodi homines consumere. In hoc enim et præbuit nobis ea bonus noster Dominus, ut in ejusmodi ministeria insumantur; et pro iis reportemus thesaurum non deficientem. Multo itaque melius est, tales villas et domos emere, quæ stabiles sunt et deducunt in nostram metropolim, quando in eam migrabimus. Negligamus ergo [seu nolimus cupere], charissimi, temporalia, ut æterna possimus consequi.

SIMILITUDO II.

Ut vitis ulmo fulcitur, sic dives oratione pauperis juvatur.

CAPUT UNICUM.

Cum ambularem in agrum et considerarem ulmum et vitem, et cogitarem (65) intra me de fructibus eorum, apparuit mihi angelus, et dixit mihi : Quid diu (66) intra te cogitas ? Et dixit illi ; De hac vite et ul-

⁸⁴ Isa. i, 17.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ

(59) Al. *promissionum ejus, quas.*

(60) Carm. Vict. et Lamb. *justifyate, orphanos.*

(61) Carm. Vict. et Lamb. *deest operibus.*

(62) Lamb. *nam.* Et mox, *civitatem tuam.*

(63) Lamb. *adulterari, et alterius aliquid* At Vict. et Carm. *alterius rem.*

(64) Forte *κτίσματα*, ut paulo superius *κτισμάτων.* Idque insinuat vetus Hermæ interpret.

(65) Mss. Angl. *disputarem.* Et mox infra, *dispu-*

tas et disputo. Quem in locum Cler. : « Ciceroniani temporis est, inquit, vox *disputare*, pro eo quod est agere de re quapiam, quæ legitur in codd. Anglicanis, et passim mutata est in *cogitare*; quod exscriptores non intelligerent eam vocem alio sensu, quam altercandi. »

(66) Ita ms. Vict. Ita et edit. Oxon. Al. *omittunt diu.*

mo disputo, domine, quoniam fructus illarum decori sunt. Et dixit mihi: Hæ duæ arbores in exemplum positæ sunt servis Dei. Et dixi illi: Vellem scire, domine, harum arborum exemplum quod dicis. Audi, inquit: Vides hanc vitem et hanc ulmum: Video, inquam, domine. Hæc (67) vitis, inquit, fructifera est: ulmus autem, lignum sine fructu est; sed vitis hæc, nisi applicita fuerit ulmo et super illam requieverit (68), non potest multum fructum facere. Jacens enim in terra, malos fructus dat, quia non pendet super ulmum: et pro se et pro ulmo fructum dat. Vide ergo, quod (69) ulmus fructum dat non minorem, quam vitis, sed potius majorem. Quomodo, inquam, domine, majorem quam vitis? Suspensa, inquit, ad ulmum (70), fructum multum et bonum dat; jacens autem in terra, exiguum et pessimum fructum dat (71). Hæc igitur similitudo posita est servis Dei, pauperi et diviti (72). Respondi, inquiens: Domine, demonstra mihi. Audi, inquit: Dives habet opes, a Domino vero pauper est: distrahitur enim circa divitias suas, et valde exiguum habet orationem ad Dominum; et quam habet, inertem habet, et non habentem virtutem. Cum igitur dives præstat pauperi, quæ illi (73) opus sunt, pauper orat ad Dominum pro divite, et Deus præstat diviti omnia bona; quia pauper dives est in oratione, et virtutem magnam habet apud Dominum oratio ejus. Tunc ergo dives præstat omnia pauperi, quia sentit illum exaudiri a Domino; et libentius ac sine dubitatione præstat ei omnia, et curat ne quid ei desit. Pauper Deo gratias agit pro divite, quia opus faciunt a Domino. Apud homines ergo ulmus non putatur dare fructum (74); et nesciunt, neque intelligunt, quod si societas advenerit (75) viti; et vitis duplum dat fructum (76), et pro se et pro ulmo. Sic et pauperes pro locupletibus (77) orantes ad Dominum, exaudiuntur; et augentur opes eorum, quoniam præstant pauperibus ex opibus suis. Sunt igitur ambo consortes honorum operum suorum. Quicumque igitur hæc fecerit, non deseretur a Domino, ac erit scriptus in libro vitæ. Felices igitur qui possident, et sentiunt se locupletari; qui hoc enim senserit, poterit aliquid administrare.

SIMILITUDO III.

Ut hieme virides arbores ab aridis, sic in hoc sæculo justi ab injustis internosci non possunt.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi arbores multas abjectis foliis, quæ mihi velut aridæ videbantur; omnes enim similes erant. Et dixit mihi: Vides arbores has? Video, inquam, domine, similes aridis. Respondens dixit mihi: Hæ (78) arbores in similitudinem sunt (79) hominum, qui in sæculo morantur. Respondi, inquiens: Domine, cur velut aridis similes sunt? Quoniam, inquit, nec justi nec injusti cognoscuntur, sed similes sunt in hoc (80) sæculo. (81) Hoc enim sæculum justis hiems est; qui (82) non agnoscuntur, cum peccatoribus habitantes. Sicut in hieme omnes arbores, abjectis foliis, aridis similes sunt, nec potest cognosci quæ sunt aridæ, aut quæ virides: sic et in hoc sæculo, nec justi nec injusti cognoscuntur; sed similes sunt omnes.

SIMILITUDO IV.

Ut æstate vividæ arbores ab aridis, fructu et virentibus foliis internoscuntur: sic in futuro sæculo justi ab injustis beatitudine different.

CAPUT UNICUM.

Ostendit mihi iterum arbores multas, quarum aliæ frondes emittebant, aliæ aridæ erant. Et dixit mihi: Videsne has (83) arbores? Respondi: Video, Domine, alias aridas, et alias frondentes (84). Hæ arbores, inquit, quæ virides sunt, justi sunt qui habitaturi sunt in futuro sæculo (85). Illud enim futurum sæculum æstas est justis; peccatoribus autem hiems. Cum ergo illuxerit misericordia Domini, tunc declarabuntur qui serviunt Deo, et omnibus (86) perspicui erunt. Sicut enim in æstate fructus arboris cujusunque declaratur, et patet (87): sic et justorum factum declarabitur, et patebit; et omnes hilares et

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(67) Laudat hunc locum Origenes homil. 10, in Josuam. edit. noviss. BB. tom. III, pag. 423.

(68) Mss. Angl. *ut super illam refrigeret*. Fellus paulo superius exhibet *applicata*, rejiciens editorum *applicita*.

(69) Mss. Angl. *quia, et*.

(70) Ita Fellus ex mss. Angl. Al. *in ulmo*.

(71) Ms. Lamb. hæc omittit: *jacens autem in terra, exiguum et pessimum fructum dat*.

(72) Mss. Angl. *in servos Dei, in pauperem et divitem*. Hanc lectionem sequitur Fellus, vulgatam respiciens.

(73) Mss. Angl. *deest illi*.

(74) Mss. Angl. *fructus dare*.

(75) Bodl. *siccitas non advenerit*. Lamb. *siccitas venti*.

(76) Lamb. *abundat fructu*.

(77) Lamb. *locupletantibus*.

(78) Lamb. *addidit aridæ*.

(79) Ita Lamb. Ita et Fellus. Al. *horum*.

(80) Mss. Angl. *huic*.

(81) Laudat hanc similitudinem Origenes tract. 30. *Comment. in Matth. xxiv, 32, noviss. edit., t. II, pag. 872*.

(82) Mss. Vict. et Carm. *quia*. Felli editio Oxon. *quoniam*.

(83) Lamb. *deest has*.

(84) Mss. Angl. *frondescere*.

(85) Lamb. *habituri sunt futurum sæculum*.

(86) Ita mss. Angl. et Carm. Ita quoque editio Fell. Oxon. Al. *omnes*.

(87) Mss. Carm. et Lamb. *patebit*. Et mox, *parebunt omnes pro patebit; et omnes*.

gaudentes in illo sæculo restituentur. Nam cæteræ (88) gentes, peccatores scilicet (89), sicut arbores quas vidisti aridas, tales invenientur aridi et sine fructu in illo sæculo; et sicut arida ligna, comburentur: et palam fiet (90), quoniam male fecerunt in omni tempore vitæ suæ; et comburentur ideo, quia peccaverunt et peccatorum suorum non egerunt pœnitentiam⁸⁵. Sed et cæteræ gentes comburentur ideo, quia non agnoverunt Deum creatorum suum. Tu ergo fac fructum bonum, ut in æstate (91) cognoscatur fructus tuus; et abstine te a multis negotiis, et nihil delinques. Quicumque enim multa negotia agunt, multa delinquent; quia constricti sunt circa negotia sua, et non serviunt Deo. Nam quomodo potest homo qui non servit Deo, aliquid petere et accipere a Deo? Qui enim serviunt deo, petunt et accipiunt sua desideria. Quod si unum negotium tractat aliquis, posterit servire Deo; quoniam non alienatur animus ejus a Domino, sed pura mente servit Deo. Hoc ergo si feceris, poteris in venturo sæculo habere fructum; sed et omnes qui fecerint hæc, fructum ferent.

SIMILITUDO V.

De vero jejunio, et ejus mercede; tum et de corporis munditia.

CAPUT PRIMUM.

Cum jejunarem et sederem in monte quodam, et gratias agerem Deo pro omnibus quæ fecerat mecum; video pastorem illum sedentem juxta me, ac (92) dicentem mihi: Quid tam mane huc venisti? Respondi: Quoniam, domine, stationem habeo. Quid est, inquit, statio? Et dixi Jejunium. Et dixit: Quid est illud Jejunium? Sicut solebam, inquam, sic jejuno. Nescitis, inquit, Deo jejunare; neque est jejunium hoc quod jejunatis, Deo nihil proficientes. Quare inquam, domine, ita dicis? Dico certe, inquit, non esse (93) jejunium hoc, quod putatis vos jejunare; sed ego te docebo quod sit jejunium plenum acceptumque Deo. Audi, inquit: Dominus non desiderat tale jejunium supervacuum: sic enim jejundo nihil præstas æquitati. Jejuna certe verum jejunium tale (94). Nihil in vita tua nequiter facias; sed mente pura servi Deo, custodiens mandata ejus et in præcepta ejus (95) ingrediaris, neque admiseris desiderium nocens in animo tuo. Crede autem Domino, si hæc feceris, timoremque ejus habueris, atque abstineris ab omni negotio malo, Deo te victurum. Hæc si feceris, jejunium magnum consummabis acceptumque Domino.

CAPUT II.

Audi similitudinem quam dicturus sum tibi ad jejunium pertinentem. Quidam quod haberet fundum servosque multos, in quadam parte fundi sui posuit vineam successoribus (96); deinde peregre profectus elegit servum quem habebat fidelissimum ac sibi probatum; eique assignavit vineam, præcipiens ut vitibus jungeret palos; quod si fecisset et mandatum suum consummasset, libertatem eidem se daturum promisit. Nec præterea quidquam aliud præcepit illi, quod in ea faceret (97), atque ita peregre profectus est. Postquam autem servus ille curam apprehendit (98), fecit quæcunque præceperat dominus. Cumque depalasset vineam illam, et animadvertisset eam herbis repletam, cœpit secum ita cogitare (99), dicens: Peregi quod mihi præceperat dominus; fodiam nunc vineam hanc, et erit formosior cum fuerit fossa (100); et extractis herbis, majorem dabit fructum, et non suffocabitur ab herbis. Aggressus deinde fodit, et omnes herbas quæ in ea erant, extraxit; atque ita evasit vinea speciosissima ac læta, non suffocata ab herbis. Post aliquantum vero temporis venit dominus ejus, et ingressus est vineam: quam cum depalatum vidisset decenter, ac circumfossam (1), et extractas herbas ab ea, et lætas esse vites; ex facto hoc servi sui gaudium cepit. Adhibito itaque filio quem charum et hæredem habebat, et amicis quos in concilio advocabat, indicat ea quæ servo suo facienda madasset, quæ præterea ille fecisset. At illi protinus gratulati sunt servo illi, quod tam plenum testimonium domini sui assecutus fuisset. Ait deinde illis: Ego quidem huic servo libertatem promisi, si custodisset mandatum meum quod dederam; et custodivit illud et præterea opus bonum adjecit in vineam, quod mihi quamplurimum (2) placuit. Pro

⁸⁵ Matth. III, 10; VII, 19.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(88) Mss. Angl. et Carm. *exteræ*.

(89) Lamb. *deest scilicet*.

(90) Ita mss. Angl. Ita et Felli edit. Oxon. Al. *fient*.

(91) Lamb. *in eo stare*.

(92) Bodl. addit *hæc*.

(93) Lamb. *enim quia non est*. Sic et Felli edit. Oxon. quæ tamen habet *quoniam* pro *quia*. Hinc nonnulla excerpit pseudo-Athanasius in *Doctr. ad Antioch.* num. 16, pag. 260, quorum pars proferenda mox infra cap. 3.

(94) Lamb. *Leve enim jejunium tale est*. Habet quoque *enim* pro *certe* Felli edit. Oxon.

(95) Sic Fellus ex mss. Angl. ubi monet Bodl.

exhibere *in præceptis ejus*. Al. *in præceptis ejus ingrediens*.

(96) Mss. Angl. *ad futuris*. Sic et Vict. At Lamb. *futuris*.

(97) Mss. Angl. *facere deberet*. Sic et edit Oxon. Apud Clericum vero ms. Lamb. sic se habet: *quidquam præcepit illi, ut quid in ea facere deberet*.

(98) Al. Codd. addunt *cepit ei*.

(99) Mss. Angl. *disputare*, ut modo sup. cap. I, notatum.

(100) Mss. Angl. *formosior fossa*.

(1) Lamb. *fossam*.

(2) Mss. Angl. *validissime*.

hoc igitur opere quod fecit, volo eum filio meo facere cohæredem; quoniam cum sensisset quid esset bonum, non omisit (3), sed fecit illud. Hoc consilium domini, et filius (4) et amici ejus comprobaverunt; ut fieret scilicet hic servus cohæres filio. Post dies deinde non multos (5) convocatis amicis, paterfamilias misit (6) de cœna sua servo illi cibos complures. Quos cum accepisset ille, sustulit ex eis quod sufficiebat (7) sibi; reliquum autem conservis suis distribuit. Quibus acceptis, illi lætati sunt, et cœperunt illi optare, ut majorem gratiam apud dominum inveniret, ob ea quæ fecerat ipsis. Hæc omnia cum audisset dominus ejus, percepit iterum maximum gaudium; et convocatis rursus amicis et filio, exponit factum servi sui de cibis suis quos ei miserat. Illi itaque tanto magis assenserunt paterfamilias, ipsum servum cohæredem filio debere fieri.

CAPUT III.

Dico ei: Domine, has similitudines non novi, neque intelligere possum, nisi eas tu mihi exponas. Omnia, inquit, exponam tibi quæcunque locutus fuero tecum, aut ostendero tibi. Mandata Domini custodi, et eris probatus, et scriberis in numero eorum qui custodiunt mandata ejus. Si autem præter ea quæ (8) mandavit Dominus, aliquid boni adjeceris (9), majorem dignitatem tibi conquires (10), et honoratior (11) apud Dominum eris, quam eras futurus. Igitur si custodieris mandata Domini, et adjeceris etiam ad ea stationes has, gaudebis; maxime, si secundum mandatum meum servaveris ea. Dico ei: Quidquid mihi præceperis, domine, servabo; scio enim te mecum futurum. Ero, inquit, tecum, qui tale propositum habes. Sed et cum omnibus ero, quicumque idem propositum habuerint (12). Jejunium hoc, inquit, custoditis mandatis Domini, valde bonum est. Sic igitur servabis illud (13).

Primum omnium cave ab omni probro, et turpi verbo, et ab omni noxia cupiditate; et purifica sensum tuum ab omni vanitate sæculi hujus. Si hæc custodieris, erit hoc jejunium justum. Sic ergo facies. Peractis quæ supra scripta sunt, illo die quo jejunabis, nihil omnino gustabis, nisi panem et aquam; et computata quantitate cibi quem cæteris diebus comesturus eras, sumptum diei illius quem facturus eras, repones, et dabis (15), viduæ, pupillo, aut inopi; et sic consummabis humilitatem animæ tuæ: ut qui ex eo acceperit, satiet animam suam, et pro te adeat Dominum Deum oratio ejus. Si igitur sic consummaveris jejunium tuum, quemadmodum præcipio tibi, erit hostia tua accepta Domino, et scribetur hoc jejunium tuum. Hæc statio sic acta (16) est bona, hilaris et accepta Domino.

Hinc ANTIOCHUS, *homilia* 7.

Jejunium enim verum est, non modo se tabidum facere, sed et quantitatem sumptus quem comesturus erat, dare viduæ et inopi: ut qui acceperit, satiatus, oret pro eo, et accepta fiat Deo hostia ejus.

(14) Πρῶτον πάντων φύλαξαι νηστεύειν ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ, καὶ ἀκοῆς πονηρᾶς· καὶ καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ μνησικακίας, καὶ αἰσχροκερδίας. Καὶ ἐκ ἡμέρας ἧ νηστεύεις, ἀρκέσθητι ἄρτω καὶ λαχάνοις καὶ ὕδατι, εὐχαριστῶν τῷ θεῷ· συμφηφίσας δὲ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης τοῦ ἀρίστου, οὗ ἔμελλες ἐσθίειν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, δὸς χήρᾳ, ἢ ὄρφανῷ ἢ στερουμένῳ, πρὸς ὃν δὴ σαφῶς ἐμπλήσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὐξεται ὑπὲρ σοῦ πρὸς Κύριον. Ἐὰν οὖν τελέσης τὴν νηστείαν, ὡς ἐνετειλάμην σοι, ἔσται ἡ θυσία σου δεκτὴ ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐγγεγραμμένη ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις.

Nηστεία γὰρ ἀληθινὴ ἐστὶν οὐ μόνον τὸ ἑαυτὸν ἐκτῆξιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης, ἣν ἔμελλεν ἐσθίειν, δοῦναι χήρᾳ, ἢ πτωχῷ· ἵνα ὁ εἰληφῶς, ἐμπλησθεὶς, εὐξεται ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ δεκτὴ γένηται ἡ θυσία αὐτοῦ παρὰ τῷ θεῷ.

Hæc tu si servaveris cum liberis tuis et tota domo tua, custoditis his felix (17) eris. Et quicumque hæc audita custodierint, felices erunt; et quidquid petierint a Domino, obtinebunt.

CAPUT IV.

Et precatus (18) sum eum, ut mihi explanaret hanc similitudinem de fundo et domino, ac vinea et servo qui depalaverat vineam: et herbis quæ extractæ de vinea erant; et de filio et de amicis, quod in con-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (3) Lamb. *dissimulavit.*
 (4) Lamb. *et fecit filius.*
 (5) Mss. Angl. *dies paucos.*
 (6) Lamb. *convocatis paterfamilias amicis antiquis, misit.*
 (7) Lamb. *sufficeret.*
 (8) Lamb. *Sin autem præter ea quam quod.*
 (9) Lamb. *feceris.*
 (10) Mss. Angl. *acquires.*
 (11) Lamb. *honestior.* Sic et Fellus.
 (12) Sic mss. Vict. Carm. et Lamb. Sic et edit. Oxon. Al. *habent.*

- (13) Lamb. *Si igitur servaveris illud primum.*
 (14) Pseudo-Athanasius num. 16, pag. 261.
 (15) Lamb. apud Fellum sic: *cibi, cæteris diebus quæ comesturus... reponens, dabis.* Apud Clericum autem ita: *cibi, cæterisque, quæ editurus eras... reponis et dabis.* At edit. Oxon. *sepones et dabis.* Hunc locum respicit Antiochus homil. 7.
 (16) Lamb. *gesta.*
 (17) Lamb. *salvus.* Et paulo post, *salvi pro felices.*
 (18) Mss. Angl. *deprecatus.*

silio adhibuerat. Intellexi enim, esse illud similitudinem. Ait mihi: Valde audax es ad interrogandum. Nihil enim debes interrogare: nam si oportuerit demonstrari, demonstrabitur tibi. Dico ei: Domine, quæcunque ostenderis mihi, nec declaraveris, frustra videro (19) illa, si non intellexero quidnam sint, et similitudines si quas proposueris, et non exposueris, frustra audiero (20) eas. Respondit mihi rursus, dicens: Quicumque Dei servus est, Dominumque (21) habet in præcordiis suis, petit ab eo intellectum, et obtinet: et omnem similitudinem explicat (22); et intelligit verba Domini, quæ inquisitione egent (23). Quicumque vero inertes sunt et pigri ad orandum, illi dubitant petere a Domino: cum sit Dominus tam profundæ bonitatis, ut petentibus a se cuncta (24) sine intermissione tribuat. Tu ergo, qui confirmatus es ab illo venerabili nuntio (25), et accepisti orationem tam potentem, cum piger non sis, cur jam a Domino intellectum non petis, et accipis? Dico ei: Cum te præsentem habeam, necesse est ut a te petam, et interrogem; tu enim omnia mihi ostendis, et loqueris. cum ades. Nam (26) si sine te ea viderem, vel audirem, tunc Dominum rogarem, ut ostenderet (27) mihi.

CAPUT V.

Et respondit: Dixeram tibi paulo ante, callidum te esse et audacem, qui solutiones similitudinum interrogas. Sed quia (28) ita esse pertinax, solvam tibi hanc quam desideras similitudinem, ut omnibus notam facias eam. Audi nunc, inquit, et percipe animo. Orbem terrarum fundus ille significat, qui in similitudinem est positus. Dominus autem fundi demonstratur esse is, qui creavit cuncta et consummavit, et virtutem illis dedit. Filius autem, Spiritus sanctus est; servus vero ille, Filius Dei est; vinea autem, populus est quem servat ipse; pali vero, nuntii sunt, qui a Domino præpositi sunt ad continendum populum ejus; herbæ autem quæ evulsæ sunt de vinea, admissa (29) sunt servorum Dei: cibi vero quos de cæna misit illi, mandata sunt quæ per Filium dedit populo suo; amici autem illi quos in consilio advocavit, angeli (30) sunt sancti quos primo (31) creavit. Absentia vero illius patrisfamilias, tempus est quod in adventum ejus restat. Dico ei: Domine, magnifice et mire omnia hæc se habent, atque honeste, numquid ergo, domine, inquam, hæc poteram intelligere? Ne quidem quispiam præterea homo, tametsi valde prudens sit, poterit (32) intelligere ea. Sed nunc mihi demonstra, domine, quod quæro. Quære quod vis (33), inquit. Quare, inquam, Filius Dei in similitudine hac, servili loco ponitur?

CAPUT VI.

Audi, inquit: in servili conditione non ponitur Filius Dei, sed magna potestate et imperio (34). Ei dixi: Quomodo (35), inquam, domine? Non intelligo. Quoniam, inquit, eis quos (36) Filio suo tradidit, Filius ejus nuntios præposuit, ad conservandos (37) singulos; ipse autem plurimum laboravit, plurimumque peressus est, ut aboleret delicta eorum. Nulla enim vinea potest fodi sine labore ac dolore. Deletis igitur peccatis populi sui, ipse eisdem monstravit itinera vitæ, data eis lege quam a Patre acceperat. Vides igitur, esse Dominum populi, accepta a Patre suo omni potestate. Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de hæreditate, et bonos (38) angelos? Quia nuntius audit illum (39) Spiritum sanctum, qui infusus (40) est omnium primus in corpore, in quo habitaret Deus. Collocavit enim eum intellectus in corpore, ut ei videbatur (41). Hoc ergo corpus, in quod inductus (42) est spiritus sanctus, servivit illi Spiritui, recte in modestia ambulans et caste, neque omnino maculavit Spiritum illum. Cum igitur corpus illud paruisset omni tempore Spiritui sancto, recteque et caste laborasset cum eo, nec succubisset in omni tempore: fatigatum corpus illud serviliter conversatum (43) est, sed fortiter cum Spiritu sancto comprobatur Deo receptum (44) est. Flacuit igitur Deo hujusmodi (45) potens cursus; quia ma-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (19) Lamb. *demonstraveris, frustra videbo.*
 (20) Lamb. *exposueris et non absolveris, frustra audiam.*
 (21) Lamb. *Dominum quem.*
 (22) Lamb. *exsolvit.*
 (23) Mss. Angl. *quæstionem ferunt.*
 (24) Lamb. et Vict. *cunctis.*
 (25) Sic mss. Angl. et Carm. Sic et edit. Oxon. Al. *ab illius nuntio.*
 (26) Lamb. *loqueris mihi. Ades. Nam etc.*
 (27) Bodl. *demonstraret.* Lamb. *demonstraretur.*
 (28) Lamb. *quamvis.*
 (29) Lamb. *commissa.*
 (30) Mss. Angl. *nuntii.* Sic et edit. Oxon.
 (31) Lamb. *primos.*
 (32) Lamb. *qui possit.*
 (33) Mss. Angl. *Dic, si quid vis.*
 (34) Mss. Angl. *magnam potestatem et imperium.*
 (35) Lamb. *Et dixi: Quemadmodum.*
 (36) Lamb. *eum quem.* Et mox: *et Filius ejus nuntius.*
 (37) Lamb. *confirmandos.* Et paulo post: *ut abo-*

- leret peccata.*
 (38) Mss. Angl. *honestosque.* Fell. *et bonos nuntios.* Audi: *Quia.*
 (39) Lamb. *deest illum.*
 (40) Mss. Angl. et Carm. *creatus.*
 (41) Lamb. *in corpore quod e videbatur.* Hoc ergo corpus in quo habitaret Deus, collocavit intellectus scilicet corpore quod ei videbatur. At ms. Vict. *intellecto scilicet corpore quod et videbatur.* — Hunc locum valde corruptum, ex mss. et editionum collatione sic corrigit doctissimus Græbius: *Quare autem Dominus in consilio adhibuerit Filium de hæreditate, honestosque nuntios, audi: Spiritum sanctum qui creatus est omnium primus, in corpore in quo habitaret Deus, collocavit; in delecto corpore, quod ei videbatur.* WAK.
 (42) Mss. Angl. *in quo deductus.* Sic et Vict. *absque in.*
 (43) Lamb. *conservatum.*
 (44) Mss. Germ. et Vict. *receptumque.* At Carm. *conservatum.*
 (45) Ms. Vict. *hujus esse.*

culatus non esset in terra, possidens in se Spiritum sanctum. In consilio advocavit ergo Filium, et nuntios bonos (46), ut et huic scilicet corpori quod servivit (47) Spiritui sancto sine querela, locus aliquis consistendi daretur, ne videretur mercedem servitutis suæ perdidisse. Accipiet enim mercedem omne corpus parum ac sine macula repertum, in quo habitandi gratia constitutus fuerit Spiritus sanctus. Habes et hujus similitudinis expositionem (48).

CAPUT VII.

Percepi, inquam, domine, tuam voluntatem, audita hoc expositione. Audi ulterius, inquit : Corpus hoc tuum custodi mundum atque purum ; ut Spiritus ille qui inhabitabit in eo, testimonium referat illi, et tecum fuisse judicetur. Atque etiam vide, ne quando persuadeatur tibi, interire corpus hoc, et abutaris eo in libidine aliqua. Si enim corpus tuum maculaveris, maculabis etiam eodem tempore et Spiritum sanctum ; et si maculaveris Spiritum sanctum, non (49) vives. Et dixi : Quid si per ignorantiam aliquam id admissum (50) est, antequam audirentur verba hæc ? Quo pacto assequitur salutem is qui maculavit corpus suum ? Prioribus, inquit, rebus, qui (51) per ignorantiam admiserunt, remedium tribuere solus Deus potest : ejus enim est omnis potestas. Sed nunc custodi te : et cum sit Dominus omnipotens et misericors, prioribus admissis remedium dabit, si in (52) futurum non maculaveris corpus tuum, et Spiritum. Consortes sunt enim ambo, et alteruter sine altero (53) non coinquinatur. Utrumque ergo conserva mundum ; et vives Deo.

SIMILITUDO VI.

De duplici genere hominum voluptariorum, et eorum morte, defectione, et pœnarum duratione.

CAPUT PRIMUM.

Cum sederem domi, et glorificarem Dominum (54) pro omnibus quæ videram, et de mandatis cogitarem (55), ea valde bona esse et magna, et honesta ac læta, et quæ possint salutem hominum (56) afferre ; intra me ipsum hæc dicebam : Felix ero, si in his mandatis ambulavero ; et quicumque in his ambulaverit, vivet Deo. Dum hæc loquerer (57) mecum, video cum quem et prius (58), sedentem juxta me, et hæc mihi dicentem : Quid dubitas de mandatis meis, quæ tibi præcepi ? Bona sunt : nihil omnino dubitaveris ; sed indue fidem Domini, et ambulabis in eis. Ego enim in illis dabo tibi vires. Hæc mandata utilia sunt his, qui delictorum suorum ante admissorum acturi sunt pœnitentiam, si in futurum in iis ambulaverint. Quicumque igitur agitis pœnitentiam, abjicite a vobis nequitiam hujus sæculi. Induite vero (59) omnem virtutem te æquitatem, et poteritis custodire hæc mandata ; neque deinceps peccetis. Si enim deinceps non peccaveritis, plurimum (60) ex prioribus reciditis. In mandatis meis ambulate, et vivetis Deo. Hæc a me dicta sunt vobis. Postquam hæc mecum locutus est, ait mihi : Eamus in agrum, et pastores (61) pecorum tibi ostendam. Eamus, inquam, domine.

(62) Ἦλθον εἰς πεδίον καὶ [δείκνυσί μοι:] πῆδα νεανίσκον ἐνδεδυμένον (63) σύνθεσιν ἐνδυμάτων κροκαίων, βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα, καὶ λίαν σπαταλῶντα καὶ ἰλαρὰ, σκιρτῶντα ὡδὲ κάκει. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν πάνυ ἰλαρὸς ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτῷ ἦν, καὶ περιέτρεχε τὰ πρόβατα. Καὶ ἄλλα πρόβατα σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἐνὶ, οὐ μέντοι σκιρτῶντα (64).

Et venimus in quemdam campum : et illic ostendit mihi juvenem pastorem, vestitum synthesi vestimentorum colore coccineo. Pascebat autem pecora copiosa : et pecora illa velut in voluptatibus erant et plurimis deliciis ; et hilaritate exsultabant, et exsultantia discurrebant huc atque illuc. Et ipse pastor vehementem ex grege suo percipiebat voluptatem ; et vultus pastoris illius valde hilaris erat, inter pecora discurrentis.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(46) Bodl. *honestos*.(47) Lamb. *serviisset*. Sic et edit. Oxon.(48) Lamb. *exsolutiones*. Et mox, *exsolutione*.(49) Sic Fellus in sua edit. Oxon. et mss. Angl. Al. *corpus tuum, non*.(50) Bold. *aliquid admissum*.(51) Lamb. et Carm. *quæ*. Sic et Fellus.(52) Sic mss. Carm et Lamb. Sic et edit. Oxon. Al. *omittunt in*.(53) Lamb. *ambo alterutrum, et alter sine altero*. Felli autem editio Oxon. sic : *et alterutrum sine altero non inquinatur*.(54) Lamb. *Deum*. Alternant *Deus* et *Dominus* in codd.(55) Mss. Angl. *disputarem*, ut alibi notatum.(56) Lamb. *homini*. Sic etiam Fellus.(57) Lamb. *loquor*.(58) Mss. Angl. *eum sedentem, omissis, quem et prius*.(59) Lamb. *ergo*.(60) Lamb. *nec post hæc adjiciatis. Nihil ergo adjicientes plurimum*. Ita Clericus, Fellus autem sic : *alii, post hoc adjicietis. Nihil enim adjicientes*.(61) Quia hisce in visionibus multi pastores apparent, eapropter Hermæ opus Origenes appellat librum *De pastoribus*, lib. III, Περὶ ἀρχῶν 2. Hæc Cotelerius. At nuperus editor Parisiensis opp. Origenis tom. I. pag. 140, col. 2, D, locum ex mss. sic restituit : *Sed et Pastoris liber*, rejiciens hanc edit. lectionem : *Sed et De pastoribus liber*.(62) Hæc pseudo-Athanasius in *Doctr. ad Antioch.*, num. 28, 19, pag. 261, 262.(63) Præter ea quæ hic habet Cotelerius, Græca hujusce loci illustrat cl. Montfauconus in *Hexapl. Origen.*, tom. II, pag. 181, ad *Isa. LVII, 9*.(64) Ista pseudo-Athanasii : *Aliasque vidi oves, luxuriantes et delicias uno in loco, nec tamen exsultantes, veteri Interpreti restituenda, e cujus ver-*

CAPUT II.

Καὶ λέγει μοι· βλέπεις τὸν ποιμένα τοῦτον; βλέπω, φησὶ, κύριε. Οὗτος, φησὶν, ἄγγελος τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐστίν. Οὗτος ἐκτρίβει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀπατῶν αὐτὰς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς ἀπόλλυνται ἐπιλανθανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ ζῶντος τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευόμενοι (ἐν) ταῖς ματαίαις τρυφαῖς καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διὸ καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου τούτου εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Λέγω αὐτῷ· Οὐ γινώσκω, κύριε, τί ἐστὶν εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Καὶ λέγει μοι· Ἄκουε, φησὶν· Ἄ εἶδες πρόβατα ἰλαρὰ καὶ σκιρτῶντα, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος, καὶ παταδεδωκότες ἑαυτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐν τοῦτοις μετάνοια ζωῆς οὐκ ἐστίν· ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖται. Τῶν τοιούτων ἡ ζωὴ θάτανός ἐστιν. Ἄ δὲ εἶδες μὴ σκιρτῶντα, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ βοσκομένα, οὗτοί εἰσιν οἱ παραδεδωκότες μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἑαυτοὺς, εἰς δὲ τὸν Κύριον μὴ βλασφημήσαντες· οὗτοι οὖν κατεφθαρμένοι εἰσὶν ἀπὸ τῆς ἀκηθείας· ἐν τοῦτοις ἐλπίς ἐστὶ μετάνοιας, ἐν ἣ δύνανται ζῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐλπίδα ἔχει ἀναστάσεως, ἕως τίνος· ὁ δὲ θάνατος ἀπώλειαν ἔχει αἰώνιον. Πάλιν προέβημεν μικρὸν, καὶ δείκνυσί μοι ἕτερον ποιμένα μέγαν, ὡς ἄγριον τῇ ἰδέᾳ, περικείμενον δέρμα ἀγίου λευκόν, καὶ πήραν τινὰ εἶχεν ἐπὶ τὸν ὦμον, καὶ ῥάβδον σκληρὰν λίαν, καὶ ὄζους ἔχουσαν, καὶ τὸ βλέμμα εἶχεν πικρὸν, ὥστε φοβηθῆναί με αὐτόν. Οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελάμβανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένου τοῦ πρώτου τοῦ νεανίσκου, ἐκεῖνα τὰ σπαταλῶντα, καὶ τρυφῶντα, μὴ σκιρτῶντα δὲ, καὶ ἔβαλλεν αὐτὰ εἰς τινὰ τόπον κρημνώδη, καὶ ἀκανθώδη, καὶ τριβολώδη· ὥστε ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ τριβόλων μὴ δύνασθαι ἐκπλέξαι τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἐμπλέκεσθαι ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις, καὶ λίαν ἐναλαιπύρουν δερόμενα ὑπ' αὐτοῦ· καὶ ὧδε κάκει περιέλαυνεν αὐτὰ καὶ ὄλωσ ἀνάπαυσιν αὐτοῖς οὐκ ἐδίδου, οὐδὲ ἴσταντο.

ejus : agebat enim ea, et nec consistendi eis locum aut tempus (80) permittebat.

CAPUT III.

Βλέπων οὖν αὐτὰ ἐγὼ οὕτως μαστιζόμενα καὶ τάλαιπωροῦντα, ἐλυπούμην ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἔβασανίζοντο; καὶ ἀνοχτὴν ὄλωσ οὐκ εἶχον. Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ τῷ μετ' ἐμοῦ λαλοῦντι. Κύριε, τίς ἐστὶν οὗ-

VARIAE LECTIONES ET NOTÆ.

sione librarii incuria videntur excidisse. Apud ipsum namque paulo post hæc leguntur : *Quæ vero vidisti pecora non exsultantia, sed uno loco vescentia* ; quæ sane omissa præcedentia arguunt. Cl. *Pastoris* editores id fugisse miror.

(65) Lamb. desunt *angelus et autem*. Sic et Græca.

(66) Ita Fellus ex mss. Angl. quibus deest *illectarum*, quod addunt editi.

(67) Lamb. deest *malo*.

(68) Græca, *ad corruptionem*.

(69) Lamb. *perpetuo*.

(70) Camb. *sua, etiam hoc quod nomen*. Sic et Fellus.

(71) Ms. Angl. *insecuti*.

(72) Mss. Angl. deest *non* : neque illud agnoscit

A Ait mihi angelus: Vides autem (65) hunc pastorem? Video, inquam, domine. Et dixit mihi: Hic nuntius dulcedinis ac voluptatis est (66). Hic ergo corrumpit mentes servorum Dei, et avertit eos a veritate, oblectans cupiditatibus; et pereunt. Obliviscuntur enim mandata Dei vivi, et in luxuriis conversantur et deliciis vanis, et corrumpuntur ab hoc nuntio malo (67) aliqui usque ad mortem, aliqui vero usque ad defectionem (68). Dico ei: Domine, non intelligo, quid sit *ad mortem*, et quid *ad defectionem*. Audi, inquit: Quæcunque pecora vidisti valde læta et exsultantia, ii sunt qui in perpetuum (69) a Deo discesserunt, et tradiderunt se desiderii hujus sæculi. Iis ergo non est per pœnitentiam regressus ad vitam; quoniam quidem adjecerunt ad reliqua delicta sua, et nomen (70) Domini nefandis insectati (71) sunt verbis. Hujusmodi homines morti sunt destinati. Quæ vero vidisti pecora non exsultantia, sed uno loco vescentia; ii sunt, qui tradiderunt se quidem deliciis ac voluptatibus, nihil vero nefandum in Dominum locuti sunt. Hi igitur non (72) defecerunt a veritate, ideoque repositam adhuc habent spem vitæ in pœnitentia. Defectio enim habet spem aliquam redintegrationis; mors vero perpetuo tenetur interitu. Rursum progressi sumus paululum: et ostendit mihi pastorem magnum, et velut agrestem figuram habentem (73), amictum pelle alba caprina, peram gestantem in humero, et manu virgam nodosam et valde duram, et flagellum (74) in manu; aspectum autem trucem (75) et sævum habebat, ut posset terrere aliquos (76): talis erat aspectus ejus. C Hic ergo accipiebat ab illo juvene pastore ea pecora quæ delicias (77) quidem agebant, sed non exsultabant: et compellebat ea in præcipitem locum quemdam, ac spinosum tribulisque confertum, usque adeo ut de spinis et tribulis se non possent explicare; sed implicita ibi pascebantur spinis et tribulis; et graves (78) cruciatus experiebantur ex verberibus (79) ejus.

Cum viderem ergo sic ea flagellari et miserias experiri, dolebam pro eis, quia valde cruciabantur, nec ulla requies eis dabatur. Dico ad pastorem illum qui erat mecum: Quis est, Domine, hic pastor

edit. Oxon. Græca: *Hi quidem corrupti et a veritate seducti sunt*.

(73) Lamb. deest *habentem*.

(74) Lamb. *et vehementer durum flagellum*.

(75) Lamb. *amarum*. Sic et edit. Oxon. quæ etiam *severum* pro *sævum* habet.

(76) Lamb. *horrere aliquis*. Al. *exhorrere aliquis*.

(77) Lamb. cum edit. Oxon. *deliciis*.

(78) Lamb. *pascerentur, spinas et tribulos et graves*.

(79) Sic mss. Angl. et Carm. Sic et edit. Oxon. Al. *verbis*.

(80) Ita Fellus ex mss. Bodl. et Lamb. Al. *ante tempus*.

tam implacabilis et tam amarus, qui nullo modo A
 miseratione (81) movetur adversus hæc pecora? Hic, inquit, pastor, pro justis (82) quidem nuntius est, sed præpositus pœnæ. Huic ergo traduntur qui a Deo aberraverunt, et servierunt desiderii ac voluptatibus sæculi hujus. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum, sævis variisque pœnis. Vellem, inquam, nosse, Domine, varias has pœnas, cujusmodi sunt? Audi, inquit: Variæ pœnæ atque tormenta hæc sunt, quæ homines quotidie in vita sua patiuntur. Alii enim detrimenta patiuntur; alii inopiam; alii diversas acrimonias (83). Quidam inconstantiam; alii injurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia et incommoda (84). Plurimi enim inconstanti consilio multa conantur, nec quidquam conducit (85) eis; et dicunt in actibus suis, successum se non habere. Succurrunt iis, ea quæ B
 nequiter fecerunt, et Dominum causantur. Cum igitur perpessi fuerint omnem vexationem et omne incommodum; tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, et firmantur in fide Domini, et per reliquos dies vitæ (86) serviunt Domino mente pura. Et cum cœperint delictorum agere pœnitentiam, tunc ascendunt in præcordia eorum opera sua, in quibus se nequiter exercuerunt (88); et tunc dant Deo honorem, dicentes, justum judicem eum esse, meritoque se omnia esse perpessos secundum facta sua (89). In reliquum vero serviunt Deo mente pura et successum habent in negotiis suis omnibus, accipientes a Domino quæcunque poscunt. Et tunc gratias agunt Domino, quod sint mihi traditi; nec jam quidquam crudelitatis (90) patiuntur.

CAPUT IV.

Dico illi: Etiam nunc, domine, demonstra mihi. Quid inquiris, inquit? Dixi ei: An per idem tempus crucientur, qui discedunt a timore Dei, quantum usi fuerint falsa dulcedine ac voluptatibus? Ait mihi: Per idem tempus etiam cruciantur. Et dixi ei: Exiguum igitur cruciantur: oportebat autem eos qui sic percipiunt voluptates ut Dominum obliviscantur, septies tantum pati pœnarum. Ait mihi: Fatuus es, nec intelligis hujus pœnæ virtutem. Et dixi: Si enim intelligerem, domine, non interrogarem ut demonstrares mihi.

Audi, inquit, quanta sit vis utriusque, dulcedinis ac pœnæ. Dulcedinis una hora suo spatio terminatur: pœnæ vero una hora (91) triginta dierum vim possidet. Quicumque igitur uno die percepit fallacem (92) dulcedinem ac voluptatem, unoque (93) die cruciatus sit, anni spatium dies ille cruciatus C
 ejus valebit. Ita, quot dies perceperit quisque voluptatem, totidem annis cruciatur. Vides igitur, inquit, exiguum esse tempus mundanæ (94) dulcedinis ac voluptatis; pœnæ vero tormentorumque amplius.

VARLÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(81) Mss. Angl. deest, *miseratione*.(82) Lamb. et Carm. *de justis*. Sic et Græca. Ad hunc locum respicit Origenes homil. 4, in *psal.* xxxviii, edit. nov. tom. II, pag. 681.(83) Mss. Angl. *detrimentis puniuntur, alii inopia, alii diversis ægrimoniis*. Et mox pro *acrimonias*, al. *ægrimonias*. Felli tamen editio Oxon, *ægritudines*. Sic sane Græca, *ἀσθενείαις*.(84) Lamb. *multisque aliis exercitiis et incommodis*. At Felli editio sic: *alii multis aliis exercitiis incommodisque afficiuntur*.(85) Mss. Angl. *provenit*.(86) Lamb. *desunt per et vitæ*. Felli: *vitæ suæ*.

τος ὁ ποιμὴν, ὁ ἀσπλαγχνος καὶ πικρὸς; Καὶ λέγει μοι· Οὗτός ἐστιν ὁ ἄγγελος τῆς τιμωρίας· ἐκ δὲ τῶν ἀγγέλων δικαίων ἐστὶ, τεταγμένος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευθέντας ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν καὶ τιμωρεῖται αὐτούς, καθὼς ἄξιοί εἰσιν, δειναῖς καὶ ποικίλαις τιμωρίαις. Λέγω αὐτῷ. Ἥθειλον γινῶναι, κύριε, τὰς ποικίλας ταύτας τιμωρίας, ποταπαί εἰσιν. Ἄκουε, φησὶν· Αἱ ποικίλαι τιμωρίαι καὶ βάσανοι, βιωτικά εἰσι βάσανοι. Ἐπὰν γὰρ ἀποστῶσι τοῦ Θεοῦ νομίζοντες ἐν ἀναπαύσει εἶναι καὶ πλούτῳ, τότε τιμωροῦνται οἱ μὲν ζημιούμενοι, οἱ δὲ ὑστερούμενοι, οἱ δὲ ἀσθενείαις ποικίλαις περιπίπτοντες. Ἄλλοι ἐν ἀκατασταταῖς, ἕτεροι ὑβρίζομενοι ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων, καὶ ἑτέροις ποικίλαις πράξεσι· Πολλοὶ γὰρ ἀποκαταστάντες ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλονται εἰς πολλὰ πράγματα, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἄλλως ὑποβαίνει, καὶ δυσχεραίνουσιν, καὶ οὐ γινώσκουσιν, ὅτι διὰ τὰ πονηρὰ ἃ ἔπραξαν οὐκ εὐοδοῦνται· καὶ λοιπὸν αἱ [τιῶνται] τὸν Κύριον, καὶ οὐκ ἀνέχονται τὰς λοιπὰς ἡμέρας αὐτῶν ἐπιστρέψαντες δουλεῦσαι τῷ Θεῷ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ Ἄν δὲ μετανοήσωσι καὶ ἀνανήψωσι, τότε συνιῶσι, ὅτι διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ πονηρὰ οὐκ εὐοδοῦντο. καὶ οὕτως δοξάζουσι τὸν Κύριον, ὅτι δίκαιος κριτὴς ἐστίν, καὶ δικαίως ἔπαθον, καὶ ἐπαίδεύθησαν κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν (87).

Ἄκουε οὖν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τρυφῆς καὶ τοῦ βασάνου. Τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἐστὶ μία· τῆς δὲ βασάνου ὥραι, τριάκοντα ἡμερῶν δύναμιν ἔχουσαι. Ἐὰν οὖν μίαν ἡμέραν τις τρυφήσῃ, καὶ ἀπατηθῇ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ἐνιαυτοῦ ὀλοκλήρου ἰσχύον ἔχει ἢ ἡμέρα ἐκείνη τῆς βασάνου. Ὅσας οὖν ἡμέρας τρυφήσῃ τις, τοσοῦτους ἐνιαυτοὺς βασανισθήσεται. Βλέπεις οὖν, ὅτι τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος οὐδὲν ἐστίν, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολὺς.

(87) Pseudo-Athanasius post πράξεις αὐτῶν, intermediis omissis, continuo subdit: Ἄκουε, κ. τ. λ., ut mox infra.

(88) Mss. Angl. *gesserunt*.(89) Mss. Angl. *passes secundum facta sua; scilicet quisque eorum*. In, etc.(90) Bodl. *crudele*.(91) Lamb. *pœna vero unius horæ*.(92) Lamb. deest *fallacem*. Laudat hunc locum Origenes homil. 8, in *Numeros*, edit. nov. tom. II, pag. 294.(93) Al. *si uno*.(94) Lamb. deest *mundanæ*.

CAPUT V.

Dixi ei: Domine, quoniam non intelligo omnia (95) tempora hæc dulcedinis voluptatis ac pœnæ, lucidius mihi de his expone. Respondit mihi, dicens: Insipientia (96) tua tibi perseveranter inhæret. Nonne vis potius mentem tuam purificare, et Deo servire? Vide, ne forte (97) tempore exacto, tu insipiens reperiaris. Audi nunc, quemadmodum vis, quo facilius intelligas.

(98) Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος, καὶ πράσσειν ἄβούλεται, πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδίδουται: ἀντὶ γὰρ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐκάστης ἡμέρας, ἀποτίσει βάσανον μεγάλην, ἐνιαυτὸν τῆς ἡμέρας.

et voluptas mundana (100) nullam memoriam habent, propter stultitiam quæ insita est illis. Cum vero uno die accesserit homini cruciatus ac pœna, toto anno torquetur; magnam enim memoriam possidet pœna. Toto igitur anno dolens meminit; et tunc recordatur dulcedinis illius vanæ (1) ac voluptatis, et sentit propterea se pœnas pati. Quicumque igitur se dulcedini et voluptati tradiderint, sic puniuntur (2); quoniam vitam habentes, ipsi se reddunt obnoxios morti.

Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ: Ποῖαί τρυφαί εἰσι βλαβεραί; λέγε μοι. Πᾶσα πράξις σαρκική τρυφή ἐστίν, νῦν (3) ἡδέως ποιεῖ αὐτήν. [Ὁ γὰρ] ὀξύχολος τῷ ἑαυτοῦ πάθει τὸ ἱκανὸν ποιῶν τρυφᾷ ὁμοίως καὶ ὁ μοιχός, καὶ ὁ μέθυσος, καὶ ὁ κατάλαλος, καὶ ὁ ψεύστης, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἀποστερητής, καὶ ὅσα τοιαῦτα τρυφῶσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῶν πράξει. Αὗται δὲ αἱ πράξεις βλαβεραί εἰσι τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ τρυφαί σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ γὰρ ἀγαθὰ ἐργαζόμενοι τρυφῶσιν. Αὕτη οὖν ἡ τρυφή τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ περιποιεῖται ζωὴν: αἱ δὲ προειρημέναι τρυφαί βάσανον.

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat hujusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

SIMILITUDO VII.

Pœnitentibus faciendos esse pœnitentiæ dignos fructus.

CAPUT UNICUM.

Post dies paucos video illum in eo campo, in quo pastores illos ante videram (5). Et ait mihi: Quid inquiris? Veni, inquam, rogare te, domine, ut pastorem illum præpositum pœnæ jubeas de mea domo exire, quia vehementer me affligit. Et respondens: Necesse est, inquit, patiaris incommoda et vexationes (6); sic enim præcepit de te ille nuntius bonus (7): quia tentare te vult. Quod, inquam, domine, tam grave peccatum admisi, ut huic nuntio traderer? Adverte, inquit. Cum plura quidem habes peccata; sed non tam multa, ut huic nuntio debeas tradi (8): sed multa delicta et scelera domus tua commisit, ideoque factis eorum ille bonus nuntius exarcerbatus, jussit te aliquantum temporis vexationem experiri; ut et illi admissorum suorum agant pœnitentiam, et abluant se ab omni cupiditate hujus sæculi. Cum itaque egerint pœnitentiam ut purificati fuerint, tunc discedet a te nuntius ille qui præpositus est pœnæ. Dico ei: Domine, si ita illi se gesserunt, ut exasperarint nuntium bonum; ego quid feci? Respondens: Aliter, inquit, non possunt illi vexationem pati, nisi tu qui caput es totius domus, labores. Quidquid enim tu passus fueris, necesse est ut et illi sentiant; quandiu vero tu bene stabilitus fueris, illi nullam vexationem possunt experiri. Et dixi: Sed ecce jam nunc, domine, agunt pœnitentiam totis præcordiis suis. Et ego scio, inquit, totis præcordiis eos agere pœnitentiam. Nunquid ergo, ait, protinus putas aboleri delicta eorum qui agunt pœnitentiam? Non proinde continuo; sed oportet eum qui agit pœnitentiam

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(95) Lamb. deest. *omnia*. Mox fellus: *d. ac voluptatis, et.*

(96) Mss. Angl. *stultitia*. Et paulo post, *stultus*.

(97) Lamb. *quando*. Sic et edit. Oxon.

(98) Post verba βασιάνου πολὺς, modo relata, hæc statim subdit pseudo-Athanasius, paululum variata, cæteris interim omissis. Sic et mox infra, post τῆς ἡμέρας, continuo sequitur: Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ.

(99) Lamb. *fuerit*.

(100) Sic Fellus in edit. Oxon. ex ms. Angl. Al. omittunt *mundana*.

(1) Mss. Angl. deest, *vanæ*.

(2) Lamb. *patiuntur*.

Qui uno die commiserit se voluptatibus, et fecerit quidquid appetit animus ejus, plurima repletur stultitia, nec intelligit quid admittat; ac die postero obliviscitur, quid fecerit (99) pridie; dulcedo enim

Dixi ei: Quæ sunt, domine, voluptates noxiæ? Omni, inquit, homini voluptas est quodcunque libenter facit. Etenim iracundus satisfaciens moribus suis percipit voluptatem suam; et adulter, et ebriosus (4), et detractor, et mendax et cupidus, et fraudator, et quicumque iis simile aliquid admittit, morbo suo parens, percipit ex ea re voluptatem. Hæ omnes dulcedines ac voluptates noxiæ sunt servis Dei. Propter has itaque cruciantur et patiuntur pœnas. Sunt etiam voluptates, salutem hominibus afferentes. Multi enim opera bonitatis facientes, percipiunt voluptatem, dulcedine sua tracti. Hæc

ergo voluptas utilis est servis Dei, et vitam parat hujusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ quæ supra dictæ sunt, tormenta et pœnas pariunt. Quicumque vero permanserint in illis, nec admissorum suorum egerint pœnitentiam, mortem sibi acquirunt.

SIMILITUDO VII.

Pœnitentibus faciendos esse pœnitentiæ dignos fructus.

CAPUT UNICUM.

Post dies paucos video illum in eo campo, in quo pastores illos ante videram (5). Et ait mihi: Quid inquiris? Veni, inquam, rogare te, domine, ut pastorem illum præpositum pœnæ jubeas de mea domo exire, quia vehementer me affligit. Et respondens: Necesse est, inquit, patiaris incommoda et vexationes (6); sic enim præcepit de te ille nuntius bonus (7): quia tentare te vult. Quod, inquam, domine, tam grave peccatum admisi, ut huic nuntio traderer? Adverte, inquit. Cum plura quidem habes peccata; sed non tam multa, ut huic nuntio debeas tradi (8): sed multa delicta et scelera domus tua commisit, ideoque factis eorum ille bonus nuntius exarcerbatus, jussit te aliquantum temporis vexationem experiri; ut et illi admissorum suorum agant pœnitentiam, et abluant se ab omni cupiditate hujus sæculi. Cum itaque egerint pœnitentiam ut purificati fuerint, tunc discedet a te nuntius ille qui præpositus est pœnæ. Dico ei: Domine, si ita illi se gesserunt, ut exasperarint nuntium bonum; ego quid feci? Respondens: Aliter, inquit, non possunt illi vexationem pati, nisi tu qui caput es totius domus, labores. Quidquid enim tu passus fueris, necesse est ut et illi sentiant; quandiu vero tu bene stabilitus fueris, illi nullam vexationem possunt experiri. Et dixi: Sed ecce jam nunc, domine, agunt pœnitentiam totis præcordiis suis. Et ego scio, inquit, totis præcordiis eos agere pœnitentiam. Nunquid ergo, ait, protinus putas aboleri delicta eorum qui agunt pœnitentiam? Non proinde continuo; sed oportet eum qui agit pœnitentiam

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(3) Ita Græca edita a cl. Montfaucono. Fabricius tamen pro νῦν legit ὅτι, veteri interpreti inhærens. Clericus autem omisit νῦν, nec recepit ὅτι. Sic et Russelius ipsum secutus.

(4) Lamb. *ebrius*. Et mox cum Bodl. *infamator* pro *detractor*.

(5) Lamb. *pastorem illum videram*. Editio autem Felli Oxon. omittit *illos*.

(6) Lamb. *ut incommoda et vexationes sint*.

(7) Bodl. *honestus*. Sic et infra.

(8) Lamb. desunt, *sed ad tradi*. Videntur librario excidisse obsequens *sed*.

affligere (9) animam suam, et humilem animo se præstare (10) in omni negotio, et vexationes multas variasque (11) perferre; cumque perpessus fuerit omnia quæ illi instituta fuerint (12), tunc forsitan qui eum creavit et qui formavit universa (13), commovebitur erga eum clementia sua, et aliquod remedium dabit; idque ita, si viderit ejus qui pœnitentiam agit, cor purum esse ab omni opere nequissimo. Tibi autem et domui tuæ vexari nunc expedit, et multam vexationem pati necesse est (14); sic ut præcepit nuntius Domini qui te mihi tradidit. Quin potius gratias agas Domino; quod præscius futuri (15) dignum te habuit, cui prædiceret tribulationem instare valentibus eam sustinere. Dico ei: Et tu, domine, mecum esto; et facile omnem vexationem sustinebo. Ego, inquit, ero tecum: sed et rogabo nuntium illum qui præpositus est pœnæ, ut levius te affligat; sed et exiguo tempore patieris adversa, iterumque tuo loco restitueris; tantummodo in humilitate persevera. Pare Domino mente pura, domusque tua ac nati (16); et in mandatis ejus ambula, quæ præcepit (17) tibi: et pœnitentia poterit esse firma atque pura. Et si hæc custodieris cum domo tua, incommoda a te recedent: sed et ab omnibus quicumque in his mandatis ambulaverint omnis vexatio recedet.

SIMILITUDO VIII.

Electorum, et pœnitentium peccatorum multa sunt genera: omnes autem, pro pœnitentiæ et bonorum operum suorum modo, habebunt mercedem.

CAPUT PRIMUM.

Ostendit mihi salicem tegentem campos ac montes, sub cujus umbram venerunt omnes qui vocati erant in nomine Domini. Et juxta salicem stabat nuntius Domini valde præclarus et sublimis; et secabat cum falce magna ab illa salice (18) ramos; et populo illi qui erat sub umbra salicis illius, exiguas et quasi cubitales virgas porrigebat. Postquam autem accepissent universi, deposuit falcem; et arbor illa integra permansit, sicut antea videram eam: quam ego rem mirabar (19), atque intra me disputabam (20). Ait ad me pastor ille: Desine mirari quod arbor illa tot (21) ramis præcisus permanserit integra; sed expecta: nunc demonstrabitur tibi quod significet angelus ille qui populo porrexit virgas. Et rursus eas ab his reposcebat (22); et quo quisque eas perceperat ordine, eodem etiam vocabatur ad illum, virgasque (23) reddebat; quas cum acceperat ille, considerabat. A quibusdam enim accipiebat aridas et putridas, velut a tineâ tactas: et jubebat eos qui hujusmodi virgas tradiderant, secerni et seorsum statui. Alii porrigebant aridas quidem, sed non tactas a tineâ: et hos seorsum statui jubebat. Alii porrigebant semi-aridas virgas: et hi quoque seorsum statuebantur. Quidam autem dabant virgas suas semiaridas et scissuras habentes: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas (24) afferebant, quarum dimidia pars arida erat, dimidia (25) vero viridis: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant; quarum duæ partes viridæ erant, tertia vero arida: et hi seorsum statuebantur. Alii virgas suas afferebant, quarum duæ partes erant aridæ, tertia vero viridis: et hi seorsum statuebantur. Quidam porrigebant virgas suas paululum (26) aridas (exiguissimum enim aridum erat in virgis eorum, id est ipsarum cacumen [27]), scissuras vero habebant: et hi seorsum statuebantur. Aliorum autem in virgis exiguum erat viride, reliquum vero aridum: et hi seorsum statuebantur. Alii veniebant afferentes virgas suas sicut acceperant virides, maximaque pars populi hujusmodi virgas porrigebat; et magnum ex his nuntius ille gaudium cepit: et hi seorsum statuebantur. Alii afferebant virgas suas virides et pampinos habentes: et hi seorsum statuebantur; et hos quoque nuntius ille magna cum hilaritate excipiebat (28). Alii afferebant virgas suas virides, ex quibus excreverant pampini earum (29); qui pampini quosdam fructus afferebant. Qui hujusmodi (30) virgas porrigebant valde hilares erant vultu; sed et nuntius ipse quidem ex eis

VARIE LECTIONES ET NOTÆ

(9) Mss. Angl. *cruciare*.

(10) Sic Fellus Lamb. *animo se habere*. Bodl. *animose gerere*. Carm. et Vict. *animam agere*. Al. *animose agere*. Exhibent quoque *animose* edit. Cler. et Russel. minus recte, ut quidem videtur.

(11) Al. *sæpiusque* pro *variasque*.

(12) Lamb. *quæ instituerit*.

(13) Lamb. *qui creavit omnia et formavit universa*.

(14) Edit. Oxon. *et quod multam vexationem patiaris necesse est*.

(15) Mss. Angl. *quod dignum te habuit, cum prædiceret incommodum tibi instare valenti id sustinere, præscius futuri*.

(16) Lamb. *desunt, ac nati*.

(17) Mss. Angl. *in mandatis meis ambula, quæ præcepit*. Sic et edit. Oxon.

(18) Lamb. *cum falce de ea salice*.

(19) Mss. Angl. *quo nomine mirabar*. Editio Felli Oxon. *Ex quo opere mirabar*.

(20) Al. *cogitabam*. Sic et Fellus.

(21) Ita Fellus ex mss. Editi., *tota*.

(22) Sic editio Felli Oxon. ex Lamb. Al. *illis reposcit*.

(23) Lamb. *ista quæ acceperat ordine, eodem vocabatur ad illum, virgamque*.

(24) Conjecit cl. Wakius, ante ista verba: *Alii virgas suas, etc.*, excidisse librario sequentia: *Alii virgas afferebant, virides quidem, sed scissuras habentes*. Hæc enim memorat Hermas in hac ipsa Similit., capp. 5 et 7.

(25) Lamb. *alia vero dimidia*.

(26) Mss. Angl. *paulo minus*. Sic et editio Oxon.

(27) Sic Fellus. Al. *ipsum cacumen*. Ita et Bodl. Hermas ipse sub init. cap. 10 hujus similit., hæc habet: *Exceptis cacuminibus earum*. Sic rursus cap. 11. Hinc confirmatur lectio quam sequimur.

(28) Lamb. *magna hilaritate capiebat*.

(29) Bodl. *earumque pampini*.

(30) Lamb. *quemdam fructum afferebant eorum virorum qui hujusmodi*.

magnam lætitiā percipiebat; nec minus pastor ille cum eo (31) ex eadem causa hilaritatem capiebat.

CAPUT II.

Tunc nuntius Domini coronas jussit afferri. Allatæ sunt autem coronæ velut ex palmis factæ; et coronavit eos viros nuntius, in quorum virgis pampinos invenerat et fructum (32); et jussit eos ire in turrim. Sed et illos viros misit in turrim, in quorum virgis sine fructu (33) invenerat pampinos, dato eis sigillo. Nam vestem eandem habebant, id est candidam sicut nivem; cum qua jubebat ipsos ire (34) in turrim. Nec minus et eos qui reddiderant virgas suas, sicuti acceperant virides, data eis veste candida; et sic eos dimisit ire (35) in turrim. His consummatis, ait ad pastorem illum: Ego vado; tu vero dimitte hos intra muros, in eo loco quo quisque metuit habitare, consideratis prius virgis eorum diligenter: tamen, ne quis te fallat, considera. Sed et si quis te præterierit, inquit, ego eos super aram probabo. His ad pastorem dictis, recessit. Postquam ille discesserat, ait mihi pastor: Accipiamus ab omnibus virgas; et plantemus illas, si possint revirescere (36). Dico ei: Domine, istæ quæ sunt aridæ virgæ, quo modo possunt revirescere? (37) Ait mihi: Arbor ista salix est, et semper amat vitam. Si plantatæ ergo fuerint hæ virgæ, exiguumque humoris acceperint (38), plurimæ ex eis revirescent. Tentabo enim, et suffundam (39) eis aquam: et si qua earum potuerit vivere, gratulabor ei; quod si non, certe non videbor ego negligens fuisse. Jussit deinde me vocare eos. Et sicut steterunt quisque eorum, venerunt ordine suo, virgasque suas tradiderunt: quas acceptas ille singulas plantavit ordinibus suis. Et postquam plantasset omnes, aquam multam supereffudit (40) illis; ita ut tegerentur ab aqua, neque ab ea exstarent. Deinde cum irrigasset illas, ait mihi: Namus; et post paucos dies revertamur, et visitemus eas. Qui creavit enim hanc arborem, vivere vult (41) omnes eos, qui ex ea acceperunt virgas. Ego autem spero, cum sint aqua superinfusæ hæ (42) virgæ, plurimas victuras humore capto (43).

CAPUT III.

Dico ei: Arbor hæc, Domine, demonstra mihi, quid sit: valde enim moveor, quod tot ramis recisis (44) integra videatur esse; nec omnino quidquam de ea minus videtur esse; quo maxime (45) stupeo. Audi, inquit: Arbor hæc magna quæ campos tegit ac montes totamque terram, lex est Dei in totum orbem terrarum data. Hac autem lege Filius Dei prædicatus (46) est in omnibus finibus orbis terræ. Populi vero stantes sub umbra, ii sunt qui audierunt prædicationes ejus, et crediderunt. Nuntius autem ille magnificus et bonus (47) Michael est, qui populi hujus habet potestatem et gubernat eos. Hic enim in corde eorum qui crediderunt, inserit legem. (48) Visitat igitur eos, quibus dedit legem, si eam custodierunt. Videt autem uniuscujusque virgam, et ex eis multas labefactas. Illæ enim virgæ, Domini lex sunt. Cognoscit autem (49) deinde omnes eos, qui non servaverunt legem; sciens sedem uniuscujusque eorum. Dico ei: Quare, inquam, Domine, alios dimisit in turrim, alios tibi hic reliquit? Hi, inquit, quicumque supergressi sunt legem quam ab eo acceperunt, in mea relictis sunt potestate; ut admissorum (50) suorum agant pœnitentiam; qui autem satisfecerunt legi et servaverunt eam, sub illius potestate sunt. Qui sunt ergo, Domine, inquam, in turrim euntes coronati? Ait mihi: Quicumque luctati cum diabolo vicerunt eum, illi sunt coronati. Illi autem sunt, qui ut servarent legem, perpassi sunt iniqua (51). Illi vero, qui virides virgas pampinosque sine fructu habentes tradiderunt, propter eandem quidem legem vexationem sustinuerunt, non obierunt autem mortem (52); sed nec abnegaverunt sanctam (53) legem. Hi vero, qui virides, sicut acceperant, tradiderunt; modesti sunt atque justis, et qui valde pura mente vixerunt et custodierunt mandata Dei. Reliqua autem scies, cum consideravero illas virgas quas plantavi et irrigavi.

CAPUT IV.

Post paucos vero dies reversi sumus; eodemque loco consedit nuntius ille magnificus; ego autem astiti

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(31) Sic Fellus ex Lamb. Al. omittunt, cum eo.	(43) Lamb. humo receptas. Bodl. humore percepto.
(32) Lamb. eos viros, in quorum virgis pampinorum invenerat fructum: omisso, nuntius.	(44) Mss. Angl. præcisis. Sic et edit. Oxon.
(33) Lamb. de sunt, sine fructu.	(45) Mss. Angl. nomine.
(34) Lamb. quibus jubebat ire. At Vic. habebant pro jubebat.	(46) Lamb. Hæc autem lex Filius Dei est, prædicatus.
(35) Lamb. deest, ire.	(47) Mss. Angl. magnus et honestus. Ita quoque Felli edit. Oxon. Hunc locum laudat Origines Comment, in Matth. tom. XIV, edit. nov. tom. II, pag. 644.
(36) Bodl. et Lamb. reviviscere. Ita sæpe. Sic et mss. Vict. et Carm. Fellus autem in edit. Oxon. si forte possint revirescere.	(48) Lamb. legem suam.
(37) Lamb. desunt: Dico ei... revirescere.	(49) Lamb. ex iis multas vexatas. Illæ enim virgæ lex est. Cognoscens deinde.
(38) Lamb. humorem.	(50) Lamb. commissorum.
(39) Lamb. effundam.	(51) Bodl. injusta.
(40) Lamb. effudit. Bodl. suffudit.	(52) Lamb. oderunt vero legem.
(41) Lamb. jussit.	(53) Mss. Angl., Vict. et Carm. suam.
(42) Mss. Angl. adquatæ hæ.	

ei. Tunc ait mihi: Succinge (54) te sabano, et ministra mihi. Succinxi me sabano mundo, quod erat factum ex sacco. Ut autem vidit me cinctum, et paratum illi (55) ministrare, ait: Voca viros illos, quorum virgæ plantatæ sunt, suo quemque ordine, sicut porrexerunt illas. Et duxit me in campum; et vocavi (56) omnes; qui etiam universi constiterunt ordinibus (57) suis. Ait deinde ad illos: Quisque virgam suam extrahat, et ad me afferat. Et primo tradiderunt, qui aridas et putridas habuerunt. Et quorum (58) putridæ et aridæ repertæ sunt virgæ, jussit eos stare seorsum, Deinde porrexerunt qui aridas quidem, sed non putridas habuerunt. Aliqui eorum tradiderunt virgas (59) virides: quidam vero aridas et putridas, velut a tinea tactas. Eos qui virides tradiderunt, jussit seorsum stare: illos vero qui aridas et putridas tradiderunt, cum primis stare (60) jussit. Porrexerunt deinde illi qui semiaridas habuerant, et scissuras habentes: multi ex illis virides porrexerunt, nec scissuras habentes; quidam vero virides, pampinos habentes, et in pampinis fructum, sicut illi qui in turrim iverunt coronati. Alii porrexerunt aridas, et non putridas. Quidam vero sicut fuerant, semiaridas et scissuras habentes. Jussit unumquemque eorum seorsum stare; alios suo quemque ordine (61), alios seorsum.

CAPUT V.

Deinde porrexerunt qui habuerant (62) virides quidem virga, sed scissuras habentes. Hi omnes virides tradiderunt, suoque ordine steterunt. Gaudium autem ex his percepit hic Pastor, quod omnes politæ (63) essent, et deposuissent scissuras suas. Deinde porrexerunt, qui dimidiam viridem, et dimidiam aridam habuerant: quorundam vero inventæ sunt totæ virides; aliorum semiaridæ: aliorum virides et pampinos habentes (64). Hi omnes dimissi sunt unusquisque in suum ordinem (65). Tradiderunt (66) deinde qui habuerant duas partes virgarum suarum virides, tertiamque aridam: multi ex eis virides porrexerunt; multi semiaridas; cæteri vero aridas et non putridas. Hi omnes dimissi sunt in suum quisque ordinem. Deinde porrigebant, qui abuerant in virgis suis duas partes aridas, tertiamque viridem: multi quoque ex eis porrexerunt semiaridas; quidam vero aridas et putridas; alii autem semiaridas et scissuras habentes: pauci vero virides. Hi igitur omnes constiterunt in suo quisque ordine (67). Deinde porrexerunt, qui tertium (68) habuerant viride, reliquum vero aridum: horum virgæ majori ex parte inventæ sunt virides, ramusculos habentes, et in eis ramusculis fructum; et reliquæ virides totæ. Ex his virgis gaudium vehementer percepit pastor ille, quia sic invenerat eas. Abierunt et illi in ordines suos.

CAPUT VI.

Postquam autem omnium (69) virgas considerasset, ait mihi: Dixeram tibi, arborem hanc diligere vitam. Vides, quod (70) multi egerunt pœnitentiam, et assecuti sunt salutem. Video, inquam, domine. Ut scias, inquit, bonitatem et clementiam Domini magnam, et honorandam (71) esse, qui dedit spiritum iis qui digni erant agere (72) pœnitentiam. Et dixi: Quare ergo, Domine, non omnes egerunt pœnitentiam? Ait mihi: Quorum viderat (73) Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis præcordiis; illis tribuit pœnitentiam. At quorum aspexit dolum et nequitas, et animadvertit ad se fallaciter reversuros (74), negavit iis ac pœnitentiam regressum, ne rursus legem ejus nefandis maledicerent verbis. Dico ei: Nunc mihi, domine, demonstra, qualis sit (75) locus cujusque eorum qui virgas reddiderunt, et sedes eorum (76): ut auditis his et creditis, ii qui non custodierunt integrum, sed dissipaverunt sigillum quod acceperunt, agnitis suis factis, pœnitentiam agant; et accepto a te sigillo, Domino dent honorem (77), quod sit super (78) eos motus clementiasua, et miserit te, ut spiritus eorum renoves. Audi, inquit: Quorum virgæ aridæ et putridæ repertæ sunt, et velut a tinea tactæ; hi sunt transfugæ, et (79) Ecclesiæ pro-

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(54) Mss. Angl. *incinge*. Et mox *incinxi*. Usitata autem Græcis vocem *σάβανον*, quæ linteum sive linteamen denotat, vetus interpres hic in sua versione retinuit.

(55) Lamb. *sibi*.

(56) Lamb. *Et eduxit in campo, et vocavit*.

(57) Mss. Angl. *agminibus*.

(58) Lamb. *quæ*.

(59) Lamb. addit. *suas*. Et mox omittit *aridas et*.

(60) Lamb. *primariis tradere*. Bodl. *primariis stare*.

(61) Ms. Angl. *suo quoque agmine*. Ita sæpe. Habent etiam *agmine* Vict. et Carm.

(62) Lamb. *habuerunt*. Sic et paulo post, et passim.

(63) Quidam ex impressis habent *imitatæ*. Al. *invitatæ*. At ms. Lamb. *mutati*. Sic et Victor.

(64) Mss. Angl. *aliorum pampinos habebant*.

(65) Al. *unusquisque in suo ordine steterunt*.

Deinde.

(66) Ita Felli editio Oxon. ex Lamb. Al. omittunt

Tradiderunt.

(67) Conjecit Wakius, librarii incuria hic fuisse omissa sequentia: *Quidam porrigebant virgas suas paululum aridas; (aridum enim erat ipsum cacumen) scissuras vero habebant*. De his enim fit mentio in hujus similit. cap. 4 et 10.

(68) Ex Fello mss. Angl. *minimum* pro *tertium*. Sic et Victor.

(69) Lamb. *omnes*.

(70) Mss. Angl. *quam*.

(71) Ms. Angl. *honestam*.

(72) Lamb. *diligunt agere*.

(73) Ms. Angl. *vidit*.

(74) Lamb. *reversos*.

(75) Sic mss. Angl. et Vict. Sic et edit. Oxon. At edit. Paris. *quis, quid is*.

(76) Lamb. *sederunt seorsim*.

(77) Lamb. *accepto ait sigillo, Domine, dent honorem*.

(78) Ms. Angl. *in* pro *super*.

(79) Al. omittunt *et*, quod exhibet edit. Oxon.

ditores, qui inter reliqua sua delicta, nefandis verbis Dominum insectati (80) nomen ejus negaverunt, quod super eos erat invocatum. Hi igitur omnes mortui sunt Deo; atque etiam neminem eorum vides egisse pœnitentiam, tametsi audierint mandata mea, quæ tu eis protulisti: ab hujusmodi ergo hominibus abest vita (81). Hi quoque qui aridas et non putridas tradiderunt, non procul ab (82) illis fuerunt, ficti enim erant, et doctrinas pravas intulerunt, et perverterunt servos Dei; præcipue eos qui peccassent: non sinentes eos ad pœnitentiam redire, sed doctrinis fatuis detinentes. Hi ergo habent ad spem regressum: atque etiam multos vides agere pœnitentiam, ex quo eis mandata mea protulisti; et adhuc agent pœnitentiam. Quicumque vero non agerint pœnitentiam, ii et patientiam perdiderunt, et vitam (83) suam amittent. At his qui egerint, murus in primis cœpit esse sedes (84) eorum; quidam vero etiam (85) in turrim ascenderunt. Vides igitur, inquit, in pœnitentia, peccantium inesse vitam; non agentium vero pœnitentiam, mortem paratam.

CAPUT VII.

De his vero qui semiaridas virgas porrexerunt, et scissuras habuerunt, audi. Quorum tantummodo semiaridæ erant virgæ; hi dubii sunt; nec enim vivi sunt, nec mortui. At hi qui semiaridas et scissuras habentes tradiderunt; et dubii sunt, et maledici, de absentibus detrahentes, et nunquam inter se pacem habentes, et inter se (86) invidentes. Et iis quidem proposita et pœnitentia: vides enim ex his aliquos pœnitere. Quicumque vero eorum cito egerunt (87) pœnitentiam, hi in turri habent sedem: at ii qui tarde egerunt, in muris habitant (88). Qui vero non egerunt pœnitentiam, sed in suis permanserunt factis, morte morientur. At vero hi qui virides quidem virgas, sed scissuras habentes tradiderunt; fideles semper fuerunt et boni, sed habentes inter se quamdam invidiam et zelum (89) de principatu et dignitate. Verum omnes hujusmodi insipientes (90) sunt et fatui, qui habent inter se æmulationem de principatu. Attamen hi, cum sint alioqui boni, si auditis mandatis istis (91) emendaverint se, et cito per suasionem meam (92) egerint pœnitentiam; in turri denique incipient habitare, sicut et hi qui egerunt digne (93) pœnitentiam. Quod si quis eorum rursus ad dissensionem redierit, repelletur (94) a turri, et vitam suam perdet. Vita enim eorum qui custodiunt mandata Domini, in mandatis consistit; non in principatu aut aliqua dignitate. Per patientiam enim et humilitatem animæ vitam homines consequentur: per seditiones vero et contemptum legis mortem sibi acquirunt.

CAPUT VIII.

Qui vero in virgis suis dimidium aridum habebant, et dimidium viride, hi sunt negotiationibus involuti, neque appliciti sanctis: ideoque etiam dimidium eorum vivit, dimidium vero mortuum est. Multi igitur ex illis, auditis mandatis, egerunt pœnitentiam, et in turri habitare cœperunt: quidam vero eorum in totum destiterunt. His igitur non est locus pœnitentiæ: a negotiatione enim sua, nefanda in Dominum locuti sunt, et eum abnegaverunt. Propter hanc igitur nequitiam amiserunt vitam. Multi vero ex his dubiam mentem induerunt. Adhuc et iis est regressus; qui si cito pœnitentiam egerint, in turri sedem habebunt; si vero tardius egerint, in muris habitabunt; si autem non egerint (95), mortem sibi acquirunt. Ad hi qui duas partes virgarum suarum virides habuerunt, et tertiam aridam; compluribus modis depravati (96), negaverunt Dominum. Ex his igitur multi egerunt pœnitentiam, atque ita in turri habitare cœperunt; et multi a Deo in perpetuum recesserunt: illi igitur in totum amiserunt vitam (97). Quidam vero dubia mente concepta, dissensiones concitaverunt: iis adhuc regressus est, si cito egerint pœnitentiam, nec voluptatibus (98) suis remorati fuerint; si autem permanserint in factis suis, mortem sibi acquirunt.

CAPUT IX.

Qui vero porrexerunt virgas suas, quarum duæ partes aridæ fuerant, et tertia viridis; fideles quidem fuerunt, sed locupletati et exsaturati (99) bonis, apud exteras gentes celebriores esse cupierunt (100),

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(80) Ms. Angl. *insecuti*.(81) Lamb. *tu habes ita*.(82) Mss. Angl. *prope ab*.(83) Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. *ii et pœnitentiam, et vitam*.(84) Lamb. *hi qui egerint; murus erit sedes*. At Victor. *mutis pro murus*. Felli autem edit. Oxon. sic: *At ii qui egerint, in primis muris, cœpit, etc.*(85) Ita mss. Angl., Victor. et Carm. Ita et Felli edit. Oxon. Al. *etiam qui non*.(86) Bodl. desunt *inter se*. Lamb. *intra se*.(87) Mss. Angl. *gesserunt*.(88) Lamb. *habitabunt*.(89) Sic Fellus ex Lamb. Al. *contentionem*.(90) Lamb. desunt, *insipientes et*.(91) Mss. Angl. *meis*.(92) Mss. Angl. *persuasionis suæ*. Editt. Paris, et Clerici *persuasionem*, mendose. Fabricii quoque editio typhotetæ incuria hic male se habet.(93) Lamb. desunt, *digne*.(94) Al. *expelletur*,(95) Lamb. add. *pœnitentiam*.(96) Mss. Angl. *quamplurimis generibus inficati*.(97) Bodl. *pœnitentiam*.(98) Lamb. *in voluntatibus*.(99) Lamb. *exacti*.(100) Mss. Angl. *honestiores esse cupiere*.

et in superbiam magnam inciderunt (1), et sublimia cœperunt spirare (2), et veritatem deserere (3); neque appliciti sunt justis, sed (4) cum exteris gentibus convixerunt; et hæc illis vita dulcior visa est: a Deo tamen non recesserunt, et in fide perseveraverunt (5); sed opera fidei non exercuerunt. Multi igitur ex illis egerunt pœnitentiam; et sedes eorum in turri esse cœperunt. Alii vero viventes cum exteris gentibus, et elati vanitatibus suis (6), in perpetuum a Deo defecerunt (7), nationum facinoribus et operibus servientes. Hujusmodi ergo homines adnumerati sunt exteris nationibus. Alii ex his dubiam mentem habere cœperunt, non sperantes se propter facta sua assequi posse (8) salutem: alii dubii facti, dissensiones excitaverunt. His igitur et illis qui propter facta sua dubii esse cœperunt, adhuc est regressus: sed hæc pœnitentia cita (9) esse debet, ut sit in turri sedes eorum. His vero qui non agunt pœnitentiam, sed permanent in voluptatibus suis, mors prope est.

CAPUT X.

At hi qui virgas virides porrexerunt, exceptis cacuminibus earum quæ sola arida (10) erant, et scissuras habebant; semper boni atque fideles et probi erga Deum (11) fuerunt; sed parumper deliquerunt propter inanes voluptates, et minutas cogitationes (12), quas intra (13) se habuerunt. Auditis ergo verbis meis, plurimi egerunt pœnitentiam celeriter; et in turri habitare cœperunt. Quidam autem ex his evaserunt dubii; quidam adjecerunt ad dubiam mentem, etiam dissensiones movere. In his igitur etiam nunc spes est regressus, quia boni semper fuerunt; difficile autem movebuntur (14). Qui vero virgas suas aridas porrexerunt, exceptis cacuminibus earum quæ sola erant viridia (15), crediderunt quidem Deo, in sceleribus vero conversati sunt (16); nunquam tamen a Deo recesserunt, sed semper nomen Domini libenter tulerunt, et libenter in hospitibus suis Dei servos susceperunt (17). Audito igitur hoc, regressi (18), sine mora egerunt pœnitentiam, et omnem virtutis æquitatem (19) exercuerunt. Aliqui vero eorum mortem obierunt; et alii libenter adversa passi sunt, memores (20) factorum suorum.

CAPUT XI.

Postquam finisset omnium virgarum explanationes (21), ait mihi: Vade, et dic omnibus, ut agant pœnitentiam; et vivent Deo, quia motus Dominus magna clementia sua (22), misit me ut pœnitentiam nuntiarem omnibus, his etiam qui non merentur (23) propter facta sua assequi salutem. Sed patiens est Dominus, et invitationem per Filium suum factam vult conservare. Dico ei: Spero, Domine, fore ut auditis his universi agant (24) pœnitentiam. Credo enim, unumquemque agnitis (25) suis factis et accepto Dei timore, ad pœnitentiam regressurum. Ait mihi: Quicumque toto corde egerint pœnitentiam, ut purificaverint se ab omni nequitia quæ supra dicta est (26), et non adjecerint adhuc ad delicta sua quidquam; accipient a Domino remedium priorum (27) peccatorum suorum, si nihil dubitaverint de mandatis his (28); et vivent Deo. Qui vero adjecerint, inquit, ad delicta sua, et conversati fuerint in cupiditatibus (29) sæculi hujus; damnabunt seipsos ad mortem. Tu vero ambula in mandatis istis; et vives Deo: et quicumque ambulaverint in his, et recte ea exercuerint, vivent Deo. Postquam vero hæc omnia mihi ostendit, ait mihi: Reliqua post dies paucos tibi ostendam.

SIMILITUDO IX.

Ædificandæ militantis et triumphantis Ecclesiæ mysteria maxima.

CAPUT PRIMUM.

Postquam scripsi Mandata et Similitudines pastoris illius, nuntius pœnitentiæ venit ad me, et dixit mihi: Volo ostendere tibi quæcunque Spiritus tibi ostendit, qui in effigie Ecclesiæ locutus est tecum. Ille enim Spiritus, Filius Dei est. Et quia infirmior eras corpore, non ante per nuntium declaratum est

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(1) Lamb. *superbiam magnam induerunt.*
 (2) Ita Bodl. Lamb. et Vict. Editi, *sperare.*
 (3) Mss. Angl. *deseruerunt.*
 (4) Sic mss. Vict. et Carm. Sic et edit. Oxon. Al. omittunt, *sed.*

(5) Lamb. *fideles perseveraverunt esse.*
 (6) Mss. Angl. *evecti vanitatibus eorum.*
 (7) Mss. Angl. *destiterunt.*
 (8) Lamb. *deest. posse.*
 (9) Bodl. *citata.*
 (10) Lamb. *solidæ aridæ.*
 (11) Lamb. *honesti erga Dominum.*
 (12) Lamb. *inanes et minimas disputationes.*
 (13) Bodl. *in Lamb. inter.*
 (14) Lamb. *boni semper difficile movebuntur.*
 (15) Lamb. *quæ solæ erant viridæ.*
 (16) Al. *etsi ad scelera aliqua prolapsi sunt.*

(7) Mss. Angl. *repperunt.*
 (18) Mss. Angl. *hoc regressu.*
 (19) Victor. *virtutem æquitatis.*
 (20) Lamb. *et libenter patiuntur, memores.*
 (21) Al. *exsolutiones.*
 (22) Lamb. *mortis Dominus in multa sua clementia.*
 (23) Mss. Angl. *omnibus darem, et quidem quibusdam non merentibus.*
 (24) Al. *quoniam, auditis his, universi agent.* Edit. Pacis. *quoniam, eruditus his.*
 (25) Lamb. *auditis.*
 (26) Lamb. *desunt, quæ supra dicta est.*
 (27) Mss. Angl. *deest. priorum.*
 (28) Lamb. *meis.* Sic et edit. Felli Oxon.
 (29) Al. *desideriis.*

tibi, quam firmatus es a Spiritu, auctusque viribus, ut etiam nuntium possis videre, hunc enim bene quidem ac magnifice (30) ædificatio turris ab Ecclesia tibi ostensa est; sed ut a virgine (31) monstrata, cuncta vidisti. Nunc autem per nuntium illustraris, per eundem quidem Spiritum. Sed oportet te omnia diligenter videre: idcirco enim in domum tuam missus sum habitare ab illo nuntio venerando (32) ut cum omnia potenter videris, nihil ut prius expavescas. Et duxit me in ascensum montis Arcadiæ (33); et consedimus in cacumine ejus. Et ostendit mihi campum magnum; et circa eum duodecim montes alia atque alia figura. Quorum primus, niger erat sicut fuligo. Secundus glabrus, sine herbis. Tertius spinis et tribulis plenus. Quartus habebat semiaridas herbas; quarum superior pars erat viridis, proxima autem a radicibus arida; quædam etiam herbæ, cum sol incanduisset, aridæ fiebant. Quintus mons asperimus erat; sed herbas virides habebat. Sextus mons scissuris erat plenus, quibusdam minoribus, quibusdam vero majoribus; sed in illis scissuris erant herbæ, non valde quidem lætæ (34), sed velut marcidæ esse videbantur. Septimus vero mons delectabiles (35) habebat herbas, et totus fertilis erat; et omne genus pecudum et volucrum (36) cæli pabulum (37) carpebant ex illo: et quantum vescebantur ex illo (38), tanto lætiores herbæ crescebant. Octavus mons fontibus erat repletus; et ex illis fontibus adaquabatur omne genus creaturæ Dei. Nonus mons nullam omnino aquam habebat, et totus destitutus erat; sed et mortiferos serpentes alebat (39), et hominibus perniciosos. Decimus mons proceras arbores continebat (40), totusque erat umbrosus (41); et sub umbra pecudes jacebant requiescentes ac ruminantes. Undecimus mons densissimis arboribus repletus erat: et arbores illæ aliis atque aliis oneratæ videbantur (42) fructibus; ut quisquis videret, cuperet (43) edere de fructibus earum. Duodecimus mons candidus erat totus, et aspectum habebat delectabilissimum (44), et ipse sibi summum præstabat decorem.

CAPUT II.

In medio vero campo candidam et ingentem petram mihi ostendit, quæ de ipso campo surrexerat; et petra illa altior montibus illis erat, et quadrata erat, ita ut posset totum orbem sustinere. Vetus autem mihi videbatur esse; sed habebat novam portam, quæ nuper videbatur exsculpta. Et porta illa clariorem splendorem quam sol habebat; ita ut mirarer vehementer lumen ejus. Circa vero portam illam stabant virgines duodecim (45): ex quibus quatuor quæ obtinebant angulos portæ, digniores (46) mihi videbantur esse; sed et cæteræ dignæ erant; stabant autem in quatuor partibus portæ. Erat autem et id ad gratiam illarum virginum, quod illæ binæ et binæ vestitæ erant linteis (47) tunicis, et decenter succinctæ exertis brachiis (48) dextris, tanquam fascem aliquem levaturæ; sic erant paratæ: vehementer enim hilares erant, atque promptæ. Hæc cum vidissem, mecum ipse mirabar, quod tam magnas et præclaras res viderem. Et rursus mirabar (49) propter virgines illas, quod tam decoræ et (50) delicatæ essent, et ita constanter ac fortiter starent tanquam totum cælum portaturæ (51). Et cum hæc intra me cogitarem (52), ait ad me Pastor ille: Quid intra te disputas atque torqueris, et ipse tibi sollicitudinem adjicis (53)? Quæcunque non potes intelligere, noli attendere (54), tanquam si sapiens sis; sed roga Dominum, ut accepto sensu intelligas ea. Quæcunque post te sunt, non potes videre; quæ vero sunt ante te, vides. In his igitur quæ non potes videre, noli torqueri; et eorum intelligentiam cape (55), quæ tu vides. Desine

VARIE LECTIONES ET NOTÆ

- (30) Mss. Angl. *modeste*.
 (31) Lamb. *ad virginem*.
 (32) Mss. Angl. *dignissimo*.
 (33) Lamb. *Arcadiæ montem*.
 (34) Ita mss. Lamb., Vict. et Carm. Ita quoque Felli edit. Oxon. et Hamb. Fabricii. Al. *latæ*.
 (35) Mss. Angl. *hilares*.
 (36) Mss. Angl. *volucres*.
 (37) Lamb. *pabula*.
 (38) Mss. Angl. *inde*. Lamb. *inde, tanto amplius lætiores*.
 (39) Mss. Angl. *habebat*. Addit Lamb. *et homines pro hominibus*.
 (40) Mss. Angl. *habebat arbores magnas*.
 (41) Lamb. *tenebrosus*.
 (42) Bodl. *ordinatæ erant*. Lamb. *ornatæ erant*.
 (43) Mss. Angl. *si quis vidisset, concupisceret*. Felli in sua edit. Oxon. *quis retinuit pro quisquis*.
 (44) Mss. Angl. *hilarissimum*.
 (45) Laudant hunc locum Origenes homil. 43, in *Ezech.*, auctor *Operis imperfecti in Matth.* xix, 28, et scriptora Vitæ S. Genovesæ cap. 4. Horum verba inter Veter. Testim. superius reperies.

- (46) Lamb. *dignitiosiores*. Et mox, *dignitosæ*. Sic etiam infra cap. 6 sub initium, *dignitosos* pro *dignitate splendoros*. Atque ita legendum statuit Clericus e ms. optimæ notæ Lambethano. «Vox enim *dignitosus*, inquit, non ævi quidem Ciceroniani est, sed nec infimi. Veteres Glossæ: *Dignitosus, ἀξιοματιζός.*» Vide item de hac voce Ducangium in *Glossario*.
 (47) Mss. Angl. apud Felli: *Inerat autem inter genera earum virginum et hæc binæ vestitæ linteis*. Apud Clericum vero Lamb. sic se habet: *Inerat autem inter gratiam earum virginum hæc binæ vestitæ linteis tunicis, et decem incinctæ exertis*.
 (48) Ita mss. Angl. Ita et Vict. et Carm. Horum mss. lectionem sequuntur quoque Felli et Fabricius. Al. *exterius brachiis*.
 (49) Lamb. *movebar*.
 (50) Mss. Angl. desunt, *decoræ et*. Et mox Lamb. omittit, *constanter ac*.
 (51) Mss. Angl. *portandum haberent*.
 (52) Mss. Angl. *disputarem*. Et mox, *disputas*; ubi Felli edit. Oxon. habet *cogitas*.
 (53) Mss. Angl. *adducis*.
 (54) Lamb. *perpendere*.
 (55) Mss. Angl. *dominare*.

esse curiosus. Ego autem demonstrabo tibi cuncta, quæcunque debeo (56) ostendere: nunc autem reliqua considera.

CAPUT III.

Et cum hæc dixisset mihi, suspexi (57): et ecce vidi venisse sex viros excelsos ac venerandos, et omnes similes (58) vultu; et vocasse quamdam multitudinem virorum; et hi qui venerant vocati ab illis, et ipsi quoque excelsi et fortes erant. Jusserunt autem illi sex eos turrim quamdam (59) super eam portam ædificare. Magnus vero tunc fremitus cœpit esse decurrentium circa portam huc atque illuc (60), eorum virorum qui ad ædificandam turrim convenerant (61). Virgines vero illæ quæstabant circa portam, jubebant eis ædificationem turris accelerare (62). Ipsæ autem exporrexerunt manus suas, tanquam aliquid accepturæ ab illis. Tunc illi sex jusserunt, ut (63) ex quodam profundo lapides attollerent, et in ædificationem turris præpararent. Et elevati sunt decem lapides candidi, quadrati (64), circumcisi. Postquam vero sex illi advocaverunt has virgines, jusserunt eas universos lapides, quicunque in turris ædificationem mittendi essent, portare (65); et translatos per portam tradere (66) eis qui ædificaturi erant turrim illam. Continuo hæc virgines eosdem lapides qui prius elevati erant (67) de profundo, inter se elevare (68) cœperunt pariter omnes.

CAPUT IV.

Qui autem steterunt circa portam, sic etiam portabant: ut qui videbantur esse fortiores, ad angulos ponerentur: cæteri vero lapides ad latera subiciebantur (69): atque ita universos lapides pertulerunt, eosque per portam (70) translatos ædificantibus, sicut jussæ erant (71), tradiderunt. Illi vero excipientes, extruxerunt illos. Hæc autem ædificatio super illam petram magnam et portam fiebat; atque ab iis tota turris sustentabatur. Horum autem decem lapidum structura totam portam illam replevit, quæ in fundamento turris illius esse cœpit. Post illos vero decem lapides, alii viginti quinque elevati sunt (72) de profundo; et hi structi sunt in ædificationem turris ejusdem, per illas virgines levati, sicut priores. Post hos, alii triginta quinque elevati sunt, et hi similiter in eodem opere aptati sunt. Post hos, quadraginta lapides ascenderunt; et hi omnes adjecti sunt in structuram turris illius. Quatuor ergo ordines cœperunt esse in fundamento turris illius (73); desierunt enim lapides extrahi de (74) profundo: paulisper et hi qui ædificabant, quieverunt. Iterum illi sex viri multitudini illi imperaverunt, ut de illis duodecim montibus apportarent (75) lapides ad ædificationem turris ejusdem. Illi autem excidebant de universis montibus variorum colorum lapides (76); et deferentes eos (77) porrigebant virginibus: quos illæ accipientes transferebant (78), et in ædificationem turris porrigebant. In qua cum structi essent (79) illi, candidi, variique fiebant; et similiter omnes priores (80) mutabant colores. Quidam vero ab ipsis viris porrigebantur; qui cum in eam ædificationem venissent, quales ponebantur, tales et permanebant. Hi nec candidi fiebant, nec varii; quoniam non erant a virginibus per portam translati. Hi ergo lapides deformes erant in ædificatione (81); quos cum animadvertissent illi sex viri, jusserunt tolli et suo loco reponi unde delati fuerant (82). Et dicunt ad illos qui lapides illos afferebant: Omnino vos nobis ad ædificationem hanc lapides porrigere nolite; sed juxta turrim ponite eos, ut hæc virgines translatos porrigant; nisi enim ab his virginibus translati fuerint per hanc portam, colores suos mutare non possunt: nolite igitur frustra laborare.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ

- (56) Lamb. *potueris* pro *debeo*.
 (57) Lamb. *inspexi*.
 (58) Lamb. *venisse viros excelsos, dignitosos et similes*.
 (59) Lamb. *eos illi ex turre quamdam*.
 (60) Bodl. *discurrentium circa portam hinc atque illinc*. Lamb. quoque habet *hinc atque illinc*.
 (61) Sic Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. *venerant*.
 (62) Lamb. *videbant ædificationem turris accelerari oportere*. Felli autem edit. Oxon. sic: *Agnoverunt ab eis ædificationem turris accelerari oportere*.
 (63) Mss. Angl. *deest, ut*. Et mox pro *attollerent et præpararent*, habent *ascendere et aptari*. Statimque: *Et ascenderunt decem*.
 (64) Lamb. *quidem et quadrati*. Sic et Felli. Voci autem sequenti, *circumcisi*, præmittendum *nec* jubet Cotelerius ex cap. 5 et 16.
 (65) Lamb. *ejus ædificationem ituri essent portare*.
 (66) Lamb. cum Fello: *itidem tradere*.
 (67) Mss. Angl. *primi ascenderunt*.
 (68) Mss. Angl. *allevare*.
 (69) Bodl. *a lateribus subibant*. Sic et Lamb., præpositione tamen *a* in *e* mutata.
 (70) Lamb. *portas*. Et paulo post, *porta* pro *portam*.
 (71) Mss. Angl. *jusserant*.
 (72) Mss. Angl. *ascenderunt*, ut sæpe.
 (73) Lamb. *fundamentis turris hujus*.
 (74) Lamb. *ergo lapides ascendere de*.
 (75) De quibus mentio cap. 1 hujus similit. Felli autem statim, *deferrent* pro *apportarent*, quod exhibent mss. Angl.
 (76) Mss. Angl. *lapides variis coloribus*.
 (77) Mss. Angl. *apportatos*.
 (78) Mss. Angl. *porrigebant*, et mox *transferebant*. Sic et Felli edit. Oxon.
 (79) Lamb. *quam cum instructi*.
 (80) Lamb. *et similes omnes et priores*. Mss. quoque Viet. et Carm. habent, *et priores*.
 (81) Lamb. *ædificationem*.
 (82) Mss. Angl. *referri unde deportati*.

CAPUT V

Effecta est autem structura illo die; sed turris consummata non est; futurum enim erat, ut ædificaretur (83); propterea etiam nunc et quædam dilatio facta est. Et jusserunt illi sex, eos qui ædificabant abire et veluti aliquandiu quiescere (84); illis vero virginibus præceperunt, ne a turri discederent (85); propterea autem videbantur mihi relictæ, ut custodirent turrim illam. Postquam autem recesserunt, dico (86) ad pastorem illum: Quare, domine, non est peracta ædificatio turris? Non enim, inquit, ante consummari potest, quam veniat dominus ejus, et structuram hanc probet; ut si quos lapides non bonos in ea invenerit, mutentur: ad voluntatem enim ejus ædificatur (87) hæc turris. Vellem, inquam, Domine, scire, quid significet ædificatio turris hujus, et de hac petra, et de hac porta cognoscere, et de montibus, et de virginibus, et de lapidibus qui extracti sunt (88) de profundo, nec circumcisi sunt, sed sicut ascenderunt, sic missi sunt (89) in structuram; et quare primum lapides decem in fundamento structi sunt (90), deinde viginti quinque, deinde triginta quinque, deinde quadraginta: item de illis lapidibus qui positi sunt in structuram, iterumque sublatis, et in locum suum (91) relati. De omnibus his, domine, desiderium animæ meæ comple, et omnia mihi demonstra. Et dixit mihi: Si arduus (92) non fueris, omnia cognosces (93), et videbis reliqua quæ futura sunt huic turri; et omnes similitudines diligenter cognosces. Et venimus post dies paucos in eundem locum, ubi sederamus, et dixit mihi: Perveniamus ad turrim: Dominus enim ejus venturus est, ut consideret eam. Venimus igitur illuc, et neminem alium quam virgines illas invenimus. Et interrogavit eas, an adfuisset ibi dominus turris illius? Et responderunt, continuo eum adfuturum (94), ut consideret structuram illam.

CAPUT VI.

Post pusillum vero video multitudinem virorum magnam venientem, et in medio eorum ita excelsum virum, ut magnitudine sua ipsam turrim superaret; et circa eum sex illos quos in ædificatione imperare videram, et eos omnes qui ædificaverunt turrim illam, et præterea alios quamplures dignitate (95) splendidos viros. Virgines vero illæ quæ custodiebant turrim illam, accurrerunt et osculatæ sunt eum (96) et prope eum (97) cœperunt ambulare. Ille autem tam diligenter considerabat structuram illam ut singulos lapides contrectaret (98); quinetiam singulos virga quam in manu tenebat (99), feriebat. Ex quibus quidam cum essent percussi, nigri fiebant velut fuligo; quidam autem tanquam scabri; quidam quasi scissuras habentes; quidam curti; quidam nec nigri nec albi (100); quidam asperi, nec cum cæteris lapidibus convenientes; quidam plurimas maculas habentes. Hæ sunt varietates lapidum illorum, qui in structura illa non idonei (1) reperti sunt. Jussit eos dominus omnes de turri deponi, et juxta eam relinqui; et alios lapides afferri et loco eorum reponi. Et interrogaverunt eum qui ædificabant, ex quo monte vellet afferri, et reponi in locum ejectorum? De montibus quidem vetuit afferri; sed ex campo quodam qui prope erat, jussit afferri (2). Foderunt enim campum illum, et invenerunt lapides splendidos, quadratos; quosdam vero etiam rotundos. Quicumque autem erant in illo campo omnes allati sunt, et per (3) portam transportati (4) a virginibus illis: et qui ex eis quadrati erant deformati (5) sunt, et positi in loco (6) ejectorum. At vero qui rotundi, non sunt adjecti in structuram; quoniam duri erant (7), et longum esse videbatur circumcidere eos: sed positi sunt circa turrim, tanquam futurum esset, ut circumciderentur, et in structuram mitterentur (8); valde enim splendidi erant.

CAPUT VII.

Hæc cum vidisset vir ille dignitate (9) præcipuus, et dominus totius turris, vocavit hunc pastorem; et tradidit ei lapides qui reprobati erant, et positi circa turrim; et ait ad illum: Communda diligenter lapides hos, et apta in structuram (10) turris, ut cum cæteris possint convenire; eos autem qui non conveniunt,

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (83) Lamb. *fuit: futurum enim, ut ædificetur.*
 (84) Mss. Angl. *recedere et veluti quiescere aliquid.*
 (85) Lamb. *recederent.*
 (86) Lamb. *omnes recesserunt, dixi.*
 (87) Ita Fellus in edit. Oxon. ex Lamb. Al. *ædificabatur.*
 (88) Mss. Angl. *ascenderunt*, ut sæpe alias.
 (89) Mss. Angl. *ierunt.*
 (90) Ms. Vict. *fundamentis structuræ.* Lamb. quoque habet, *fundamentis.*
 (91) Lamb. *loco suo.*
 (92) Ita mss. Angl., Vict. et Carm. Editi, *tardus.*
 (93) Ita Lamb. Ita et Felli edit. Oxon. Al. *non cognosces.* Omittunt quoque *non*, mss. Vict. et Carm. At Vict. sic: *omnia cognosces post; videbis.* Carm. vero; *o, cognosces p. v.* Quas mss. lectiones Clericus invertit. Neque aliter Russelius. Recte Fabricius.

- (94) Mss. Angl. *venturum.* Lamb. add. *esse.*
 (95) Mss. Angl. *dignitosos*, ut passim.
 (96) Lamb. *accurrerunt osculari eum.*
 (97) Lamb. *deest eum.*
 (98) Mss. Angl. *pertractaret.*
 (99) Lamb. *manu gerebat.*
 (100) Lamb. *desunt quidam.... albi.*
 (1) Mss. Angl. *boni.*
 (2) Mss. Angl. *apportari.*
 (3) Lamb. *illati sunt per.* Felli autem editio Oxon. *ablatis.* An mendose?
 (4) Lamb. *translati.*
 (5) Ita Lamb. Editi, *formati.* Vide infra not. 30.
 (6) Sic Lamb. et Felli edit. Oxon. Al. *locum.*
 (7) Lamb. *et durum erat, et tardum esse.*
 (8) Mss. Angl. *irent.*
 (9) Mss. Angl. *dignitosus.*
 (10) Lamb. *pone in structura.*

longe a turri projicies. Hæc cum præcepisset ei, cum omnibus cum quibus venerat ad turrim, abiit: virgines autem illæ steterunt circa turrim, custodientes eam. Et dixi ad pastorem illum: Quonam modo possunt lapides hi in structuram hujus turris, cum reprobati sint redire? Et dixit mihi: Ego de lapidibus istis majorem partem circumcidam et adjiciam in structuram, et convenient cum cæteris. Et dixi: Quo modo, domine, possunt circumcisi eundem locum implere (11)? Quicumque, inquit, minores inventi fuerint, in mediam structuram ibunt (12); majores vero de foris ponuntur, et continebunt eos. Hæc cum dixisset mihi: Eamus, inquit, et post triduum revertamur; et emundatos hos lapides in structuram adjiciam. Ea enim quæ sunt circa turrim, commundari debent omnia; ne forte subito paterfamilias superveniat, et immunda ea quæ circa turrim sunt, inveniat, et ita aspernetur (13); et hi lapides non mittantur (14) in structuram turris hujus, et ego negligens paterfamilias (15) videar esse. Post triduum (16) autem cum venissemus ad eandem turrim, ait mihi: Consideremus hos lapides omnes, et videamus qui ex eis possunt in structuram ire (17). Dico ei: Consideremus, domine.

CAPUT VIII.

Primum omnium cœpimus considerare eos qui nigri fuerant. Quales enim a structura depositi fuerant, tales sunt reperti. Jussit eos a turri moveri, et seorsum reponi (18). Deinde consideravit eos qui scabrosi fuerant: et multos ex eis circumcidi jussit, et per virgines eos in structuram turris aptari: illæ autem sublatis eos aptaverunt in media structura. Reliquos autem jussit cum illis nigris reponi: nam et hi evaserunt nigri. Deinde considerabat eos qui scissuras habebant: et ex illis multos circumcidi jussit, et per illas virgines adjici in structuram. Hi de foris positi sunt, quoniam (19) integri inventi sunt: reliqui autem propter multitudinem scissurarum non potuerunt affirmari (20), propterea projecti sunt ab ædificatione turris. Deinde considerabat eos qui curti facti erant: multi ex illis scissuras habebant, et nigri evaserant; alii vero scissuras magnas habebant, quos jussit apponi cum illis (21) qui rejecti erant: reliquos autem commundatos et affirmatos adjici jussit in structuram, quos sublatis virgines illæ in media structura aptaverunt; infirmiores enim erant. Deinde considerabat eos, qui dimidii quidem albi, demidii autem nigri fuerant reperti; et multi ex illis nigri inventi sunt: jussit et hos transferri ad illos qui rejecti erant. Reliqui vero toti candidi inventi sunt: et hi sublatis sunt a virginibus, et aptati in eadem turri; exteriores autem positi sunt qui (22) integri inventi sunt, ita ut possent continere eos qui in medio constructi erant; nihil enim eis (23) recisum est. Deinde considerabat eos qui duri et asperi fuerunt (24); pauci ex his adjecti (25) sunt, quoniam non poterant circumcidi; valde enim duri reperti sunt: reliqui autem formati (26) sunt, et in media structura a virginibus aptati; infirmiores enim erant. Deinde considerabat illos qui maculas habebant; et ex eis pauci reperti sunt nigri, et hi ad cæteros adjecti sunt. Qui vero superfuerant, candidi et integri inventi sunt; et hi a virginibus in structuram aptati sunt, et de foris positi, propter fortitudinem suam.

CAPUT IX.

Venit deinde, ut consideraret (27) eos lapides, qui candidi et rotundi erant; et ait mihi: Quid faciemus de his lapidibus? Et ego dixi: Domine, nescio. Nihil ergo, inquit, excogitas de his? Ego, inquam, artem hanc, domine, non novi nec lapidarius sum, nec possum intelligere quidquam. Et dixit: Non vides eos valde rotundos esse? Quod si voluero eos quadratos redigere, plurimum mihi ex his recidendum est; sed necesse est aliquos ex his in structuram turris transire (28). Et dixi: Si necesse est, quid igitur te implicas (29), et non eligis, si quos habes eligere, et aptas in structuram illam? Et elegit quos vidit maximos et splendidissimos, et affirmavit (30) eos, quos sublatis virgines illæ in exterioribus partibus structuræ posuerunt. Reliqui vero qui superfuerunt, repositi sunt in eundem campum (31) unde sumpti erant; abjecti

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(11) Mss. Angl. *explere*.(12) Ita mss. Angl. Fellus tamen in sua edit. Oxon. *mittentur*.(13) Mss. Angl. *exasperetur*.(14) Lamb. *ut et hi lapides non sint*.(15) Lamb. *patrisfamilias*. Forte, *patrifamilias*, ut legendum censet Cotelerius.(16) Lamb. *biduum*. At modo legebamus: *post triduum revertamur*.(17) Lamb. *convenire*.(18) Lamb. *poni*. Sic et paulo post.(19) Felli edit. Oxon. *qui pro quoniam*.(20) Lamb. *deformari*. Edit. Paris. *efformari*. Sic mox idem Lamb. *deformatos adjici*. Vide mox not. 30.(21) Lamb. *habentes jussit eos poni cum iis*.(22) Sic et edit. Paris. et Oxon. At Lamb. Vict. et Carm. *quoniam*, ut modo supra.(23) Lamb. *instructi erant; nihil enim ex eis*.(24) Lamb. *fuerant*.(25) Mss. Lamb., Vict. et Carm. *abjecti*.(26) Mss. Angl. *deformati*.(27) Lamb. *deinde considerare*.(28) Mss. Angl. *ire*.(29) Bodl. *tristaris*. Lamb. *te tricas*.(30) Lamb. *deformavit*. Hæc recta est lectio, non inepta et inusitata vox *afformare*. Sic et supra cap. 8, *deformari* perperam mutatum in *afformari*, et *deformatos* in *afformatos*, et *deformati* in *formati*. Nimirum, exscriptores existimarunt *deformare* esse tantum deformem et turpem reddere, cum sit etiam simpliciter *mutare formam* in quamvis aliam. Veteres Glossæ: *Deformo*, μεταμορφῶ, μετατυπῶ *Deformo* (sic legendum), ἀποτελέω: quæ significatio optime hic convenit, ubi forma rotunda lapidum resectione in quadratam mutatur. CLER.(31) Lamb. *eodem campo*.

vero non sunt. Quoniam, inquit, adhuc exiguum deest huic turri, quod ædificandum erit; et forsitan vult dominus hos lapides aptari in ea structura, quia valde candidi sunt (32). Vocatæ sunt deinde mulieres speciosissimæ duodecim, nigra veste vestitæ, incinctæ, et exertis humeris, capillisque solutis (33). Videbantur autem mihi hæ mulieres agrestes esse. Et jussit eas pastor ille tollere lapides illos qui de structura ejecti erant (34), et eos referri in montes unde ablati fuerant. Et illæ gaudentes sustulerunt omnes, et reportaverunt eos unde extracti fuerant. Postquam autem nullus lapis circa turrin jaceret, ait mihi: Circumeamus hanc turrin, et videamus nunquid aliquid desit (35) illi. Cœpimus ergo circumire eam. Et ut vidit eam decenter ædificatam, cœpit valde hilaris esse: ita enim decenter ædificata fuerat, ut qui vidisset, concupisceret structuram ejus; quoniam quasi de uno lapide videbatur esse, nec usquam commissura apparebat, sed ex petra una (36) videbatur exsculpta.

CAPUT X.

Ego autem hujusmodi turrin attente considerans, valde lætabar (37). Et ait mihi: Affer calcem et testas minutas, ut formas eorum lapidum qui sublatis sunt de structura et iterum repositi, expleam (38); ea enim quæ circa turrin sunt omnia, æquari debent. Et feci sicut jussit mihi, et attuli ad eum. Et ait mihi: Præsto adsis mihi; et cito (39) hoc opus perficietur. Complevit ergo formas illorum lapidum, et jussit locum mundari circa turrin. Tunc virgines illæ apprehenderunt scopas, et mundaverunt totum, et sustulerunt excrementa (40), et sparserunt aquam: quo completo, factus est locus delectabilis (41), et turris decora. Ait deinde mihi: Omnia commundata sunt: si venerit dominus hanc turrin consummare, nihil invēniet quod de nobis queratur. Hæc cum dixisset, volebat abire. At ego apprehendi peram ejus, et cœpi rogare eum per Dominum, ut mihi omnia quæ ostenderat, explicaret (42). Ait mihi: Habeo modicam occupationem; at omnia tibi explicabo: exspecta autem me hic, dum venio. Dico ei: Domine, quid hic solus faciam! Respondit: Non es solus; omnes enim virgines tecum sunt. Et dixi: Trade me, domine, ergo eis. At ille vocavit illas, et dixit (43) eis: Commendo vobis hunc, donec venio. Remansi igitur cum virginibus illis. Illæ autem hilares erant, et affabiles mihi, præcipue tamen quatuor; quæ cæteras præcedebant dignitate.

CAPUT XI.

Dicunt mihi deinde virgines illæ: Hodie pastor ille huc venturus non est. Et ego dixi: Quid ergo ego faciam? Et dicunt mihi: Usque in vesperam exspecta, si forsitan venerit et loquetur (44) tecum; sin minus, nobiscum dum veniat, manebis (45). Dixi eis: Expectabo eum usque ad vesperam: quod si non venerit, domum ibo, et revertar mane. Responderunt mihi: Nobis assignatus es: non potes recedere (46) a nobis. Et dixi: Ubi manebo? Dicunt mihi. Nobiscum dormies ut frater non ut maritus: frater enim noster es, et de cætero tecum habitare paratæ sumus (47); valde enim charum te habemus. Ego autem erubesceram cum eis manere (48). Ea vero quæ ex illis prima esse videbatur, amplexata me est, et osculari me cœpit. Cæteræ vero cum vidissent me amplexari (49) ab illa, et ipsæ cœperunt me ut fratrem osculari, et ducere (50) circa turrin, et ludere mecum. Quædam autem ex illis psalmos canebant (51); quædam choros ducebant. Ego autem circa (52) turrin in silentio lætus cum eis ambulabam, et videbar mihi junior factus esse (53). Postquam vero vespera esse cœpit, domum repente (54) abire volebam; illæ autem retinuerunt (55) me, et non permiserunt abire. Mansi ergo illa nocte cum eis juxta eandem turrin (56). Straverunt autem tunicas suas linteas in terram, et me in medio collocaverunt: nec quidquam aliud faciebant, nisi quod orabant. Sed et ego cum illis sine intermissione orabam, neque minus quam illæ. Quæ cum me sic orantem vidissent, ingens gaudium perceperunt; et cum eis illic fui usque ad diem posterum.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

- (32) Lamb. *qua valde candida est.*
 (33) Mss. Angl. *capillis vero dissolutis.*
 (34) Lamb. leg. *abjecti erant*, et omittit omnia quæ sequuntur, usque ad *Postquam autem.*
 (35) Mss. Angl. *ne quid desit.* Sic et Felli edit. Oxon.
 (36) Lamb. *illa.* At vulgatam lectionem confirmat Origenes, qui hunc locum laudat *Comment. in Osee ex Philocaliæ* cap. 8, noviss. edit. BB. tom. II, pag. 439.
 (37) Mss. Angl. *ejusmodi considerans bene, valde lætus eram.*
 (38) Editt. Clerici et Russel. omitt. *de Ms. Lamb. structura, repositos expleam.*
 (39) Lamb. *Præsto sis mihi; et cito.* Al. *mihi, inquit.*
 (40) Mss. Angl. *stercus.*
 (41) Mss. Angl. *hilaris.*
 (42) Felli in edit. Oxon. *exsolveret; monetque*

- mss. exhibere explicaret, ut sæpe. Aliter hic Clericus, cujus adnotationem videsis mox infra not. 62.*
 (43) Lamb. *vocat et dixit.*
 (44) Mss. Angl. *si venerit, forsitan loquetur.*
 (45) Felli edit. Oxon. *moraberis.*
 (46) Mss. Angl. *consignatus es: non potes discedere.*
 (47) Bodl. *habitaturæ sumus.*
 (48) Lamb. *habitare.*
 (49) Mss. Angl. *amplexum.*
 (50) Mss. Angl. *ducebant; et mox ludebant.* Sic et Felli edit. Oxon.
 (51) Lamb. *enim ex his psalmos cantabant.* Habet enim et Felli edit. Oxon.
 (52) Sic Felli edit. Oxon. Al. addunt *eam.*
 (53) Lamb. *veluti juniorem esse factum.*
 (54) Mss. Angl. *deest, repente.*
 (55) Lamb. *detinuerunt; et mox, me ire pro abire.*
 (56) Lamb. *ad eam turrin.*

Et cum adorassemus Dominum, tunc venit pastor ille, et ait ad illas : Nullam ei fecistis (57) injuriam? Et dixerunt ei : Ipsum interroga. Dico ei : Domine, magna voluptas me cœpit (58), quod mansi cum eis. Et dixit mihi : Quid cenasti? Et dixi : Cœnavi, domine, tota nocte verba (59) Domini. Bene, inquit, te acceperunt? Et dixi : Bene (60), domine. Nunquid vis nunc audire? Et dixi : Volo, domine (61) : et primum, sicut te interrogavero, rogo ut sic mihi demontres. Quemadmodum vis, inquit, sic tibi rem explanabo, (62), nec quidquam te celabo.

CAPUT XII.

Primum omnium, domine, inquam, hoc (63) mihi demonstra : Petra hæc, et porta quid sunt? Audi, inquit : Petra hæc et porta (64) Filius Dei est. Quonam pacto, inquam, domine, petra vetus est, porta autem nova? Audi, inquit, insipiens, et intellige. Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam (65) creaturam. Porta autem propterea nova est, quia in consummatione in novissimis diebus apparebit (66), ut qui assecuturi sunt salutem, per eam intrent in regnum Dei. Vidisti, inquit, lapides illos qui per portam translati sunt, in structuram turris collocatos (67) ; eos vero qui non erant translati per portam, abjectos in locum suum (68)? Et dixi : Vidi, domine. Sic inquit, nemo intrabit in regnum Dei nisi quia acceperit nomen Filii Dei. Si enim in civitatem aliquam volueris intrare, et civitas illa cincta sit muro, et unam habuerit tantummodo portam ; nunquid poteris aliunde (69) intrare civitatem illam, nisi per portam quam habet? Et quonam modo, inquam, domine, aliter fieri potest? Sicut ergo, inquit, in illam urbem non potest intrari (70), quam per portam ejus : ita nec in regnum Dei potest aliter intrari (71), nisi per nomen Filii ejus qui ei charissimus. Et dixit mihi : Vidisti turbam eorum qui ædificabant turrin illam? Vidi, inquam, domine. Et dixit : Illi omnes nuntii sunt dignitate (72) venerandi. His igitur veluti muro cinctus est Dominus. Porta vero Filius Dei est, qui solus est accessus ad Deum. Aliter ergo nemo intrabit ad Deum, nisi per Filium ejus. Vidisti, inquit, illos sex viros, et in medio eorum præcelsum virum illum ac magnum (73), qui circa turrin ambulavit, et lapides de structura reprobavit (74)? Vidi, inquam, domine. Ille, inquit, præcelsus (75), Filius Dei est ; et illi sex, nuntii sunt dignitate (76) conspicui, dextra lævaque eum circumstantes (77). Ex his, inquit, excellentibus (78) nuntiis, nemo sine eo intrabit ad Deum. Et dixit : Quicumque ergo nomen ejus non acceperit, non intrabit in regnum Dei.

CAPUT XIII.

Et dixi : quid est deinde hæc turis? Hæc, inquit, Ecclesiæ est. Et virgines hæc, quæ sunt, domine? Et dixit mihi : Hæc, inquit, Spiritus sancti sunt : non aliter enim (79) homo potest in regnum Dei intrare, nisi hæc induerint eum veste sua. Etenim nihil proderit tibi accipere nomen Filii Dei, nisi etiam et vestem earum acceperis ab eis. Hæc namque virgines, potestates sunt Filii Dei. Ita frustra nomen ejus portabit quis (80), nisi etiam potestates ejus portaverit (81). Et dixit mihi : Vidisti lapides illos qui abjecti sunt? Illi enim nomen quidem portarunt (82) ; vestem autem illarum non induerunt. Et dixi : Quæ est vestis earum domine? Ipsa, inquit, nomina (83), vestis earum est. Quicumque ergo, inquit nomen, Filii (84) Dei portat, harum quoque nomina portare debet : nam et Filius nomina portat earum. Quoscunque (85),

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(57) Mss. Angl. *Ne forte fecistis.*

(58) Mss. Angl. *magnam voluptatem percepi.*

(59) Lamb. *verbum.*

(60) Lamb. *Ita.*

(61) Lamb. desunt, *Nunquid*, usque ad *Domine* :
et.

(62) Ms. Lamb. cum Fello : *exsolvam*. Sic et alibi, ubi verbum *explanare* alii codd. præ se ferunt. Fuit nimirum Græce ἐκλύσω *expedium* vel *interpretabor*. Glossæ : ἐκλύσω *resolvo enodo*. Vid. capp. 13 et 16. in fine ubi *exsolutionem* habemus pro ἐκλύσω,
CLER.

(63) Lamb. desunt, *inquam, hoc*. Quo in cod. passim omittuntur *inquam* et *inquit*. Hæc enim Græci dialogistæ supplenda lectori permittunt, ut apud Platonem passim. CLER.

(64) Sic in sacris litteris, Dominus *petra* et *janua* dicitur. Ita Fellus. Et alterum quidem *1 Cor.* x, 4 ; alterum vero *Joan.* x, 7, 9.

(65) Lamb. *constituendo*. Bodl. *constituendi*. Sic apud Fellum. Aliter Clericus.

(66) Mss. Angl. et Carm. *apparuit*. Ita et Felli edit. Oxon. Vulgata lectio confirmari potest ex *Hebr.* x, 28, quo forte respexit Hermas. Altera vero mss. ex *Hebr.* 1, 1, 2.

(67) Lamb. *collatos*.

(68) Lamb. *loco suo*.

(69) Sic. Lamb. Sic. et Felli edit. Oxon. Al. *alia*.

(70) Lamb. omisso, *inquit, sic : in eadem urbe non potes aliter intrare*. Hinc Fellus ; *in illam urbem non potest aliter intrari*.

(71) Lamb. *alicui intrare*.

(72) Mss. Angl. *dignitosi*.

(73) Mss. Angl. *honestum virum atque magnum*.

(74) Lamb. *portavit*.

(75) Mss. Angl. *honestus*.

(76) Mss. Angl. *dignitosi*.

(77) Mss. Angl. *continentes*.

(78) Mss. Angl. *dignitosis*.

(79) Lamb. *autem pro enim*. Et mox : *nisi has induerit cum*.

(80) Lamb. *Itaque sine causa quis portabit nomen, nisi etiam et potestates ejus induerit*.

(81) Mss. Angl. *induerint*.

(82) Mss. Angl. *tulerunt*.

(83) Lamb. *Ipsum inquit, nomen*.

(84) Lamb. deest *Filii*. De nomine Filii Dei ab electis gestato, vide *Apoc.* II, 17 ; III, 12 ; XIV, 1, et de veste nuptiali *Matth.* XXII, 11. Porro apostolus Paulus jubet *Christum induere*, *Rom.* XIII, 14. FELL.

(85) Lamb. *Filius enim Dei ipsa nomina portat. Quoscunque. Habet quoque Filius Dei Felli ed. Ox.*

inquit, lapides vidisti in structura remansisse per manus harum traditos, earum potestate vestiti sunt. Ideoque totam turrin concordem (86) vides cum petra, et velut ex uno lapide factam. Sic quoque ii qui crediderunt Deo per Filium ejus, induti sunt Spiritum hunc (87). Ecce unus erit spiritus, et unum corpus, et unus color vestium eorum (88); sed et illi assequuntur ista, qui portaverint (89) nomina virginum harum. Et dixi: Quare ergo, domine, abjecti sunt lapides qui reprobati fuerunt, cum ipsi per portam (90) translati fuerint, et traditi per manus virginum harum in structuram turris hujus? Quoniam, inquit, cura tibi est omnia diligenter inquirere, audi de iis lapidibus qui abjecti sunt. Hi omnes nomen Filii Dei acceperunt, sed est potestatem virginum harum, His ergo spiritibus acceptis, consummati fuerunt, et in numerum servorum Dei redacti, et unum corpus eorum esse cœpit atque una vestis; eandem (91) enim sentiebant æquitatem, quam pariter exercebant. At vero postquam viderunt mulieres illas, quas advertisti nigra veste vestitas, exertis humeris et solutis (92) crinibus, concupiverunt sollicitare illas ob pulchritudinem (93) earum, et induti sunt potestate earum; virginum vero projecerunt amictum (94). Hi igitur abjecti sunt a domo Dei, et traditi mulieribus illis. At hi qui non sunt corrupti pulchritudine earum, in domo Dei remanserunt. Habes, inquit, horum lapidum qui abjecti sunt, explicationem (95).

CAPUT XIV.

Et dixi: Si qui ergo, domine, hominum qui hujusmodi sunt, egerint pœnitentiam, et abjecerint cupiditatem mulierum illarum, et conversi redierint ad virgines, et earum potestatem induerint; nonne intrabunt in domum Dei? Intrabunt, inquit si abjecerint omnia opera mulierum illarum, et harum virginum resumpserint potestatem, et in operibus earum ambulaverint. Et ideo intermissio facta est struendi, ut si hi egerint pœnitentiam, adjiciantur in structuram turris: si autem (96) non egerint pœnitentiam, alii struentur loco eorum; et illi tunc abjiciantur in toto (97). Ad hæc omnia (98) gratias egi Domino, quod in omnes in quibus invocatum est nomen ejus, motus clementia miserit præsidem nuntium pœnitentiæ ad nos, qui deliquimus ei; et quod renovaverit spiritus nostros jam certe deficientes, neque habentes spem salutis; nunc vero recreatos (99) ad redintegrationem vitæ. Et dixi: Nunc, domine, demonstra mihi, quare non in terra ædificatur hæc turris, sed supra petram et portam? Quoniam, inquit, insipiens et sine intellectu es, ideo interrogas. Et dixi: Necesse habeo, domine, omnia te interrogare; quoniam nihil omnino intelligo: responsa enim omnia (100) magna et præclara sunt, et quæ homines vix intelligere possunt. Audi, inquit: Nomen Filii Dei magnum et immensum est, et totus ab eo sustentatur orbis ⁸⁶. Si ergo, inquam, omnis (1) Dei creatura per Filium ejus sustentatur; cur non et eos sustinet qui invitati sunt ab eo, et nomen ejus ferunt, et in præceptis ejus ambulant? Nonne etiam vides, inquit, quod sustinet (2) eos, qui ex totis præcordiis portant nomen ejus? Ipse igitur fundamentum est eorum, et libenter portat eos qui (3) non negant nomen ejus, sed libenter sustinent illum (4).

CAPUT XV.

Et dixi: Demonstra mihi, domine, nomina virginum harum et mulierum illarum, quæ nigra veste sunt indutæ (5). Audi, inquit: Nomina virginum quæ potentiores sunt, quæ obtinuerunt angulos portæ, hæc sunt (6): Prima vocatur Fides, secunda Abstinencia, tertia Potestas, quarta Patientia; cæteræ autem quæ infra has consistunt (7), his nominibus vocantur: Simplicitas, Innocentia, Castitas, Hilaritas, Veritas, Intelligentia, Concordia, Charitas. Quicumque itaque portant hæc nomina et nomen Filii Dei in regnum Dei poterunt intrare. Audi nunc mulierum nomina, quæ nigra veste vestitæ sunt. Ex his (8) quatuor potentiores sunt: quarum prima Perfidia, secunda Intemperantia, tertia Incredulitas, quarta Voluptas (9) nominatur. Sequentes vero harum sic nominentur: Tristitia, Malitia, Libido, Iracundia, Mendacium, Stultitia, Inflatio, Odium. Hos spiritus qui portat Dei servus, regnum Dei videbit quidem,

⁸⁶ Heb. I, 3.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(86) Bodl. *consimilem*. Fellus in sua edit. Oxon. *concolorem*. Vide Origenis *Philocal.* cap. 8.(87) Lamb. *Dominum per Filium ejus, hoc spiritu induti sunt.*(88) Lamb. *odor vestium earum.*(89) Mss. Angl. *tulerint.*(90) Lamb. *desunt, per portam.*(91) Lamb. *ad eandem.*(92) Lamb. *dissolutis*. Vide supra cap. 2 hujus simil.(93) Mss. Angl. *concupierunt enim eas, sollicitati pulchritudine.*(94) Lamb. *amicitiam.*(95) Lamb. *exsolutionem*. Sic et Felli edit. Oxon.(96) Lamb. *desunt, egerint. . . si autem.*(97) Lamb. *totum.*(98) Lamb. *singula*. Et mox deest, *egi*.(99) Ita mss. Angl. et Vict. Ita et edit. Felli Oxon. Al. *recreat*.(100) Lamb. *responsis. Omnia enim.*(1) Lamb. *Sic ergo omnis.*(2) Lamb. *Atque etiam vides eos quos sustinet.*(3) Lamb. *quoniam.*(4) Lamb. *illud*. Felli edit. Oxon. *sed sustinent ipsum libenter.*(5) Mss. Angl. *vestitæ*, ut infra.(6) Mss. Lamb. Vict. et Carm. *Hæc sunt nomina earum*. Sic et Felli edit. Oxon. Laudant hunc locum Origenes homil. 13, in *Ezech.* Auctor *Operis imp. in Matth.* XIX, 28, et scriptor *Vitæ S. Genovefæ* cap. 4.(7) Lamb. *inter has constiterunt.*(8) Ita ms. Vict. ita quoque Felli et Russel. edit. Al. *et his.*(9) Mss. Angl. *Dulcedo*.

sed (10) non intrabit in illud. Lapides vero illi, domine, qui de profundo in structura aptati (11) sunt qui sunt? Decem, inquit, qui in fundamentis collocati sunt, primum sæculum est: sequentes viginti quinque, secundum sæculum est justorum virorum. Illi autem triginta (12) quinque, prophetæ Domini ac ministri sunt. Quadraginta vero apostoli et doctores sunt prædicationis Filii Dei. Et dixi: Cur ergo, domine, virgines illæ etiam hos lapides in structuram turris porrexerunt, translatos per portam? Et dixit: Hi enim primi spiritus illos portaverunt, et omnino alius ab alio non (13) recesserunt, nec spiritus ab hominibus, nec homines a spiritibus; sed juncti fuerunt hi spiritus eis (14) usque ad diem quietis: qui nisi hos spiritus secum habuissent, non fuissent utiles structuræ turris hujus.

CAPUT XVI

Et dixi: Etiam nunc, domine, demonstra mihi. Quid quæris? inquit. Quare, inquam, de profundo hi lapides ascenderunt, et positi sunt in structuram turris hujus; cum jam pridem portaverint spiritus justos? Necesse est, inquit, ut per aquam habeant ascendere, ut requiescant. Non poterant enim in regnum Dei aliter intrare, quam ut deponerent mortalitatem prioris vitæ. Illi igitur defuncti, sigillo Filii Dei (15) signati sunt, et intraverunt in regnum Dei (16). Antequam enim accipiat homo nomen Filii Dei, morti destinatus est: at ubi accipit illud sigillum, liberatur a morte, et traditur vitæ (17). Illud autem sigillum aqua est, in quam descendunt homines morti obligati; ascendunt vero vitæ assignati; et illis igitur prædicatum est illud sigillum, et usi sunt eo ut intrarent in regnum Dei. Et dixi: Quare ergo, domine et illi quadraginta lapides ascenderunt cum illis de profundo, jam habentes illud sigillum? Et dixit: Quoniam (18) hi apostoli et doctores qui prædicaverunt nomen Filii Dei, cum habentes fidem ejus et potestatem defuncti essent, prædicaverunt illis qui ante obierunt; et ipsi dederunt eis illud signum (19). Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt. Sed hi vivi ascenderunt (20): at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui quidem descenderunt; sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, et cognoverunt Filium Dei: ideoque ascenderunt cum eis, et convenerunt in structuram turris; nec circumcisi, sed integri ædificati sunt; quoniam æquitate pleni cum (21) summa castitate defuncti sunt; sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis.

CLEMENS ALEX., Στρωμ., lib. II, cap. 9, pag. 452, edit. Oxon.

Et ipsi dederunt eis signum prædicationis, Descenderunt igitur in aquam cum illis, et iterum ascenderunt. Sed hi vivi descenderunt, et iterum vivi ascenderunt: at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui descenderunt, sed vivi ascenderunt. Per hos igitur vitam receperunt, et cognoverunt nomen Filii Dei: ideoque ascenderunt cum eis, et convenerunt in structuram turris; nec circumcisi, coædificati sunt: in æquitate defuncti sunt, et in summa castitate: sed tantummodo hoc sigillum defuerat eis.

Καὶ αὐτοὶ ἔδωκαν αὐτοῖς τὴν σφραγίδα τοῦ κηρύγματος. Κατέβησαν οὖν μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνέβησαν. Ἄλλ' οὗτοι ζῶντες κατέβησαν, καὶ πάλιν ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ προκεκοιμημένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν. Λιὰ τούτων οὖν ἐξωπονήθησαν, καὶ ἐπέγνωσαν τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ συνανέβησαν μετ' αὐτῶν, καὶ συνήρμωσαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, καὶ ἀλατόμητοι συνωκοδομήθησαν· ἐν δικαιοσύνῃ ἐκοιμήθησαν, καὶ ἐν μεγάλῃ ἀγνεΐᾳ· μόνον δὲ τὴν σφραγίδα ταύτην οὐκ ἔσχον.

IDEM, Στρωμ. lib. VI, cap. 6, pag. 764.

Et recte dictum est a Pastore: *Descenderunt igitur in aquam cum illis. Sed hi quidem, vivi descenderunt, et vivi ascenderunt: at illi qui fuerunt ante defuncti, mortui descenderunt, sed vivi ascenderunt.* Habes horum explanationem (23).

Καὶ καλῶς εἴρηται τῷ Ποιμένῃ· Κατέβησαν οὖν αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ (22). Ἄλλ' οὗτοι μὲν, ζῶντες κατέβησαν, καὶ ζῶντες ἀνέβησαν· ἐκεῖνοι δὲ, οἱ προκεκοιμημένοι, νεκροὶ κατέβησαν, ζῶντες δὲ ἀνέβησαν.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(10) Lamb. *Hos spiritus qui portat, Dei servus videbit quidem, et regnum Dei videbit, sed.*

(11) Lamb. *structuram apti.* Vide origen. *Comment. in Osee ex Philocal.* cap. 8.

(12) Ita ms. Carm. Ita et Fellus. Sic sane legendum ex super. cap. 5. Al. *triginta.* Lamb. autem habet *prophetarum*, loco *prophetæ*; et omittit *sequens ac.*

(13) Lamb. deest, non.

(14) Mss. Angl. addunt *hominibus*: quam lectionem retinuit Fellus in sua edit. Oxon. Apud Clericum autem sic se habet Lamb. *hi spiritus usque ad diem quietis. Quod nisi hi spiritus hos spiritus.*

(15) Lamb. *sigillo fidei Filii Dei.*

(16) Lamb. deest, *Dei.*

(17) Lamb. *ubi ceperit hoc sigillum, liberatus a*

morte traditur vitæ.

(18) Laudat hunc locum Clemens Alex. Στρωμ. lib. II, cap. 9, pag. 452. Ejusdem quoque meminit lib. VI, cap. 6, pag. 764.

(19) Bodl. et Lamb. *sigillum.* Sic et Felli edit. Oxon.

(20) Forte sic legendum: *Sed hi vivi descenderunt, et iterum vivi ascenderunt.* Hanc lectionem suadet Clemens Alex. ut mox infra. Felli autem editio Oxon. ita se habet: *Sed hi vivi descenderunt: at illi, etc.*

(21) Lamb. *in pro cum.* Sic et Clemens Alex.

(22) Scribendum ex superioribus, μετ' αὐτῶν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ πάλιν ἀνέβησαν.

(23) Lamb. *exsolutionem*, ut sæpe alibi. Sic et edit. Oxon.

CAPUT XVII.

Et dixi : Nunc iterum, domine, et de montibus illis mihi demonstra, quare varii, et alia atque alia sunt figura. Audi, inquit : Hi duodecim montes quos vides, duodecim sunt gentes quæ totum obtinent orbem (24). Prædicatus est ergo in eis Filius Dei, per eos quos ipse ad illos misit. Quare autem, inquam, varii sunt, et alia atque alia figura ? Audi : Hæ duodecim gentes quæ totum obtinent orbem, duodecim nationes sunt : et sicut eos montes vidisti varios ; ita et hæ gentes. Sensus quoque et actus uniuscujusque montis te docebo. Prius, inquam, domine, hoc mihi demonstrat : cum sint tam varii (25) hi montes, quonam pacto instructuram hujus turris convenerint, unoque redigantur colore, et non minus splendidi sint, quam qui ascenderunt ex profundo ? Quoniam, inquit, universæ nationes quæ sub cælo sunt, audierunt et crediderunt, et uno nomine Filii Dei, vocati sunt (26). Accepto igitur ejus sigillo, eandem omnes prudentiam eundemque sensum acceperunt ; et una fides atque charitas eorum fuit, et spiritus virginum harum cum ejus nomine ferebant. Ideoque structura turris hujus concolor videbatur, et fulgebat usque ad solis claritatem. At vero postquam ita senserunt (27) ; unum corpus eorum cæpit esse omnium. Quidam tamen ex eis maculaverunt se, et projecti sunt de genere justorum, et iterum redierunt ad statum pristinum, atque etiam deteriores quam prius (28) evaserunt.

CAPUT XVIII.

Quo modo, inquam, domine (29), deteriores qui cognoverunt Dominum ? Et dixit : Is quidem qui non novit Dominum, si nequiter vivit, manet in eo (30) nequitiae suæ pœna. At qui novit Dominum, omnino abstinere se debet ab omni nequitia, et magis magisque servire bonitati ⁸⁷. Nonne ergo ille qui bonitatem sequi debebat, si nequitiae præferat partes, plus peccare videtur, quam is qui deliquit ignorans Dei virtutem ? Ideoque, hi quidem morti destinati sunt : at vero hi qui cognoverunt Dominum, atque ejus mirabilia opera viderunt, si nequiter vivunt, duplo (31) amplius punientur, et ipsi morientur in ævum. Sicut ergo vidisti, postquam ejecti sunt lapides de turri qui reprobati erant, traditi sunt spiritibus perniciosis atque sævis ; et ita purificatam turrim vidisti (32), ut crederetur ex uno lapide esse tota : ita et Ecclesia Dei cum purificata fuerit, ejectis ex ea malis atque fictis, scelestis et dubiis, et quicumque nequiter in ea se gesserunt, ac variis nequitiae peccatorum generibus erit unum corpus ejus, unus intellectus (33), unus sensus, una fides, eademque charitas : et tunc Filius Dei lætabitur (34) inter illos, et recipiet voluntate pura populum suum (35). Et dixi : Domine, magnifice et honorifice (36) se habent cuncta. Nunc mihi demonstra effectum et vim uniuscujusque montis ; ut omnis anima in Domino fidens, auditis his, honoret magnum ac mirabile et sanctum (37) nomen ejus. Audi, inquit, varietatem (38) horum montium, id est duodecim gentium.

CAPUT XIX.

De primo monte nigro : qui crediderunt, transfugæ sunt, ac nefanda in Dominum loquentes et proditores (39) servorum Dei. Illis proposita mors est, pœnitentia non est, ideoque nigri sunt ; quia genus eorum scelestum est. De secundo vero monte glabroso (40) : ficti sunt qui crediderunt, et doctores sunt nequitiae ; et hi proximi sunt superioribus, non habentes inter se fructum æquitatis. Sicut enim mons eorum sterilis est (41), ac sine fructu ; ita et hujusmodi homines habent quidem nomen, fide vero inanes sunt, neque est in eis ullus fructus veritatis. His tamen data est pœnitentia, si cito eam sequuntur : sin autem tardant, erunt et ipsi mortis priorum consortes. Quare, inquam, domine, iis quidem aditus est ad pœnitentiam, prioribus vero non est ? pene enim eorum eadem sunt admissa. Ideo, inquit, est his per pœnitentiam (42) regressus ad vitam, quia (43) nihil in Dominum suum locuti sunt nefandum neque proditores servorum Dei fuerunt : sed per quamdam habenti (44) cupiditatem se fellerunt homines,

⁸⁷ II. Tim. II, 19.

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

24) Auctor *Operis imperf. in Matth. XIX, 28* : Quoniam, inquit, *Judæorum populus in duodecim tribus fuit divisus ; sic et universus populus Christianus divisus est in duodecim tribus, secundum quasdam proprietates animorum, etc.* FELL.

(25) Lamb. *tanquam aqua varii.*

(26) Ms. Vict. *et in nomine Filii Dei, a quo vocati sunt.* Felli edit. Oxon. omissa conjunctione. *in uno nomine.*

(27) Lamb. *intra se*, Bodl. *inter se consenserunt.*

(28) Lamb. *quam potius.* Bodl. desunt *quam prius.*

(29) Lamb. deest, *Domine.*

(30) Lamb. *cum eo.*

(31) Lamb. *duplicius.*

(32) Lamb. deest, *vidisti.* Huc respicit Origines *Philocal. cap. 8.*

(33) Lamb. *et erit corpus ejus unus intellectus.*

(34) Lamb. *laudabitur.*

(35) Bodl. *voluntatem puram, recepto populo suo.* Sic et Lamb. omissa tamen voce, *recepto.*

(36) Lamb. *honeste.*

(37) Lamb. desunt, *et sanctum.*

(38) Ita mss. Lamb., Carm. et Victor. Sic et Felli edit. Oxon. Al. *veritatem.*

(39) Lamb. *traditores.*

(40) Mss. Lamb. et Vict. *scabroso.*

(41) Lamb. desunt *mons et est.* Fellus quoque omittit *est* in edit. Oxon.

(42) Lamb. *pœnitentiæ.*

(43) Sic mss. Carm. et Vict. Sic et edit. Oxon. Al. *qui.*

(44) Mss. Angl. *accipiendi.*

ducentes eos secundum cupiditates(45)peccantium;ideo dabunt quamdam ejus rei pœnam;sed tamen(46) iis proposita est pœnitentia, quia (47) nihil in Dominum suum dixerunt nefandum.

CAPUT XX.

De tertio vero monte qui spinas et tribulos habebat : tales sunt qui crediderunt, divites quidam, quidam autem plurimis obstricti negotiis (48) : tribuli enim divitiæ sunt⁸⁸ ; spinæ vero, qui multis obligati sunt negotiis. Hi ergo (49) qui plurimis obligati sunt negotiis variisque rebus, non adjungunt se servis Dei, sed aberrant, ab his negotiis revocati (50) a quibus suffocantur. Etiam et hi qui divites sunt, ipsi difficiles se ad conversationem (51) servorum Dei præbent, metuentes ne quid poscatur ab illis : hi ergo difficile in regnum Dei intrabunt⁸⁹. Sicut enim ex calceatis pedibus, difficile in tribulis ambulatur : sic et hujusmodi homines difficile est in regnum Dei intrare. Sed et eis omnibus datur ad pœnitentiam regressus, si tamen cito redierint ad illam ; ut quia prioribus diebus cessaverunt ab opere, repetito tempore aliquid boni facere possint. Acta igitur pœnitentia, si fecerint opera bonitatis, vivent : sin autem in admissis suis permanserint, tradentur mulieribus illis quæ eis auferent vitam.

CAPUT XXI.

De quarto vero monte habente plurimam herbam (52), cujus superior pars viridis erat, ipsæ vero radices aridæ ; quædam etiam a solis ardore (53) tactæ arescebant : hujusmodi sunt quidam dubii qui crediderunt, et quidam alii in labiis Dominum, non in corde ferentes. Ideoque aridæ sunt, et nullum fundamentum (54) habentes herbæ eorum : verbis enim tantummodo vivunt, opera vero eorum mortua sunt. Hi ergo nec mortui sunt nec vivi, et dubii similiter sunt. Ipsi enim dubii, nec virides sunt neque aridi ; id est nec vivi nec mortui. Sicut enim herbæ eorum, sole viso, aruerunt : ita et dubii, simul ut audierunt persecutionem, incommoda (55) metuentes, redierunt ad simulacra, et rursus servierunt eis, et erubuerunt Domini sui ferre nomen. Hujusmodi ergo homines, nec vivi nec mortui sunt ; sed et hi possunt vivere, si cito egerint pœnitentiam ; sin minus jam traditi sunt mulieribus illis quæ auferent vitam eorum.

CAPUT XXII.

De quinto vero monte aspero et virides herbas habente : hujusmodi sunt qui crediderunt fideles quidem, sed difficile credentes, et audaces ac sibi placentes ; volentes videri (56) cuncta scire nihilque omnino scientes. Propter hanc igitur audaciam, sensus discessit ab illis, et intravit in eos temeraria arrogantia (57). Sublimes autem se gerunt, et veluti prudentes ; et cum sint stulti, cupiunt doctores videri. Propter hanc stultitiam, dum se magnificent, multi eorum exinaniti sunt. Magnum enim dæmonium est audacia et confidentia inanis. Ex his igitur multi abjecti sunt. Alii autem agnito (58) errore suo, pœnitentiam egerunt, et subdiderunt se habentibus sensum. Sed et cæteris horum similibus proposita est pœnitentia ; neque enim mali fuerunt, sed insipientes potius et stulti. Hi ergo, si egerint pœnitentiam, vivent Deo : sin minus, habitabunt cum mulieribus illis, quæ nequitas suas exercent in eis (59).

CAPUT XXIII.

De sexto vero monte habente scissuras majores et minores : hujusmodi sunt qui crediderunt. Et hi in quibus scissuræ minores erant, hi sunt qui inter se habent lites, et propter querelas suas in fide languent ; sed multi ex iis egerunt pœnitentiam : idemque cæteri facient (60), auditis mandatis meis ; exiguæ enim sunt lites eorum, ac facile ad pœnitentiam recurrent (61). At hi qui majores habent, sicut lapides pertinaces erunt, simultatum (62) et offensarum sunt memores, iracundiam inter se exercentes. Hi ergo abjecti sunt a turri, et a structura ejus reprobati : hujusmodi ergo homines difficile vivent. Deus et Dominus noster qui dominatur omnium rerum, et creaturæ suæ universæ habet (63) potestatem, offensas meminisse non vult ; sed ab his qui peccata sua confitentur, facile placatur. Homo vero cum sit languidus, mortalis, infirmus et repletus peccatis, homini perseveranter irascitur⁹⁰, tanquam conservare cum possit aut perdere⁹¹. Ego autem vos moneo, nuntius et præpositus pœnitentiæ, ut quicumque propo-

⁸⁸ Matth. XIII, 22. ⁸⁹ Matth. XIX, 23, 24 ; Marc. X, 23 ; Luc. XVIII, 24. ⁹⁰ Eccli. XXVIII, 3. ⁹¹ Jac. IV, 12.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(45) Mss. Angl. <i>desideria</i> . Sic et edit. Oxon.	(55) Lamb. <i>simul audientes persecutionem et incommoda</i> .
(46) Lamb. <i>tormenti</i> .	(56) Lamb. <i>deest, videri</i> .
(47) Sic. mss. Vict. et Carm. pro <i>quia</i> . Sic et edit. Oxon. Al. <i>qui</i> .	(57) Mss. Angl. <i>fatua præsumptio</i> . Felli edit. Oxon. <i>temeraria præsumptio</i> .
(48) Lamb. <i>qui plurimis obstricti sunt negotiis</i> .	(58) Mss. Angl. <i>cognito</i> .
(49) Mss. Angl. <i>Ii vero</i> . Sic et Felli edit. Oxon.	(59) Mss. Angl. <i>exercent</i> .
(50) Mss. Angl. <i>vocati</i> .	(60) Lamb. <i>ideoque cætera faciunt</i> .
(51) Al. <i>conversionem</i> .	(61) Lamb. <i>recurrent</i> .
(52) Al. <i>plurimas herbas, quarum</i> .	(62) Lamb. <i>deest, simultatum</i> . Al. <i>in simultatibus, et</i> .
(53) Mss. Angl. <i>calore</i> .	(63) Lamb. <i>habens</i> .
(54) Lamb. <i>nulla fundamenta</i> . Sic et Felli edit. Oxon.	

situm tale (64) habetis, deponatis illud, et ad pœnitentiam recurratis : et Dominus medebitur prioribus delictis vestris (65), si ab hoc dæmonio vos purificaveritis : sin minus, ad mortem trademini illi.

CAPUT XXIV.

De monte vero septimo in quo virides et hilares erant herbæ, et totus mons fertilis erat, omneque genus pecudum carpebant pabulum ex herbis montis ejusdem ; et quanto magis herbæ illæ carpebantur, tanto lætiores revirebant (66) : hujusmodi sunt qui crediderunt, simplices et boni semper et nullas habentes inter se dissensiones ; sed lætantes semper de servis Dei, induti spiritum virginum harum : et semper in omnes homines (67) ad faciendam misericordiam prompti, et de laboribus suis cunctis hominibus facile tribuentes sine improprio et deliberatione. Visa igitur Dominus simplicitate et omniinfantia eorum, auxit eos in laboribus manuum suarum, et dedit eis in omni opere (68) gratiam. Ego autem hortor vos, præpositus pœnitentiæ nuntius, in eodem proposito permanere, quicumque estis hujusmodi, ne eradicetur semen vestrum in ævum. Dominus enim vos probavit, et conscripsit in nostrum numerum ; et omne semen (69) vestrum cum Filio Dei ditavit (70) ; de Spiritu enim (71) ejus estis omnes.

CAPUT XXV.

De octavo vero monte, in quo plurimi erant fontes, in quibus (72) adaquabatur omne genus creaturæ, Dei : tales sunt qui crediderunt apostolis, quos misit Dominus in totum orbem prædicare ; et quidam doctores, qui (73) caste et sincere prædicaverunt ac docuerunt, nec quidquam omnino subscripserunt malæ cupiditati : sed assidue in æquitate et (74) veritate ambulaverunt. Hi ergo inter angelos conversationem habent.

CAPUT XXVI.

De nono autem monte deserto, ac serpentes habente (75) : hujusmodi sunt qui crediderunt ; sed et (76) maculas habebant. Hi sunt ministri male ministerium agentes, diripientes viduarum bona et pupillorum ; sibi, non aliis, ex his quæ acceperunt, ministrantes. Hi, si (77) permanserint in eadem cupiditate, morti se tradiderunt, nec ulla erit in eis spes vitæ, quod si conversi fuerint, et caste consummaverint ministerium suum, poterunt vivere. Qui vero scabrosi reperti sunt, ii sunt qui nomen Domini abnegaverunt, nec (78) ad Dominum rursus redierunt, sed agrestes evaserunt atque deserti, non applicantes se ad Dei ; servos ; sed separati ab eis, pro parva sollicitudine vitam suam amiserunt. Sicut enim vitis aliqua derelicta in sepe, cui nulla cultura contingit, disperit ac suffocatur ab herbis, et agrestis tempore efficitur (desinit enim utilis esse domino suo) : sic et hujusmodi homines de seipsis desperantes (79), exacerbati, Domino suo inutiles esse cœperunt. His ergo demum datur (80) pœnitentia, si non ex præcordiis inventi fuerint denegasse : quod si quis ex præcordiis inventus fuerit denegasse, an (81) vitam assequi possit, ignoro. Ideoque dico, ut in his diebus, si quis negavit, ad (82) pœnitentiam revertatur ; nam fieri non potest ut nunc Dominum suum quis abnegans (83) postea assequi possit salutem ; sed illis reputatur proposita pœnitentia, qui olim abnegaverunt. Accelerare enim qui acturus est pœnitentiam debet, antequam peragatur ædificatio turris hujus ; sin minus, a mulieribus illis trahetur (84) ad mortem. Qui vero (85) curti, dolosi sunt, et alius in alium comminiscens ; hi sunt serpentes in eo monte misti. Sicut enim mortiferum est hominibus serpentum venenum, ita et verba talium inficiunt (86) homines atque perdunt. Curti sunt igitur (87) a fide sua, propter hoc genus vitæ suæ in quo morantur (88). Aliqui vero eorum, accepta pœnitentia, assecuti sunt salutem ; sed et cæteri hujusmodi homines æque assequuntur, si egerint pœnitentiam : sin minus, morientur cum mulieribus (89) illis, quarum vim possident ac potestatem.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(64) Lamb. *hujusmodi*.(65) Mss. Angl. *remediabit priora delicta vestra*. Fellus autem in sua edit. Oxon. *remedia providet*.(66) Mss. Angl. *recrescebant*.(67) Lamb. *omnibus hominibus*.(68) Lamb. *tempore*.(69) Lamb. *genus*.(70) Lamb. *deest ditavit*. Bodl. *habitabit* : quam lectionem secutus est Fellus in edit. Oxon. At ms. Vict. *deputavit*.(71) Lamb. *deest enim*.(72) Lamb. *ex quibus*.(73) Mss. Angl. *deest qui*.(74) Lamb. *desunt dignitate et*.(75) Bodl. *serpentibus habitato*.(76) Mss. Angl. *qui et*.(77) Lamb. *sibi alios ex ministerio quod acceperunt, ministrare cogentes : si*.(78) Lamb. *desunt, ii... nec*.(79) Bodl. *despondentes*.(80) Ita mss. Angl. et Vict. Ita et Felli edit. Oxon. *Al demandatur*.(81) Sic mss. Angl., Vict. et Carm. Sic quoque Felli edit. Oxon. *Al inventi fuerint negasse : an, intermediis omissis : quæ sane contextus requirit, videnturque ob nonnullas repetitas voces excidisse*.(82) Lamb. *insatiatus aliquis ad pœnit*. Fellus, *si quis denegavit*.(83) Lamb. *Ecclesia abnegans*. Fellus, *si quis abnegans*.(84) Lamb. *tradetur*.(85) Lamb. *hi vero*.(86) Lamb. *decipiunt*.(87) Lamb. *enim*.(88) Lamb. *in quo moriantur*. Bodl. *in quo morati sunt*.(89) Lamb. *a mulieribus*.

CAPUT XXVII.

De decimo vero monte, in quo arbores erant tegentes pecora : tales sunt qui crediderunt quidam episcopi, id est præsides Ecclesiarum (90). Alii vero, hi lapides qui non ficto, sed alacri (91) animo semper in domos suas servos Dei receperunt ; et deinde qui præsides sunt ministeriorum, qui et inopes et viduas protexerunt (92), et castam perpetuo conversationem habuerunt. Ergo hi homines a Domino proteguntur. Hæc quicumque egerint (93); honorati sunt apud Dominum : et inter nuntios locus eorum est, si perseveraverint usque in consummationem parere Domino.

CAPUT XXVIII.

De undecimo monte, in quo erant arbores aliis atque aliis fructibus oneratae (94) : hi sunt qui crediderunt et propter nomen Domini mortem obierunt, et animo prompto passi sunt, et ex toto corde suo animas suas tradiderunt. Et dixi : Quare ergo, domine, omnes hæc arbores habent quidem fructus, sed eorum quidam pulchriores ? Audi, inquit : Quicumque propter nomen Domini passi sunt, honorati apud Dominum habentur : et omnium eorum delicta (95) sunt delicta, quia propter nomen Filii Dei mortem obierunt. Quare autem fructus earum dispares sint, et excellant quidam inter illos, audi (96) : Quicumque enim perducti ad potestates, interrogati non negaverunt Dominum (97), sed prompto animo passi sunt : honoratiores sunt apud Deum : qui excellunt igitur fructus, eorum sunt. Qui vero timidi et dubii fuerunt, et deliberaverunt in corde suo, utrumne faterentur an negarent, et (98) passi sunt ; horum fructus exiguiores sunt, quoniam hæc cogitatio ascendit in corda eorum : mala enim ac nequam est hujusmodi cogitatio, perinde (99) ac si quis servus neget dominum. Cavete igitur, vos qui hujusmodi cogitationes habetis ne permaneat hæc mens in vobis (100), et Deo moriamini. Vos igitur quicumque propter hoc nomen mortem obitis, Dominum honorare (1) debetis ; quod dignos vos habet Dominus, ut nomen ejus feratis et omnia peccata vestra redimantur (2). Nonne ergo vos potius felices existimatis ? Putate (3) potius, si quis ex vobis patitur, magnum opus perficere. Vitam enim vobis donat Dominus, nec intelligitis. Delicta enim vestra vos gravabant ; et nisi passi essetis hujus nominis causat propter peccata certe (4) vestra mortu eratis Deo. Hæc igitur vobis dico, quicumque deliberatis de confessione aut de abnegatione. Confiteamini igitur vos habere Dominum Deum, ne forte (5) negantes, tradamini in vincula. Si omnes enim gente servos suos puniunt, quicumque dominum suum negaverunt ; quid putatis vos Dominum vobis facturum qui universorum habet potestatem. Removete igitur de præcordiis vestris has disputationes (6), ut in perpetuum vivatis Deo.

CAPUT XXIX.

De duodecimo vero monte candido (7) : tales sunt qui crediderunt sicut infantes sinceri, quibus nulla malitia ascendit in sensum, nec sciverunt quid sit malitia, sed semper in sinceritate manserunt. Hujusmodi ergo homines (8) sine ulla dubitatione inhabitabunt regnum Dei (9) : quoniam in nullo negotio mandata Dei maculaverunt (10), sed cum sinceritate permanserunt omnes dies vitæ suæ, eodem sensu tenore. Quicumque ergo permanserint (11), inquit, sicut infantes, non habentes malitiam, honoratiores erunt omnibus illis quos jam dixi. Omnes enim infantes honorati sunt apud Dominum, et primi habentur. Felices ergo vos, quicumque removeritis malitiam a vobis, et indueritis innocentiam ; quia primi (12) videbitis Deum. Postquam finivit omnium montium explanationem (13), dico ei : Domine, nunc expone mihi de lapidibus his qui allati ex campo in locum reprobatorum (14), ad structuram turris missi sunt (15) ; item de lapidibus illis rotundis, qui in structuram turris adjecti sunt, et de his qui adhuc rotundi remanserunt.

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(90) Bodl. *episcopis, id est præsulibus Ecclesiæ.* Lamb. quoque habet, *Ecclesiæ* : cætera, ut in vulgatis.

(91) Mss. Angl. *libenti.*

(92) Mss. Angl. *ministerio, inopes et viduas porrexerunt.*

(93) Lamb. *gesserint.* Fellus : *egerint, honorantur.*

(94) Mss. Angl. *plenæ.*

(95) Mss. Angl. *abolita.*

(96) Lamb. *sunt et excellunt... nunc audi.* Sic et Felli edit. Oxon.

(97) Lamb. *deest. Dominum.*

(98) Bodl. *add. tamen.*

(99) Lamb. *deest, perinde.* Sic et edit. Oxon. Al. mss. *ut quis.*

(100) Lamb. *desunt, in vobis ; et post moriamini, add. vos.*

(1) Lamb. *orare ; et mox, habeat*

(2) Ms. Vict. *remedientur.* At Carm. *redimentur.* Habent quoque *remedientur* mss. Angl. apud Fellum ; quam lectionem Clericus alique omiserunt.

(3) Lamb. *æstimatis. Sed portate.*

(4) Lamb. *deest, certe.* Fellus : *vestra certe.*

(5) Lamb. *Dominum ; ne quando.*

(6) Sic et Bodl. At Felli edit. Oxon. *dubitationes.*

(7) Mss. Angl. *canditato.* Leg. infra cap. 31.

(8) Lamb. *hi homines.*

(9) Mss. Angl. *habitabunt in regno Dei.*

(10) Bodl. *Dominum maculaverunt.*

(11) Mss. Angl. *permanseritis.* Et mox, *honoratiores eritis.* Quibus statim add. Lamb. *sicut jam dixi.*

(12) Lamb. *quicumque habetis innocentiam : primi.*

(13) Lamb. *solutionem.* Sic et Fellus.

(14) Felli edit. Oxon. *allati ex campo, et reprobatorum loco.*

(15) Mss. Angl. *ierunt.*

CAPUT XXX.

Audi nunc, inquit, de lapidibus. Qui allati (16) de campo in structuram turris positi sunt eorum loco qui (17) reprobati erant, radices sunt illius candidi montis. Cum igitur hi qui de illo monte crediderunt, facti sunt innocentes; jussit Dominus ejus turris, eos qui de radicibus montis essent, in structuram collocari. Intellexit (18) enim, si ad ædificationem iissent (19), splendorum illos permansuros, nec ullum de his, amplius denigrandum (20). Quod si ita (21) de cæteris montibus adjecisset, non necesse habuisset rursus visitare eam turrim atque purgare. Hi autem omnes candidi, juvenes (22) sunt qui crediderunt, et qui credituri sunt; ex eodem enim genere sunt. Felix hoc genus, quia innocuum est. Audi nunc et de illis rotundis lapidibus et splendidis. Hi omnes de hoc candido monte sunt. Quare (23) autem rotundi sunt reperti, causa est quia divitiæ suæ illos pusillum a veritate obscuraverunt atque obfuscaverunt; sed a Deo nunquam recesserunt, nec ullum verbum malum processit de ore eorum; sed omnis æquitas, virtus et veritas (24). Horum ergo mentem cum vidisset Dominus, et posse eos veritati favere; jussit bonos quoque permanere, et opes eorum circumcidi; non enim voluit in totum illas tolli (25), ut possent boni aliquid facere (26) de eo quod eis relictum est; et vivent (27) Deo, quoniam et ipsi de genere bono sunt. Ideo ergo pusillum circumcisi sunt, et positi in structuram turris hujus.

CAPUT XXXI.

Cæteri vero qui adhuc rotundi permanserunt, neque apti reperti (28) sunt in eam structuram, quia nondum acceperunt sigillum, repositi sunt in loco suo; valde enim rotundi reperti sunt. Oportet autem circumcidi hoc sæculum ab illis, et vanitates opum suarum; et tunc convenient in regno Dei. Necesse est enim eos intrare in regnum Dei; hoc enim genus innocuum benedixit Dominus. Ex hoc ergo genere non intercidet quisquam; etenim licet quis eorum tentatus a nequissimo diabolo, aliquid deliquerit, cito recurret ad Dominum Deum suum. Felices vos (29) judico ego nuntius pœnitentiæ, quicumque innocentes estis sicut infantes, quoniam pars vestra bona est et honorata apud Dominum. Dico autem omnibus vobis, quicumque sigillum hoc accepistis: simplicitatem habete, neque offensarum memores estote, neque in malitia permanete (30); neque in memoria offensarum amaritudines in uniuscujusque spiritu fiant (31); sed his malis scissuris (32) remedia procurate, atque tollite illas a vobis: ut dominus pecorum gaudeat de vobis (33); gaudebit autem, si omnia invenerit sana. Si autem pecus aliquod ex talibus invenerit dissipatum; vae erit pastoribus. Quod si ipsi pastores dissipati fuerint, quid respondebunt etiam ei (34) pro pecoribus? Nunquid dicent, a pecore se vexatos? (35) Non credetur illis. Incredibilis enim res est, pastorem pati posse a pecore; et magis punitur (36) propter mendacium suum. Et ego sum pastor; et validissime oportet me de vobis rationem reddere.

ANTIOCHUS homilia, 94.

Καλόν ἐστὶ κρατεῖν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀκακίαν, καὶ εἶναι ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα τὴν πονηρίαν, τὴν ἀπολλύουσαν τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων· καὶ μὴ εἶναι μνησικάκους, μήτε παρανόμους (37) τῆ κακίᾳ· ἀλλ' ἀποθέσθαι τὰς κακίας καὶ τὰς πονηρίας, καὶ τὰς πικρίας τὰς παρανόμους, καὶ γενέσθαι ἐν πνεῦμα, καὶ τὰ σχήματα (38) τὰ πονηρὰ ἀνατρέψαι.

Bonum est habere simplicitatem et innocentiam, et esse sicut infantes, qui nesciunt malitiam, quæ vitam hominum perdit; neque esse offensarum memores, neque in malitia permanere; sed remove malitias et malignitates, et amaritudines permanentes; et fieri unum spiritum; et malas scissuras tollere ac evertere.

ANTIOCHUS, homilia 122.

Ἵνα ὅταν ἔλθῃ ὁ κύριος τῶν προβάτων, χαρῆ

Ut cum venerit dominus pecorum, gaudeat de

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(16) Mss. Angl. *ejecti*. Editio Felli Oxon. hunc locum ita exhibet: *De his lapidibus qui allati de campo in structuram turris positi sunt eorum loco qui reprobati erant, etc.*

(17) Lamb. *de his qui*.

(18) Lamb. *intellexi*.

(19) Felli ita in sua edit. Oxon. *si in illa ædificatione missi essent*; testaturque mss. Angl. *deesse, missi*.

(20) Lamb. *de his nigricaturum*.

(21) Lamb. omisso *ita*, post *adjecisset* add. *tantum*.

(22) Sic Lamb. Sic et edit. Oxon. Al. *candidi sunt* omisso *juvenes*.

(23) Lamb. *audi autem quare*. Et mox omittit, *causa est quia*.

(24) Mss. Angl. *et virtus veritatis*.

(25) Lamb. *non enim in totum eorum tolli*.

(26) Felli in edit. Oxon. *operari*. Al. *facere*.

(27) Ita mss. Lamb., Victor. et Carm. Editi, *vere*.

(28) Lamb. *deest. reperiri*.

(29) Sic mss. Vict., Carm. et Lamb. Sic et Felli edit. Oxon. Al. *vero*. pro *vos* Leg. supra, cap. 29.

(30) Mss. Angl. *habere*, *neque offensarum memores esse, neque in malitia vestra permanere*.

(31) Mss. Angl. *fieri, et has malas scissuras permedicare, et tollere a vobis*.

(32) *Scissuris*, Gr. *σχίσματα*. In uno cod. Regis membranaceo, *σχίσματα*. Cor.

(33) Ms. Carm. *de his*.

(34) Lamb. *desunt, etiam ei*.

(35) Hunc locum laudat auctor homiliæ *De aleatoribus*, ad calcem opp. Cypriani.

(36) Mss. Carm. et Lamb. *puniatur*.

(37) Leg. *παραμόνοις*. Sic et mox infra.

(38) Leg. *σχίσματα*.

eo, et de pecoribus lætetur. Gaudebit autem, si omnia invenerit sana, et non quædam ex illis dissipata. Si autem aliqua ex talibus invenerit dissipata, væ erit pastoribus. Quod si pastores ipsi dissipati inventi fuerint, quid discent domino gregis? an a pecore se vexatos? Non credetur illis. Incredibilis enim res est, pastorem pati posse aliquid a pecore. Magis vero punientur propter mendacium suum. Scientes ergo, quod valde oportet de iis reddere rationem, etc.

Ἐπ' αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τοῖς προβάτοις εὐφρανθῆ. Χαρήσεται δὲ ἂν πάντα ὑγιῆ εὐρεθῆ, καὶ μὴ διαπεπτωκότα τινὰ ἐξ αὐτῶν. Ἐὰν δὲ εὐρεθῆ, τινὰ ἐξ αὐτῶν διαπεπτωκότα, οὐαὶ τοῖς ποιμέσιν ἔσται. Ἐὰν δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ποιμένες εὐρεθῶσι διαπεπτωκότες, τί ἔροῦσι τῷ δεσπότῃ τοῦ ποιμνίου; ὅτι ἀπὸ τῶν προβάτων διέπεσαν; Οὐ πιστευθήσονται. Ἄπιστον γὰρ πρᾶγμα ἔστι, ποιμένα ὑπὲρ προβάτων παθεῖν τι. Μᾶλλον δὲ κολασθήσονται διὰ τὸ ψεῦδος αὐτῶν. Εἰδότες οὖν ὅτι λίαν δι' αὐτοὺς ἀποδοῦναι λόγον δεῖ, κ. τ. λ.

CAPUT XXXII.

Consulite ergo vobis (39), dum adhuc turris ædificatur. Dominus habitat in viris amantibus, pacem, etenim vera (40) pax chara est; a contentiosis (41) vero et perditis malitia, longe abest. Reddite igitur ei spiritum integrum: sicut accepistis. Si enim dederis fulloni vestimentum integrum, idque integrum vis denuo recipere; fullo autem scissum tibi illud reddat; recipies illud? Nonne statim excandesces, et eum convicio prosequeris, dicens: Vestimentum meum (42) integrum tibi dedi; quare scidisti illud, et inutile fecisti? Nunc propter scissuram quam in eo fecisti, usui (43) esse non potest. Nonne hæc omnia verba dices fulloni, et de scissura quam in vestimento tuo fecerit? Si igitur tu doles de vestimento tuo, et quereris (44) quod non illud integrum recipias; quid putas (45) dominum tibi facturum qui spiritum integrum tibi dedit, et tu eum totum inutilem reddidisti (46), ita ut nullo usui (47) esse possit domino suo? Inutilis enim cœpit esse usus ejus, cum sit corruptus a te. Nonne igitur Dominus de spiritu suo propter hoc factum tuum idem faciet? Plane, inquam: omnibus iis, quoscunque invenerit in memoria offensarum permanere, idem faciet (48). Clementiam, inquit, ejus nolite calcare; sed potius honorificate (49) eum quod tam patiens est ad delicta vestra, et non est sicut vos. Agite pœnitentiam; utile (50) enim id est vobis.

ANTIOCHUS, homilia 94.

Ut Dominus pacis habitet in omnibus, quo et spiritus integer fiat, sicut illum accepit homo. Si enim aliquis dederit fulloni vestimentum novum et integrum, atque illud velit denuo recipere; fullo autem scissum vestimentum reddat; an recipiet illud? Nonne statim excandescet, et eum convicio prosequetur dicens: Vestimentum integrum tibi dedi; quare cidisti illud, et inutile fecisti? Si igitur ita dolet aliquis de vestimento, et queritur quod non illud integrum receperit; quid putamus Dominum nobis facturum, qui spiritum integrum accepimus, et illum molestia affecimus et inutilem reddidimus, non viventes cum homestate; ita ut nullo usui esse possit domino suo? nam usus, spiritus a nobis corruptus est.

Ὅπως ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης κατοικήσῃ ἐν πᾶσιν, ἵνα καὶ τὸ πνεῦμα ὑγιὲς γένηται, ὡσπερ αὐτὸ ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος. Ἐὰν γὰρ τις κναφεῖ δώσῃ ἱμάτιον καινὸν καὶ ὑγιὲς, καὶ τοῦτο θέλει κομίσασθαι, ὃ δὲ κναφεὺς σχίσας τὸ ἱμάτιον ἀποδώσει, ἄρα λήψεται αὐτό; οὐχὶ μαχησεται, καὶ ὑβρίσει, λέγων αὐτῷ - Ἱμάτιόν σοι ὑγιὲς ἔδωκα, διὰ τί αὐτὸ ἔσχισας, καὶ πεποίηκας ἄχρηστον; Εἰ οὖν οὕτως περὶ ἱματίου λυπεῖται τις, καὶ μάχεται, ὅτι οὐκ ἀπέληφεν ὑγιὲς τὸ ἱμάτιον, τί δοκοῦμεν παθεῖν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τὸ πνεῦμα λαβόντες ὑγιὲς, καὶ τοῦτο λυπήσαντες, καὶ ἀχρειώσαντες, μὴ ἐν σεμνότητι πολιτευσάμενοι; καὶ εἰς οὐδεμίαν χρῆσιν δύνатаι εἶναι τῷ Κυρίῳ ἑαυτοῦ; ἢ γὰρ χρῆσις τοῦ πνεύματος ὑφ' ἡμῶν κατεφθάρη.

CAPUT XXXIII

Hæc omnia quæ suprascripta sunt, ego pastor nuntius pœnitentiæ ostendi, et locutus sum servis Dei. Si ergo credideritis, et audieritis verba mea, et ambulaveritis in ipsis, et correxeritis itinera vestra; vivere poteritis. Sin autem permanseritis (51) in malitia et memoria offensarum, nullus ex hujusmodi peccatoribus vivet (52) Deo. Hæc omnia a me discenda, dicta sunt vobis (53). Ait mihi ille

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(39) Lamb. *Remediate ergo vos.*

(40) Lamb. *et enimvero.* Forte, *ei enim vera.* Sic. et Mss. Carm.

(41) Lamb. *litigiosis.*

(42) Lamb. *deest, meum.*

(43) Lamb. *in usum.*

(44) Ms. Carm. *fulloni? Ergo et de scissura quam in vestimento tuo fecerit, si doles tu et quereris, quod non reddidisti: quid putas.*

(45) Lamb. *doles et quereris.*

(46) Ita ex Lamb. *Fellus in sua edi.* Oxon. *Al redegisti.*

(47) Lamb. *in nullo usu.*

(48) Lamb. *Dominum spiritum ejus, propter factum tuum hoc a facie plane, inquam, omnes eos quoscunque invenerit in memoria offensarum permanere, afficiet.* Nullo sensu: eoque nomine hanc lectionem a Fello omisam puto.

(49) Lamb. *honorate.*

(50) Lamb. *pœnitentiam utilem.*

(51) Lamb. *desunt, Sin autem permanseritis.*

(52) Lamb. *ex hujusmodi vivit.*

(53) Lamb. *me docente vobis dicta.*

pastor : Omnia a me interrogasti ? Et dixi : Ita, domine. Quare ergo non interrogasti me, inquit, de forma lapidum in structura repositorum ; ut tibi explicarem (54) formas ? Et dixi : Oblitus sum, domine. Audi nunc ergo, inquit, et de illis. Hi sunt qui nunc mandata hæc (55) audierunt, et ex totis præcordiis egerunt pœnitentiam : cumque vidisset Dominus bonam atque puram (56) pœnitentiam eorum, et posse eos in ea permanere ; jussit priora peccata eorum deleri. Hæ enim formæ peccata (57) eorum erant ; et exæquata sunt, ne apparerent.

SIMILITUDO X.

De pœnitentia et eleemosyna.

CAPUT I.

Postquam perscripseram librum hunc, venit nuntius ille qui me tradiderat illi (58) pastori, in domum in qua (59) eram, et consedit supra lectum ; et astitit in dextera ejus ille pastor. Deinde vocavit me, et hæc mihi dixit : Tradidi te, inquit, et domum tuam huic pastori, ut ab eo protegi possis. Ita, inquam, domine. Si vis ergo protegi, inquit, ab omni vexatione et ab omni sævitia ; successum autem habere in omni opere bono atque verbo, et omnem virtutem æquitatis ; in mandatis iis ingredi quæ dedit (60) tibi, et poteris dominari omni nequitia. Custodienti enim tibi mandata illa, subjecta erit omnis cupiditas et dulcedo hujus sæculi ; successus vero in omni bono negotio te sequetur. Maturitatem hujus et modestiam suscipe in te (61) ; et dic omnibus, in magno honore esse eum et dignitate apud Deum, et magnæ potestatis eum præsidem esse, et potentem in officio suo. Huic soli per totum orbem pœnitentiæ potestas tributa est. Potens ne tibi videtur esse ? Sed vos maturitatem hujus et modestiam (62) quam in vos habet, despicitis.

CAPUT II.

Dico ei : Interroga ipsum, domine, ex quo in domo mea est, anne (63) aliquid extra ordinem fecerim ; aut in aliquo eum offenderim. Et ego, inquit, scio, nihil extra ordinem fecisse te neque esse facturum et ideo hæc loquor tecum, ut perseveres ; bene enim hic de te apud me existimavit. Tu autem cæteris hæc verba dices ; ut et illi qui egerunt aut acturi sunt pœnitentiam, eadem quæ tu sentiant ; et hic apud me de iis (64) interpretetur ; et ego apud Dominum. Et ego, inquam, domine, omni homini indico magnalia Dei, spero autem eos omnes qui amant ea, et ante peccaverunt, his auditis acturos esse pœnitentiam (65), vitam recuperantes. Permane ergo inquit, in hoc ministerio, et consumma illud. Quicumque autem mandata hujus exsequuntur, habebunt vitam, et hic (66) et apud Dominum magnum honorem. Quicumque vero hujus mandata non servant, fugiunt a vita sua et adversantur illi : et qui mandata ejus non sequuntur (67), morti se tradunt (68) ; et unusquisque eorum reus erit sanguinis sui. Tibi autem dico, ut serves mandata hæc (69), et remedium peccatorum tuorum omnium (70) habebis.

CAPUT III.

Misi autem tibi has virgines (71), ut habitent tecum ; vidi enim eas valde affabiles, tibi esse. Habebis igitur (72) tu eas adjutrices, quo magis possis hujus mandata servare ; non potest enim fieri, ut sine his virginibus hæc mandata servantur. Vides (73) autem eas libenter esse tecum ; sed et ego præcipiam eis, ut omnino a domo tua non discedant. Tu tantum communda (74) domum tuam : in munda enim domo libenter habitabunt : mundæ sunt enim, atque castæ et industriæ, et omnes habentes gratiam apud Dominum. Igitur si habueris (75) domum tuam puram, tecum permanebunt. Si autem pusillum aliquid iniquationis acciderit, protinus a domo tua recedent ; hæ enim virgines nullam omnino diligunt iniquationem. Dico ei : Spero me, domine, placitum eis, ita ut in domo mea libenter inhabitent semper. Et sicut is cui me tradidisti, nihil de me queritur ; ita neque illæ querentur. Ait a

VARIE LECTIONES ET NOTÆ.

(54) Mss. Vict, et Carm. *quod explevimus*. Lamb. *quod explicuimus, formas*.

(55) Lamb. *mea*.

(56) Lamb. add. *esse*.

(57) Lamb. *peccati*. Et mox, *exæquatæ*.

(58) Lamb. *huic*.

(59) Lamb. *domo in quam*.

(60) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *dedi*.

(61) Lamb. *vitæ*.

(62) Al. *modestiam hujus et verecundiam*.

(63) Lamb. *an*. Et mox, *aut in quo*.

(64) Lamb. *de his bene*.

(65) Lamb. *qui tam ante peccaverunt, et hæc audiunt, libenter acturi sunt pœnit*.

(66) Lamb. *id est*.

(67) Lamb. *fugant a se vitam, et adversus illum,*

nec mandata ejus sequuntur.

(68) Felli edit. Oxon *tradent*. Sic forte leg. *obsequens, erit*.

(69) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *servias mandatis his*. Sic et Felli edit. Oxon.

(70) Lamb. desunt, *tuorum omnium*. Omittit quoque *tuorum*, sed retinet *omnium*, Fellus in sua edit. Oxon.

(71) Lamb. *turbas virginum*.

(72) Lamb. *deest igitur*. Fellus autem sic : *Habebis ergo eas adjutrices*.

(73) Mss. Vict., Carm. et Lamb. *Video*. Hæc lectio magis placuit Fabricio in edit. Hamb.

(74) Lamb. *emunda*.

(75) Lamb. *habuerint*.

pastorem illum: Video servum Dei velle videre (76) et custodire hæc mandata; et virgines has munda habitatione collocaturum (77). Hæc cum dixisset, iterum pastori illi me tradidit, et vocavit virgines et dixit eis (78): Quoniam video vos libenter in domo hujus habitare, commendo eum vobis et domum ejus; ut a domo ejus non recedatis omnino. Illæ vero libenter hæc verba audierunt.

CAPUT IV.

Ait deinde mihi: Viriliter in ministerio hoc conversare: omni homini indica (79) magnalia Dei; et habebis gratiam in hoc ministerio. Quicumque ergo in his mandatis ambulaverit, vivet et felix erit in (vita sua: quicumque vero neglexerit, non vivet et erit infelix in vita sua. Dic omnibus, ut non cessent quicumque recte facere possunt) bona opera exercere: utile est illis. Dico autem, omnem hominem de incommodis eripi oportere. Is enim qui eget (80), et in quotidiana vita patitur incommoda; in magno tormento est ac necessitate (81). Quisquis igitur hujuscemodi animam eripit de necessitate; magnum gaudium sibi acquirit. Nam is qui hujusmodi vexatur incommodo, pari tormento cruciatur, atque se torquet is (82) qui in vinculis est. Multi enim propter hujusmodi calamitates, cum eas sustinere (83) non possunt, mortem sibi consciscunt (84). Qui novit igitur calamitatem hujusmodi hominis, et non eripit eum; magnum peccatum admittit, et fit reus sanguinis ejus. Facite igitur opera bona, quicumque accepistis a Domino; ne dum moramini (85) facere, consummetur structura turris; propter vos enim intermissum est opus ædificationis ejus. Nisi igitur festinaveritis facere recte, consummabitur turris, et excludemini. Postquam vero locutus est mecum, surrexit de lecto; et apprehenso pastore et virginibus, abiit (86). Dixit autem mihi remissurum se pastorem (87) illum, et virgines illas (88) in domum meam (89).

VARIÆ LECTIONES ET NOTÆ.

(76) Fellus aliique conjiciunt legendum, *vivere*.

(77) Lamb. *collaturum*.

(78) Lamb. *ad eas*. Sic et Fellus.

(79) Lamb. *omnino indica*.

(80) Lamb. *Et his enim quia eget*.

(81) Lamb. *hac necess*.

(82) Lamb. *quia*.

(83) Lamb. *sufferre*.

(84) Lamb. *adducunt*.

(85) Bodl. *tardatis*. Lamb. *tardamini*.

(86) Mss. Angl. *abiit, dicens mihi remansurum pastorem*.

(87) Ms. Carm. *remansurum pastorem*.

(88) Lamb. *deest, illas*.

(89) Mss. Carm. *post meam, addit Amen*. Sic quoque Fellus in edit. Oxon.

APPENDIX AD S. HERMAM

SANCTARUM VIRGINUM

PUDENTIANÆ SEU POTENTIANÆ ET PRAXEDIS

ACTA

AUCTORE S. PASTORE PRESBYTERO

NOTITIA IN S. PASTOREM.

(*Acta sanctorum Bolland., Julii, tom. VI, die 27, p. 299.*)

1. Sanctum hunc exhibet hodie nobis Martyrologium Romanum his verbis: « Item Romæ, sancti Pastoris presbyteri, cujus nomine titulus exstat in Viminali apud Sanctam Pudentianam, » Baronius in adnotationibus ad textum Martyrologii citatum hæc subdit inter alia: « Non tantum in veteri Romano Martyrologio, sed et in antiquis manuscriptis de eo agitur hac die. » At quodam hic appellat vetus Ro-

manum Martyrologium? An Belinianum anni 1498? Hoc certum, non agi hoc loco de Romano parvo seu veteri, quod Rosweyde edidit: istud enim nec visum a Baronio fuit, neque de S. Pastore meminit usquam. Imo nec admodum vetus esse Romanum illud, quod in observatione Baroniana citatur, inde licet conjicere, quod annuntiatio S. Pastoris hodierna, ibi, ut asseritur, expressa, veterum mar-

tyrologorum nulli innotuerit. Altum certe ad hunc diem in exemplaribus Hieronymianis, etiam sæpius auctis, de Pastore silentium; tacent ad eundem Beda, Florus, Wandelbertus, Rabanus, Ado, Usuardus, Notkerus: ut adeo non videatur hac die ante sæculum x S. Pastoris nomen ecclesiasticis cœpisse Fastis ascribi: si tamen etiam tum cœperit: neque enim satis perspecta nobis est ætas sive codicis Vaticani, quem in auctariis Bedæ ac Flori citavimus hodie ante tomum secundum Martii, sive appendicum Usuardi a nobis editi, in quibus hoc die S. Pastoris presbyteri et confessoris memoria celebratur: Florarium vero sanctorum ms., quod eum hodie sic annuntiat, « Romæ, Pastoris presbyteri et confessoris, » medio circiter sæculo xv exaratum est.

2. Sed neque antiqua illa manuscripta novimus, in quibus de S. Pastore agi hac die dicitur; nisi vel auctaria jam laudata intelligantur; vel unum illud manuscriptum, de quo in iisdem adnotationibus Baronius asserit: « Habemus in nostra bibliotheca res gestas sancti Pastoris, seu potius panegyrim, in die natali ejus alicubi in ecclesia legi solitam. Est ejus exordium: *Sanctorum vestigia*, etc. Hoc enim nobis Romæ e bibliotheca Vallicellensi describi rogavimus, quod a tanto viro laudatum esset: sed adeo misere descriptum accepimus, ut mutando nonnunquam aliqua aut addendo compleri per conjecturam sententiæ debeant. Tum vero stylus, fallor, si longam sapit antiquitatem. Ipsa vero hujus panegyricæ orationis materia historiam sancti modice ac raro attingit; neque vel sic tamen satis feliciter dispescitur ad usum ecclesiasticum in lectiones novem; quarum duæ priores prologum continent; omni, ut dici solet, et nulli convenientem: tertia hortatur ad imitanda B. Pastoris exempla, docetque, hunc fuisse nobili Romæ prosapia oriundum; deinde apostoli Pauli discipulum una cum Timotheo; tum ab eodem Apostolo consecratum presbyterum; multa passum sub Antonino imp., eruditum animarum pastorem sedulum: quod postremum amplificatur enumeratione virtutum ad veri pastoris officium pertinentium, quæ simul omnes Pastori nostro tribuuntur, ne unius quidem facti singularis aut historici facta mentione, usque ad lectionem nonam: de quibus proinde hæc monuisse sufficiat, cum ad Acta illustranda nihil conferant. Nona autem lectio sic habet:

3. « Igitur decet tanti confessoris ac sacerdotis Altissimi præclarum festum cum summa reverentia celebrare, fratres charissimi; per quem Deus multa fecit miracula, ut pro nobis existat intercessor pius: quem pia devotio Paulo apostolo adeo charum et unicum conjunxit, quod in vico, qui dicitur Latericius, ecclesiam sui nominis consecravit. Hic vir beatissimus multa corpora sanctorum clanculo rapuit et sepelivit, fretus consilio et adjutorio SS. virginum Pudentianæ pariter et Praxedis: quarum corpora virginum honorificæ tradidit sepulturæ, et earum Vitam decenter con-

A scripsit. Totum ergo tempus dum in hoc sæculo vixit beatus Pastor, Deo se dicavit, et incessanter in illius obsequio perseverans, cunctis Romæ Christianis speculum se præbuit, illud adimplens quod Dominus ait: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut vidant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est* (Matth. v, 16). Igitur egregius Christi Pastor migravit ad gaudia polorum septimo Kalendas Augusti, sanctorum omnium remuneratione illum ita vocante: *Euge, serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui* (Matth. xxv, 21). Cujus corpus conditum est in supra dicto titulo cum aromatibus: ubi usque in hodiernum diem Deus impertitur multa pro suis meritis ac precibus beneficia; regnante Domino nostro Jesu Christo, cui laus, et honor, et virtus, et potestas cum patre sanctoque Flamine per infinita sæcula sæculorum. Amen. »

4. Quod hic dicitur S. Paulus apostolus titulum Pastoris consecrasse, id, ipsomet Pastore teste, falsum est: hoc enim S. Pio papæ, non Paulo apostolo, ascribitur in Actis SS. Pudentianæ et Praxedis. Conditum vero fuisse S. Pastorem in ecclesia tituli sui, ex hac forsitan historia, affirmat etiam Aringhus in *Roma subterranea* tom. II, lib. iv, cap. 43, num. 1, uti et Piazza in *Sanctuario Romano* ad hunc diem xxvi Julii. Videtur ergo aliud esse sancti cujusdam Pastoris, et quidem martyris, corpus, quod cum aliis recens inventum cum inscriptione nominis, Roma Bononiam ad nos translatum fuit anno 1614, die xx Aprilis. Nostri autem Pastoris nescio quid reliquiarum esse in monasterio, seu ecclesia, S. Silvestri de Capite Romæ, asserit Giacchettus in *Historia Italica ecclesiæ ac monasterii ejusdem* cap. 13 ad diem xxvi Julii. Porro ad publicam S. Pastoris nostri venerationem, non item ad hodiernam ejus celebritatem, asserendam facit etiam sigillum illud expressum in Commentario ad Acta SS. Pudentianæ et Praxedis cum subjectis hisce versiculis:

*Sancte, precor, Pastor, pro nobis esto rogator.
Hic cunctis vitæ Pastor dat dogmata sacræ.*

Ea Papebrochius noster ibidem referenda censuit ad sæculum xii. Eodem facit inscriptio vetustissima, quam exhibet Aringhus loco citato, num. 3, in qua fit mentio sacelli sancti hujus nostri Pastoris. Quid, quod et Ado illum hoc nomine beatum agnovit? Sane de nostro agit in elogio SS. Praxedis et sororis ejus die xxi Julii, sic notans: « In titulo vero, quem pater earum Pudens nomine BEATI PASTORIS dedicavit, » etc. Natalem illius tamen sub eo nomine neque hoc loco, neque xxvi ejusdem mensis, ut jam diximus, neque alio ullo die commemorat.

5. Id vero mirum nemini videri debet; cum eorum opinioni adhæserit Ado, qui S. Pastorem cum S. Herma illo confuderint, cujus apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit, quique auctor esse creditur libri, qui *Pastor* inscribitur,

Confusionem hanc aperte prodit in libello *De festi- A*
vitatibus apostolorum, quem Martyrologio ejus
 præfixum habens, pag. 36; ubi ad diem ix Maii,
 quem S. Hermæ natalem statuit, » Titulus, inquit,
 nomine ipsius, juxta quod baptisterium ex faculta-
 tibus sanctæ Praxedis est exstructum, et beato Pio,
 discipulo apostolorum, operante studio consecra-
 tum, venerabiliter ei statutus est. » Eadem hæc est
 ecclesia sive titulus, quem paulo ante Beati Pasto-
 ris nuncupabat: beatum ergo Pastorem cum S. Her-
 mæ eundem facit, eundemque adeo diem utriusque
 natalem; quanquam in natali solum nomen Her-
 mæ diserte exprimat, non Pastoris. Adonis exem-
 plo eosdem sanctos in *Annalibus* ad annum Christi
 459 confudit Baronius; non item diem utriusque
 natalem in Martyrologio aut notis ad illud: cum
 tamen alterum ex altero consequi debeat; ut idem
 sit dies obitus, si sanctus est idem: aut sancti
 diversi, si diversi natales.

6. Nimirum S. Pastoris nomen nusquam vir
 maximus consignatum legerat die ix Maii; sed
 constanter Hermæ; sicuti nec die xxvi Julii uspiam
 apud martyrologos occurrerat nomen Hermæ, sed
 Pastoris tantummodo; non ausus est ergo in moderno
 Martyrologio concinnando a priorum exemplarium
 consensu ac fide, per usum ipsum Ecclesiæ Romanæ
 haud dubie antiquum firmata, recedere: atque ita
 S. Hermæ natalem a natali S. Pastoris discrevit
 non in ipso Martyrologio solum, sed etiam in adno-
 tationibus ad utrumque natalem adjectis; in quibus
 neque de Pastore meminit die ix Maii, neque xxvi
 Julii de Herma. Cur igitur eodem argumento non
 est usus in *Annalibus*? Maxime cum ad illud etiam
 aliud accederet, haudquaquam profecto levius, quod
 a S. Pastoris ætate desumitur, qui saltem juxta
 eminentissimum *Annalium* conditorem, annum
 Christi 164 vivendo prætergressus est. Quis vero
 sine evidenti demonstratione credat, S. Hermam,
 qui jam utique maturæ vir ætatis fuisse censendus
 est, cum eum Apostolus per Epistolam ad Roma-
 nos juberet salutari, solido post Pauli obitum sæ-
 culo superfuisse? Hæc certe una de causis est, ob
 quas Hermen, S. Pii papæ I, ut est in Catalogo
 Pontificum Bucheriano, fratrem ac S. Pastoris
 æqualem, distinguendum putavit card. Bellarminus,
 eumque secuti deinceps eruditi, a S. Herma Apo-
 stoli discipulo, et libelli, qui *Pastor* appellatur, D
 auctore. Denique non videtur ipsi Hermæ nomen
 Pastoris fuisse proprium, sed libro ejus, ut modo
 dicemus: fac tamen, ex libro cognomentum Pasto-
 ris adhæsisse scriptori; an credi tandem poterit
 idem deinde auctor tantopere Pastoris cognomento
 delactatus fuisse, ut proprium Hermæ, quod esset
 ab Apostolo consecratum, abjiceret? Valere hæc
 ratio debet, apud Baronium quidem, qui epistolam
 probat, exhibetque ad annum 162, solo Pastoris
 nomine inscriptam.

7. Alium ergo S. Pastorem, alium S. Hermam
 fuisse censemus, et hunc illo seniorem; tollendam-

que proinde utriusque confusionem, ab Adone pro-
 fectam; quam is forsitan ex ambiguis Eusebii ver-
 bis arripuerit, qui de S. Herma loquens *Hist. eccl.*
 lib. III, cap. 3. Οὗ φασιν ὑπάρχειν, inquit, τὸ τοῦ
 Ποιμένου βιβλίον, *cujus aiunt esse librum Pastoris*;
 unde pronum est colligere, Pastoris non libri no-
 men sed auctoris esse: sic Ado facile Hermam et
 Pastorem pro eodem acceperit. At enim amphiboliam
 hanc tollere debuerat tum ipsius libri adhuc exstan-
 tis inscriptio, tum S. Hieronymi, eodem prorsus
 modo illum inscribentis, testimonium lib. *De scri-*
ptoribus eccl., cap. 10: « Hermam... asserunt
 auctorem esse libri, qui appellatur *Pastor*; » quæ
 proinde genuina censeri potest Eusebiani textus
 interpretatio, quam recte secutus est Valesius, cum
 adducta Eusebii verba sic vertit: « Cujus esse
 fertur is liber, qui *Pastor* inscriptus est. » Pastor
 igitur appellatur non Herma, sed Hermæ liber,
 quod angeli sub habitu pastoritio apparentis reve-
 lationes contineat. Quid igitur S. Pastori cum
 S. Herma commune? Ne nomen quidem: quan-
 quam et hoc pluribus idem esse possit; qui hac
 sola ratione minime confundi possunt: ut nemini
 hactenus in mentem venit B. Pastorem nostrum
 presbyterum eundem cum illo statuere, de quo
 fit mentio in Actis SS. Marii, Marthæ et filiorum
 ad diem xix Januarii, pag. 216; tametsi et Romæ is
 fuerit, et beatus Pastor presbyter nuncupetur,
 centum tamen circiter annis nostro junior.

8. Propendit eo insuper idem doctissimus auctor
Annalium, ad annum Christi 159, ut eundem quo-
 que cum sancto Herma et Pastore Hermetem esse
 crederet, S. Pii pontificis Romani fratrem: tametsi
 de illo se fateatur ambigere. Opinioni hujus fun-
 damentum duplex putavit esse; alterum, quod
 voces Herma et Hermes parum adeo differre vide-
 rentur, ut nonnunquam eidem viro legerentur
 attributæ; alterum vero, quod apud Anastasium
 Bibliothecarium sub S. Pio papa I de Hermete re-
 feratur: « Hermes librum scripsit, in quo manda-
 tum continetur, quod ei præcepit angelus Domini,
 cum veniret ad eum in habitu pastoris, et præcepit
 ei, ut sanctum Pascha die Dominico celebraretur. »
 Similitudo nominis, et apparitio angeli, sub habitu
 pastoritio librum dictantis, eundem Baronio visa
 sunt scriptorem arguere Hermam et Hermetem,
 atque adeo et Pastorem, quem cum Herma con-
 fundit. Tantum in eo hæsit, quod in Hermæ Pastore
 non agatur de Pascha die Dominica celebrando;
 tum, quod scriptus is fuerit dudum ante tempora
 Pii papæ. Itaque eo tandem delabatur; « ut dicere
 necesse sit (si velimus unum eundemque esse au-
 ctorem) diversos hos inter se fuisse commentarios,
 diversis temporibus scriptos. » Sed quoniam S. Pa-
 stor noster eatenus tantum cum Hermete confun-
 ditur, quatenus ipse Hermes cum S. Herma: nihil
 opus est diremptam jam diu controversiam hic
 denuo suscitare. Eundem non esse S. Hermam et
 hunc Hermetem, ostendit, ut monui, Bellarminus

aliquæ post illum, quos inter consuli possunt Tillemontius tom. II *Monum. eccles.*, pag. 521; Nicolaus le Noury in *Apparatu ad Bibliothecam maximam veterum Patrum*, dissert. 4, art. 2; Ambrosius Gardesio in *historiæ ecclesiasticæ Synopsi* tom. I, part. v, lib. III, disert. 1, quæst. 1.

9. Quod ad Acta pertinet S. Pastoris, nihil admodum certi superest. Continentur ea præcipue in Actis SS. Pudentianæ et Praxedis, infra. Scripta sunt ipsius Pastoris nomine (Pastoris, inquam, non Hermæ Pastoris, ut habet Baronius an. 159, n. 8); neque sane recentia sunt; quando et in codicibus mss. perantiquis, iisque bene multis, leguntur; imo jam lecta sunt olim sæculo nono ab Adone, ut in ejus Martyrologio videre est die XIX Maii, XX Junii, XXI Julii in elogiis S. Pudentianæ, S. Novati et S. Praxedis. Cæterum sincera prorsus ea non esse, sed hic illic interpolata, ultro nos ipsi haud obscure in Commentario prævio, et adnotatis confessi sumus; at omni omnino fide indigna reputari debere, nondum nobis persuasit Tillemontius tom. II, nota 5 in S. Pium papam: ut enim minutias præteream, quas ibi congerit, ut voces Actorum aliquas et phrases carpat, tanquam sæculo secundo non usitatas, vel tempori, quo scripta feruntur Acta, nequaquam accommodatas (nam quid illæ, tametsi adulterinas omnes, esse demonstraret Tillemontius, quod non facit, Actorum substantiæ usque adeo incommodarent)? ut illas, inquam, omittam, argumenta ejus præcipua, et in totam Actorum illorum fabricam fidemque directa, id nequaquam, quod jactat, evincunt. Quod ut perspicias, Acta ipsa consule: invenies, ea fere contineri duabus epistolis, quarum prior est Pastoris ad Timotheum, altera Timothei ad Pastorem. Utramque suppositam auctoribus inscriptis, imo vero ineptam esse, contendit adversarius.

10. Priorem hoc imprimis telo subverti putat, quod a scopo propositoque Pastoris toto cælo abluat: Christianus enim, inquit, quidam obierat, Novatus nomine, qui facultates suas paulo ante commiserat Pastori nostro, et virgini Praxedi, se mortuo dispensandas. Scribit id Timotheo, Novati defuncti germano, Pastor; eumque consulit, quid de bonis relictis faciendum censeat. Esto sane. Quid tum postea? Hoc autem, inquit, verbotantum uno postulat Pastor idque in duobus extremis epistolæ satis longe versiculis; reliqua vera omnia non eo solum tendunt, ut morbum ac mortem explicent Novati (id quod rationi consonum videri poterat); sed etiam eo, ut in medium proferant quidquid post obitum SS. Pudentianæ et Pudentis Praxedis a biennio gesserat. Quid hæc ad Timotheum; quid ad litteras attinebant, quibus frater de fratris obitu docendus erat? Ita ille. Respondeo, aptissima mihi videri ad rem præsentem quæcunque de S. Praxede Timotheo narrat Pastor; ineptam vero, quæ iis objicitur, Tillemontii crism. Quid enim? Hæredes Novatus Pastorem scripserat et

A Praxedem, externos, ut ponimus, homines, inconsulto ac præterito fratre Timotheo. Res esse poterat obnoxia difficultatibus, nisi cum bona fratris gratia cerneretur hæreditas; hujus igitur assensu hæredibus opus erat. Cedo ergo, quo pacto is ex Timotheo, qui presbyter erat et vir sanctissimus extundi fortius poterat, quam si tales et natalibus, vita, virtutibus, rebusque gestis depingerentur hæredes, ut prorsus intelligeret, quidquid iis relictum esset, id ita collocatum videri oportere, quasi in ipsius Dei, ut ita loquar, vel Ecclesiæ manus consignatum esset? Hoc ergo agit Pastor, cum S. Praxedis, gesta S. Timotheo explicat tantoque id agit ad rem suam opportunius, quanto copiosius. De se enim dicere nihil debuit, qui Timotheo dudum esset notissimus; quanquam neque de se quoad ferebat modestia, tacuit.

11. Leviora sunt quæ subjicit Tillemontius et in eandem intorquet epistolam: Neque hoc, inquit, video, cur Pastor Timotheo narret res ante annum præteritas non solum de S. Pudente et utraque ejus filia (de qua re jam satis, opinor, diximus); sed etiam de fratre ejus Novato: nam si vel in extremis imperii finibus egisset Timotheus, an per annum totum nihil de familia rescivisset? Respondeo, id rarum non esse, ut fratres, etiam parum inter se habitatione distantes, a frequenti litterarum commercio alieni sint. Concedamus his tamen aliquid Tillemontio: sciverit vel ex Novati, vel ex aliorum litteris Timotheus pleraque omnia, quæ frater egisset. Annon sæpe eandem nuntiari possunt a diversis? C Annon hic justissima Pastori causa erat eorum saltem refricandi memoriam, quæ Novatum inter et Praxedem intercesserant, unde disceret Timotheus, munificum fratris in illam animum non aliunde exstitisse, quam ex sanctissimis officiis divinisque rationibus? Quod addit adversarius, mirum videri, nullam huic epistolæ præmitti urbani ac liberalis officii significationem, nullum prologum, sed ab ipsis statim rebus ordiri sermonem: id vero ne refutatione quidem dignum apparet. Nimirum ea queritur abesse, quæ parerga prorsus fuissent; ea vero abundare contendit, quæ ad rem, quam agebat Pastor, unice faciunt. Urbana est hæc et sufficiens in epistola gravi præfatio: « Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem. » Atque hæc sunt, quibus Pastoris epistolam universim impetit acutus hic sensor.

12. Alteram epistolam, quæ Timothei est, his tantum verbis aggreditur: « Litteræ, quibus Pastori respondit Timotheus, nihil etiam eorum habent, quæ quis illis diceret, a quo sibi de fratris obitu renuntiatum esset. » Requirit hic, opinor, lamenta fratris, aut aliquid certe ejusmodi. Sed quæro, unde constet, hæc a Timotheo in eadem epistola non fuisse scripta, tametsi prætermissa hic sint a Pastore ac studio potius rescissa, quod ad historiam SS. Pudentianæ et Praxedis nihil quidquam conferrent? Id quod etiam in priori epistola fieri ex industria potuit-

Suadet id mihi vel maxime, quod neutra hæc epistola seorsim scripta reperitur, sed conjuncta tantummodo cum Actis sanctarum, quas dixi, virginum; ita ut eorum partem longe maximam faciant et paucula iis ab ipso Pastore ad complendam Actorum narrationem adjiciantur. Historici enimvero scriptoris est, non integra ubivis instrumenta proferre, sed resectis parergis, eos tantum ex illis textus, qui in rem suam sint, fideliter exhibere. At enim, inquis, si epistola mutilata est, utquid ei præfigitur totius epistolæ inscriptio, *Timotheus presbyter*, etc.? Respondeo, ut lectori constet, ex quo monumento narratio deprompta sit. Et ita in variis codicibus nostris membranis, in quibus Acta S. Praxedis, non item Pudentianæ, traduntur, posterior tantum et minor pars affertur epistolæ Pastoris cum cæteris quæ sequuntur in Actis nobis editis a num. 5; cum tamen istilacinia totius epistolæ præmittatur inscriptio; id quod etiam observare licet apud Emin. Baronium ad annum Christi 162; quanquam, ut ipse eam dedit, videri possit epistola absoluta et integra; cum in omnibus codicibus nostris mss. appareat, partem tantum esse a præcedenti textu avulsam, et ad illum referendam alii sic ordiuntur: « Virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo, vehementer affligens se, » etc. Alii sic: Virgo venerabilis Praxedes habitavit in titulo *supradicto* afflicta propter transitum germanæ suæ, » etc. Sed quid ego hic plura? Patet hinc satis, ut arbitror, quam debiles Tillemontii

A sint insultus, ut Acta jam dicta non modo interpolata ostendat esse, quod ultro admiseramus, sed « omni etiam omnino fide indigna. »

13. Nescio, an puriores sint fontes unde cætera, quæ de S. Pastore pauca dici possunt, hauriuntur. Fratrem fuisse S. Pii papæ, docet Anastasius Bibliothecarius, Actis jam citatis, ex quibus contrarium potius videtur posse colligi, recentior: sequuntur hic illum interea Martyrologii codices unus et alter, inter Usuardi nostri auctaria relati, Vereor, ne sit hallucinatio Anastasii, inde nata, quod Pastorem confuderit cum Hermete, qui in vetustissimo Pontificum catalogo Pii frater appellatur. De ætate sancti nostri nihil invenimus. In epistola secunda Pii papæ I ad Justum episcopum Viennensem legitur: « Presbyter Pastor titulum condidit, et digne in Domino obiit. » Dicendus ergo esset obiisse sub S. Pii pontificatu, adeoque versus medium sæculi secundi; si stari posset hujus epistolæ auctoritate; quod addo, quia quantumvis Baronius sinceram illam esse judicet in Annalibus ad annum 166, id tamen alii quidam non probant, teste Labbeo nostro tom. I *Conciliarum* col. 576; Tillemontius supposititiam esse multis rationibus conatur ostendere *Monum. eccl.* tom II, nota 4 in S. Pium; et ut alios plures omittam, inter adulterinas Pontificum Romanorum epistolas eam retulit nuper Petrus Coustant in appendice ad tomum I Epistolarum Romanorum Pontificum col. 18 et sequenti.

SANCTARUM VIRGINUM

PUDENTIANÆ ET PRAXEDIS

ACTA

AUCTORE S. PASTORE OCULATO TESTE

(Acta SS. Boll., Maii, t. IV, p. 299.)

1. Pastor presbyter Timotheo presbytero salutem (90) In aliis antiquis mss. et apud Mombrinium hoc exordium collocatur: « Omnia quæ a sanctis gesta sunt vel geruntur, si quis voluerit studiose conquirere, et sibi et plurimis ædificationis exhibet fructum: et quasi arbor fructifera non sine causa probatur occupare terram dum vivit, cum et ipse suis pomis ornatur, et omnis qui ex eo fructum perceperit saginatur. Scribimus, ut in gestis invenimus, quid egerint, quid locuti sint, quid passi sint sancti. Ostendite vos esse catholicos, qui Christi victorias semper libenter auditis, et interrogo vos, quas tamen [an *quare tandem?*] inter apocryphas litteras hæc vocando censetis, per quas (laudatur) Pudens, frater noster et amicus apostolorum, quia cultor et susceptor sanctorum peregrinorum summa ambitione fuit. Qui contempto mundo et parentum facultate, Christo semper paratus, in omnibus Domini præceptis, » etc., ut supra. Hoc autem exordium videri posset ætate, Gelasii papæ concinnatum quando multus Romæ sermo de apocryphis discernendis, causa certe suppetebat de his actis dubitanti propter insertam mentionem apostolorum et B.

C tem(90), Pudens, frater noster et amicus (91), apostolorum cultor, et susceptor peregrinorum et contemptor mundi, in omnibus præceptis Domini eruditus fuit. »

Pauli, et hinc existentem parachronismum. Aringhus *Romæ subterraneæ* lib. iv, cap. 27, alia mss. Vaticana allegat, sub numeris 4 et 9, quorum initio agitur de Antonino imperatore; et subditur: « Hujus temporibus vir fuit in urbe Roma, nomine Pudens, genere nobilis, cujus pater vocabatur Punicus, mater autem Priscilla; quorum quidem arbitrio duxerat conjugem, nomine Sabinellam, illustribus æque ortam natalibus, de qua duas suscepit filias, pulchras specie, sed moribus pulchriores. » Hæc autem genuini styli simplicitatem non sapiunt, maleque tribuuntur Pastori. Minus alteratus textus est, alteratus tamen, in codice 1188, ejusdem Vaticanæ bibliothecæ cujus egraphum nobis sua manu descripsit R. P. Joannes Franciscus Vannius hoc exordium: « Sanctissimo ac venerabili presbytero Timotheo fratri Pastor presbyter. Noverit fraternitas tua, quoniam Pudens frater noster et amicus, apostolorum cultor, et susceptor peregrinorum et contemptor mundi, in omnibus præceptis Domini eruditus fuit. »

(91) Ita omnino conjungenda hæc puto, « Frater

stolorum (cultor) et susceptor peregrinorum summo studio fuit. Qui post mortem conjugis suæ Savinillæ et parentum, id est patris Punici et matris Priscillæ, qui eum uxori junxerant, mundi facultate contempta in omnibus Domini præceptis eruditus est. Defuncta autem uxor reliquerat ei duas filias, Praxedem et Potentianam, quas idem Pudens in omni castitate nutrit, et nimio Christianitatis amore, omnem legem divinam edocuit. Hic itaque a B. Pio (92) doctus, qui et te docuit, domum suam post mortem uxoris suæ ecclesiam Christi consecrari cupiens, per nos peccatores ad effectum perduxit; ubi et titulum nomini nostro constituit in urbe Romana, in loco scilicet qui appellatur Vicus Patricii. De hoc ergo Pudente notum tibi facio quia migravit ad omnium Dominum, et reliquit prædictas filias, castitate fultas, omnique lege divina eruditas.

2. Porro ipsæ beatæ virgines, omnes facultates suas vendentes, erogaverunt pauperibus: ac sine dolo in Christi amore permanentes integræ, in virginitatis flore omni modo gloriantur, in vigiliis, jejuniis orationibus jugiter perdurantes. In eodem vero loco, ubi titulum meo nomini pater earum bonæ recordationis Pudens dedicavit, hoc consilium inter me et famulas Christi Praxedem et Potentianam convenit, ut in die sancto Paschæ (quia desiderium earum nimio fidei amore urgebatur) propter familiam communem, quæ gentilis erat, in eodem titulo fontem baptismi construere studuissemus. Super quo consilio cum consulissemus Pium, sedis apostolicæ sanctum episcopum, tanto desiderio placuit ei, ut summo studio hortaretur fieri baptisterium prout conveneramus: ipse etiam manu propria fontem designavit et construxit. Et cum Dei adjutorio omnibus perfectis, convocaverunt famulæ Christi familiam suam, tam de urbe quam de possessionibus, et facientes discussionem quoscunque invenerunt Christianos, donaverunt ingenuitati; quos gentiles applicuerunt ad credulitatem legis sanctæ Christi (93). Ubi tunc, inito consilio cum beato Pio episcopo, in eodem titulo secundum normam antiqui noster et amicus, » vocem autem « apostolorum » vel expungendam, vel ex Aringo et ms. Vaticano addendam ei vocem « cultor, » interpunctione correctam.

(92) Pauli nomen in *Pii* commutamus, ob rationes jam dictas: nec enim Pauli nomine puto hic posse intelligi ejus epistolas, quarum lectio Pudenti et Timotheo pro magisterio fuerit: et Pius, etiam diu antequam anno 146 episcopus consecraretur, potuit adhuc presbyter utrumque instituisse, et totius familæ fuisse pater spiritualis. Nisi velimus opinari, aliquem revera Paulum, non apostolum, sed presbyterum, uno post illum sæculo floruisse, qui familiam catechizarit et baptizarit. Res liquida foret, si talis presbyteri aliquo dalibi reperiretur indicium.

(93) Ms. Bodecense: « Quos paganos associaverunt fidei; » sed vox « paganus » in hac significatione multo posterior est ætate Pastoris.

(94) Ms. idem, « concludens se 12 annis, » sed suspectus est numerus alibi semper expressus ad longum, hoc autem solo loco litteraliter: magis etiam

tatis manumissio celebrata est. Ad diem vero sanctum Paschæ baptizati sunt promiscui sexus numero nonaginta sex: et cum omnia consummata fuissent, factus esse cœpit conventus in eodem titulo, ita ut diebus ac noctibus vox hymnorum non cessaret, et multitudo paganorum ad fidem concurreret, et cum omni gaudio baptizarentur.

3. De qua re suggestio facta est Antonino imperatori. Qui Antoninus piissimus Augustus auctoritate sua præcepit, ut quicumque Christum colerent, scirent sufficere sibi in habitaculis suis vivere; et ut nulla conjunctione reliquo populo jungerentur, neque publice emerent, nec in thermis publicis habitarent, sed tantum in domibus suis manerent. Hoc præceptum cum custodiretur ab universis Christianis, filias nostras Deo dicatas, et in virginitate bono testimonio confirmatas, in domo sua in titulo supra dicto orationibus, vigiliis ac jejuniis, cum populo Dei, qui per eas crediderat, vacantes et in Christi laudibus diu noctuque insistentes, habentes necessaria sufficienter, plurimis diebus custodivimus. Sed et ipse beatissimus Pius episcopus exultans frequenter nos visitabat, et sacrificia Domino pro nobis offerebat.

4. Concludens autem sedecim annos (94) virgo Domini Potentiana migravit ad Dominum. Cujus corpus nos una cum germana ejus involvimus cum omni diligentia aromatibus, et habuimus occultum in titulo supradicto. Post dies autem viginti et octo, detulimus noctu corpus, et posuimus juxta patrem suum Pudentem, in cœmeterio Priscillæ via Salaria XIV Kalend. Junii (95).

5. Post cujus mortem virgo Christi Praxedes habitavit in eodem titulo (96), vehementer affligens se propter transitum germanæ suæ. Ad quam cum multi nobiles Christiani consolandi gratia venirent, una cum sancto Pio episcopo; venerat etiam ad eam germanus vester Novatus (97), qui est frater noster in Domino, consolans eam, et multos Christianos pauperes suis facultatibus reficiebat, et minis trabat omnibus de facultatibus suis in honorem ejusdem

displicet reclusio intra vel juxta ecclesiam, quæ vereor ut possit ea ætate usurpata credi: et denique nihil est causæ cur formidemus adeo tenera ætate mortuam dicere.

(95) Ms. Bodec. : « Obitus ejus celebratur xxiv Kalendas Junii. » Sed potius dicenda esset depositio.

(96) Hinc incipiunt Acta S. Praxedis in variis mss. Hoc modo: « Virgo venerabilis Praxedis habitabat in Titulo supradicto, » aliis: « In Titulo patris sui Pudentis; » aut: « in Titulo Lateranensi. »

(97) Colitur S. Novatus 20 Junii, etiam *Martyrologio Romano* ascriptus, et dicitur « filius S. Pudentis senatoris et frater S. Timothei presbyteri, et sanctarum Christi virginum Praxedis et Potentianæ: qui apostolis eruditi sunt in fide, » quorum nihil probamus, præter fraternitatem Timothei. Dies autem 28 quibus supra annum unum a sepultura Pudentianæ, ex Actis nuntiatum est ægrotare Novatum, mutavi in 23, ut haberentur mox nominati dies 8, quibus infirmo antequam moreretur, Pius et Praxedis astiterunt.

virginis Praxedis, petens ut orationibus suis indulgentiam mereretur; qui et vos frequenter beatissimo Pio episcopo, ad altare Domini accessuro, commendabat. Accidit post hæc post annum et dies viginti tres, ut ægritudine detentus Novatus, absens esset a conspectu beatæ virginis Praxedis. Pio itaque episcopo cogitante de omnibus Christianis una cum virgine Praxede, requiritur inter eos et Novatus: de quo cum auditum fuisset quia ægritudine delineretur, contristati sumus omnes.

6. Tunc dicit B. Praxedis ad patrem nostrum sanctum Pium episcopum: « Jubeat sanctitas vestra ut eamus ad eum, si forte visitatione nostra et orationibus vestris salvet eum Dominus. Quod dictum cum placuisset omnibus nobis, et nocte surgentes perreximus ad eum; videns vir Dei Novatus nos omnes congregatos ad se venisse, gratias agere cœpit Deo quia meruit a sancto Pio episcopo, et virgine Domini una cum nostra devotione visitari. Et fuimus in domo ejus diebus; ac noctibus octo. In quibus diebus placuit ei, ut nobis ac beatæ virgini omnem substantiam suam dereliqueret. Hoc ita ordinato, tertio decimo die migravit ad Dominum. De quo facto litteras hujus textus ad vos direximus, una cum auctoritate beati Pii sedis apostolicæ episcopi et virginis Christi Praxedis; ut quod vobis placuit de substantia germani vestri nos faciatis scire: quatenus ordinatio vestra in omnibus custodiatur. Missa per Eusebium Romanæ Ecclesiæ subdiaconum (98).

Rescripta Timothei presbyteri.

7. « Timotheus presbyter sancto fratri Pastori presbytero, et sanctissimæ sorori Praxedi, in Domino salutem Famulatum vobis ubicunque nostri indigueritis libentissime exhibentes, oramus sanctitatem vestram, ut et nos humiles commendare dignemini memoriæ sanctorum apostolorum, sanctoque Pio sedis apostolicæ præsulī, et omnibus sanctis. Ego humilis gaudio repletus sum magno, audiens quid mihi scribere dignati estis. Unde noverit sanctitas vestra, meam in hac re pro qua scripsistis votivam esse conscientiam: et quod germano meo placuit, placet et nobis famulis vestris; hoc est, ut

(98) Hactenus epistola Pastoris ad Timotheum: quæ sequuntur deinde ipse etiam Pastor ad posterorum memoriam adjunxit.

(99) Alia mss. *Praxedis*: sed utramque nominandam fuisse jam docuimus.

(100) Antoninum his intelligimus: eundem qui supra Pium, non vero ejus filium Marcum Aurelium Antoninum (qui ab Eusebio in Chronico et antiquo Catalogo pontificio in Eleutherio etiam Antoninus simpliciter vocatur, et sub quo gravem persecutionem motam esse constat anno ejus 7, Christi (168), et hoc quia nullam mutati imperii vel pontificatus mentionem facit Pastor; quod tamen hic locus exegisset, si post utriusque mutationem mota primum esset persecutio, de qua sermo est.

A in arbitrio tuo sit et sanctæ virginis quidquid dereliquit; et secundum quod vobis placuerit dispensare ea, potestatem habeatis. »

Hac epistola gaudio repleti sumus: et tradidimus eam legendam sancto Pio episcopo. Qua ille lecta gratias egit Deo.

8. Eodem tempore virgo Domini Praxedis accepta potestate rogavit beatum Pium episcopum, ut thermas Novati, quæ jam tunc in usu non erant, ecclesiam consecraret; quia ædificium magnum in iisdem et spatiosum esse videbatur. Quod et placuit sancto Pio episcopo, thermasque Novati dedicavit ecclesiam, sub nomine beatæ virginis Potentianæ (99) in vico Patricius. Dedicavit autem et aliam sub nomine sanctæ virginis Praxedis) infra urbem Romanam, in vico qui appellatur Lateranus, ubi constituit et titulum; Romanum; in quo loco consecravit baptisterium sub die iv Idus Maii. Post duos annos facta persecutio magna Christianorum: et multi martyrio coronati sunt. Quo tempore virgo Domini Praxedis multos Christianos occultabat in præfato titulo, quos et cibo pascebat et Dei verbo. Tunc divulgatum est Antonino (100) imperatori, quod conventus fierent Christianorum in titulo Praxedis. Misitque statim et tenuit multos ex illis; inter quos tenuit Simetrium presbyterum cum aliis viginti duobus; et eos sine audientia gladio puniri præcepit. Quorum corpora noctu beata Praxedis collegit, et in cœmeterio Priscillæ sub die vii Kalendas Junii sepelivit (1). Deinde virgo Domini, nimia corporis afflictione constricta, cum intimis suspiriis ad Dominum ingemuit, et ut ex hoc mundo tutius auferri mereretur, oravit. Cujus orationes et lacrymæ pervenerunt ad cœlum. Nam post dies quinquaginta quinque (2) passionis prædictorum sanctorum, die videlicet xii Kalendas Augusti, migravit ad Dominum. Cujus corpus ego Pastor presbyter sepelivi juxta patrem Pudentem, via Salaria, in cœmeterio Priscillæ, * Ubi florent orationes eorum (3) (usque hodie): præstante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et imperium per æterna sæcula sæculorum. Amen.

(1) In mss. Romanis apud Aringhūm ita legitur: « Quorum corpora noctu B. Praxedis colligens, sanguinem quoque spongia, quæ hactenus extat, de pavimento exhauriens, sepelivit juxta patrem suum ac sororem in cœmeterio Priscillæ, sub die vii Kalendas Junias; » quo die memoria eorum celebratur.

(2) Totidem scilicet, dies numerantur a 26 Maii ad 21 Julii; ideoque correximus mss. in quibus solum legebantur triginta quatuor.

(3) Si tota clausula ab signo * non est alterius auctoris, quod suspicor: Pastoris certe non est illud, « usque hodie, » longiorem præteriti temporis intercapedinem denotans.